

वैशाख - १

सर्वोच्च अदालत बुलेटिन

पाक्षिक प्रकाशन

वर्ष २६, अङ्क १

२०७४, वैशाख १-१५

पूर्णाङ्क ५९५

प्रकाशक

सर्वोच्च अदालत

रामशाहपथ, काठमाडौं

फोन नं. ४२५०७४२, ४२६२३९७, ४२६२३९८, ४२६२८०१, ४२५८१२२ Ext.२५११ (सम्पादन), २५१४ (छापाखाना), २१३१ (बिक्री)

फ्याक्स: ४२६२८७८, पो.व.नं. २०४३८

Email: info@supremecourt.gov.np, Web: www.supremecourt.gov.np

प्रकाशन, सञ्चार तथा सम्पादन समिति

माननीय न्यायाधीश श्री ईश्वरप्रसाद खतिवडा, सर्वोच्च अदालत	- अध्यक्ष
माननीय न्यायाधीश श्री अनिलकुमार सिन्हा, सर्वोच्च अदालत	- सदस्य
नायव महान्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेल, प्रतिनिधि, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	- सदस्य
अधिवक्ता श्री खम्मबहादुर खाती, महासचिव, नेपाल बार एसोसिएसन	- सदस्य
अधिवक्ता श्री शैलेन्द्रकुमार दाहाल, अध्यक्ष, सर्वोच्च अदालत बार एसोसिएसन	- सदस्य
सहरजिस्ट्रार श्री भद्रकाली पोखरेल, सर्वोच्च अदालत	- सदस्य सचिव

सम्पादक : श्री ठगिन्द्र कट्टेल

प्रकाशन, सञ्चार तथा सम्पादन शाखामा कार्यरत् कर्मचारीहरू

शाखा अधिकृत श्री निलकण्ठ बराल
शाखा अधिकृत श्री मिनबहादुर कुँवर
कम्प्युटर अधिकृत श्री विक्रम प्रधान
ना.सु. श्री विनोदकुमार यादव
ना.सु. श्री पुष्पराज शर्मा
ना.सु. श्री अर्जुनबाबु सापकोटा
सि.क. श्री ध्रुव सापकोटा
कम्प्युटर अपरेटर श्री विजय खड्का
कम्प्युटर अपरेटर श्री अर्जुन सुवेदी
कार्यालय सहयोगी श्री राजेश तिमल्सिना

भाषाविद् : सहप्रा. श्री रामचन्द्र फुयाल

बिक्री शाखामा कार्यरत् कर्मचारी
डि.श्री नरबहादुर खत्री

मुद्रण शाखामा कार्यरत् कर्मचारीहरू

सुपरभाइजर श्री कान्छा श्रेष्ठ
मुद्रण अधिकृत श्री आनन्दप्रकाश नेपाल
सिनियर प्रेसम्यान श्री नरेन्द्रमुनि बज्राचार्य
सिनियर प्रेसम्यान श्री योगप्रसाद पोखरेल
सिनियर मेकानिक्स श्री निर्मल बयलकोटी
सहायक डिजायनर श्री रसना बज्राचार्य
बुकबाइन्डर श्री यमनारायण भडेल
बुकबाइन्डर श्री मीरा वाग्ले
कम्पोजिटर श्री प्रमिलाकुमारी लामिछाने
प्रेसम्यान श्री केशवबहादुर सिटौला
बुकबाइन्डर श्री अच्युतप्रसाद सुवेदी
कार्यालय सहयोगी श्री मोति चौधरी
कार्यालय सहयोगी श्री रामचन्द्र खड्का

विभिन्न इजलासहरूबाट सम्पादन शाखामा प्राप्त भई यस अङ्कमा प्रकाशित निर्णय / आदेशहरू

पूर्ण इजलास	२	इजलास नं. १०	६
संयुक्त इजलास	१५	इजलास नं. ११	३
इजलास नं. १	२	इजलास नं. १२	२
इजलास नं. २	७	इजलास नं. १३	२
इजलास नं. ३	५	इजलास नं. १४	२
इजलास नं. ४	६	इजलास नं. १५	१०
इजलास नं. ५	५	इजलास नं. १६	२
इजलास नं. ६	६	इजलास नं. १७	२
इजलास नं. ७	७	इजलास नं. १८	३
इजलास नं. ८	७	जम्मा	३२
इजलास नं. ९	२		
जम्मा	६४		

कूल जम्मा

६४ + ३२ = ९६

नेपाल कानून पत्रिकामा
२०१५ सालदेखि २०६९ साल असोजसम्म
प्रकाशित

निर्णयहरूको सारसङ्ग्रह

विषयगत आधारमा

वर्गीकृत

एघार खण्ड पुस्तकहरू बिक्रीमा छन् ।

मूल्य रु.५,५००।-

पाइने ठाउँ

- नेपाल कानून पत्रिका बिक्री कक्ष, सर्वोच्च अदालत
- न्यायाधीश समाज नेपाल, बबरमहल
- सर्वोच्च अदालत बार एसोसिएसन, नेबाए भवन

यस पत्रिकाको इजलाससमेतमा उद्धरण गर्नुपर्दा निम्नानुसार गर्नुपर्नेछः

सअ बुलेटिन २०७... .. १ वा २, पृष्ठ

(साल) (महिना)

उदाहरणार्थः सअ बुलेटिन २०७४, वैशाख – १, पृष्ठ १

सर्वोच्च अदालतलगायत मातहतका अदालतहरू एवम् अन्य न्यायिक निकायहरूका कामकारवाहीसँग सेवाग्राहीहरूको कुनै गुनासो, उजुरी र सुझाव भए सर्वोच्च अदालत, प्रधानन्यायाधीशको निजी सचिवालयमा रहेको

Toll Free Number

१६६०-०१-३३३-५५

वा

इमेल ठेगाना

cjs@supremecourt.gov.np

मा सम्पर्क गर्न सकिने छ ।

विषयसूची

क्र.सं.	विषय	पक्ष / विपक्ष	पृष्ठ
पूर्ण इजलास			१ - ३
१.	अंश चलन	धनप्रसाद आचार्य वि. देवीकन्या आचार्य	
२.	मोही कायम	रक्सु चौधरी वि. सफिक मियाँ	
संयुक्त इजलास			३ - १७
३.	उत्प्रेषण	बाबुराम गौतमसमेत वि. नेपाल सरकार	
४.	उत्प्रेषण / परमादेश	निरन्जन उप्रेती वि. नेपाल सरकार	
५.	उत्प्रेषण / परमादेश	ध्रुव कोइरालासमेत वि. नेपाल सरकार	
६.	उत्प्रेषण / परमादेश	दलबहादुर धामीसमेत वि. नेपाल सरकार	
७.	परमादेश	पुण्यशिला दवाडी घिमिरे वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत	
८.	उत्प्रेषण / परमादेश	बाबुराम अर्यालसमेत वि. नेपाल सरकार	
९.	उत्प्रेषण	युवराज लामा वि. जिल्ला प्रहरी कार्यालय, सिलगढीसमेत	
१०.	उत्प्रेषण / परमादेश	अशोकरत्न बज्राचार्य वि. नेपाल सरकार	
११.	उत्प्रेषण	राधाकुमारी ज्ञवाली वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टंगालसमेत	

१२.	बन्दी प्रत्यक्षीकरण	शान्ता दीक्षित वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टंगालसमेत
इजलास नं. १		१७ - १९
१३.	उत्प्रेषण	सोनेलाल राय यादवसमेत वि. रौटहट जिल्ला अदालत, गौरसमेत
१४.	वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी कसुर	शंखबुद्ध लामा वि. नेपाल सरकार
इजलास नं. २		१९ - २३
१५.	उत्प्रेषण / परमादेश	जयनारायण चौधरी वि. जिल्ला प्रहरी कार्यालय, सिराहसमेत
१६.	उत्प्रेषण / परमादेश	सुनिल रंजन सिंह वि. नेपाल सरकार, सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, निजामती कर्मचारी, अस्पताल पदपूर्ति समिति
१७.	निषेधाज्ञा	नारायण ठाकुर वि. सुनीता खनाल ठाकुर
१८.	उत्प्रेषण / परमादेश	मानबहादुर डाँगी वि. जि.प्र.का. नक्साल, काठमाडौंसमेत
१९.	उत्प्रेषण / प्रतिषेध / परमादेश	कपिल देव ढकालसमेत वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालयसमेत
२०.	निषेधाज्ञा	अष्टमाया डंगोल वि. च:मती जग्गा एकीकरण आयोजना, मुकाम ठेकु, काठमाडौंसमेत

२१.	निषेधाज्ञा	अर्जुनकुमार खड्का वि. अ.दु.अ.आ., टंगाल, काठमाडौंसमेत
इजलास नं. ३		२३ - २९
२२.	जबरजस्ती करण	सेते चेपाङ वि. नेपाल सरकार
२३.	कर्तव्य ज्यान	रामस्वरूप कुमर दनुवार वि. नेपाल सरकार
२४.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. पुतली कुमाल
२५.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. लालवीर वादी
२६.	कर्तव्य ज्यान	मेघराज ज्ञवाली वि. नेपाल सरकार
इजलास नं. ४		२९ - ३३
२७.	लागु औषध (खैरो हेरोइन)	नेपाल सरकार वि. मोहमद गुलफामसमेत
२८.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. जुनकिरी वि.क.
२९.	कर्तव्य ज्यान	लक्ष्मणप्रसाद पन्त वि. नेपाल सरकार
३०.	लागु औषध (खैरो हेरोइन)	नेपाल सरकार वि. अनिष श्रेष्ठ
३१.	अपहरण तथा शरीर बन्धक	नेपाल सरकार वि. रविन धिताल

३२.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. दिवस राईसमेत
इजलास नं. ५		३३ - ३८
३३.	बन्दी प्रत्यक्षीकरण	परशुराम कँडेल थारू वि. पुनरावेदन अदालत, हेटौँडासमेत
३४.	कर्तव्य ज्यान र ज्यान मार्ने उद्योग	सन्तबहादुर तामाङसमेत वि. नेपाल सरकार
३५.	कर्तव्य ज्यान र जबरज स्ती चोरी	नेपाल सरकार वि. कान्छी राईसमेत
३६.	संरक्षित वन्यजन्तु गैंडालाई गोली हानी मारी खाग बिक्री व्यवसाय	गणेशबहादुर कुमालसमेत वि. नेपाल सरकार
३७.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. दुरपाल भर
इजलास नं. ६		३८ - ४३
३८.	उत्प्रेषण	चिरन्जीवी वाग्ले वि. तहसिलदार, का.जि.अ., बबरमहल, काठमाडौंसमेत
३९.	निर्णय बदर	लालमन चौधरी वि. जितनारायण चौधरी
४०.	जबरजस्ती करण	मानबहादुर मोक्तान वि. नेपाल सरकार

४१.	कर्तव्य ज्यान	राम राई वि. नेपाल सरकार
४२.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. शैलेन्द्र श्रेष्ठ
इजलास नं.७		४३ - ४६
४३.	अवैध साल रूख हानि नोक्सानी बिक्री वितरण गरेको	नेपाल सरकार वि. विष्णुलाल रुम्बा
४४.	वैदेशिक रोजगार कसुर	नेपाल सरकार वि. महेशकुमार कर्माचार्य
४५.	अंश	तेजे कुर्मी वि. विपता कुर्मीन
४६.	अंश चलन	कल्पना गोलेसमेत वि. रश्मी गोलेसमेत
४७.	कर्तव्य ज्यान	लक्ष्मी खनाल वि. नेपाल सरकार
इजलास नं.८		४६ - ४८
४८.	अंश चलन	राधाकृष्ण प्रजापती वि. कृष्ण प्रजापती
४९.	कर्तव्य ज्यान	राजु राई वि. नेपाल सरकार
५०.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. सानु तामाङ
इजलास नं.९		४९ - ५१
५१.	जबरजस्ती करणी र डाँका	सोभित मगरसमेत वि. नेपाल सरकार

५२.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. गोपाल तामाङसमेत
इजलास नं.१०		५१ - ५४
५३.	बन्डापत्र बदर गरी अंशबन्डा गरिपाउँ	रामप्रसाद रेग्मी वि. योगराज रेग्मी
५४.	जिउ मास्ने बेच्ने	लक्ष्मी माया घिमिरे वि. नेपाल सरकार
५५.	उत्प्रेषण	जयबहादुर ऐरी वि. विद्यालय शिक्षक किताबखाना, ताहाचल, काठमाडौंसमेत
इजलास नं.११		५४ - ५७
५६.	सरकारी छाप दस्तखत किर्ते नागरिकता किर्ते र ठगी	नेपाल सरकार वि. राजन थामीसमेत
५७.	आगोलागी	नेपाल सरकार वि. पर्शुराम पोखरेल
५८.	लुटपिट	जगतबहादुर मुखियासमेत वि. मनिकुमार मुखिया
इजलास नं.१२		५७ - ५९
५९.	लागु औषध खैरो हेरोइन	गजेन्द्र पासवान वि. नेपाल सरकार
६०.	उत्प्रेषण / परमादेश	नविन दर्नाल वि. नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयसमेत

इजलास नं. १३		५९ - ६०
६१.	कर्तव्य ज्यान	भीमबहादुर तामाङ वि. नेपाल सरकार
६२.	उत्प्रेषण / परमादेश	राजिन्द्र राउत वि. माननीय मन्त्री, संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयसमेत
इजलास नं. १४		६० - ६४
६३.	गैरकानूनी रूपमा सम्पत्ति आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको	नेपाल सरकार वि. महेन्द्र गौतमसमेत
६४.	परमादेश / उत्प्रेषण	डा.रूपज्योति वि. भूमिसुधार कार्यालय, काठमाडौंसमेत
इजलास नं. १५		६४ - ६७
६५.	मिलापत्र दर्ता बदर दर्ता	गौरीशंकरप्रसाद माडवारी वि. अनिता अग्रवालसमेत
६६.	जबरजस्ती करण	नेपाल सरकार वि. श्यामलाल भन्ने बुद्धिलाल सुनार (वि.क.)

६७.	कर्तव्य ज्यान	कैलासकुमार महतो वि. नेपाल सरकारसमेत
इजलास नं. १६		६७ - ७२
६८.	उत्प्रेषण / परमादेश	कुमार पाण्डे वि. नेपाल सरकार, ऊर्जा मन्त्रालयसमेत
६९.	उत्प्रेषण / परमादेश	बिमलादेवी दाहाल लुइटेलसमेत वि. समाज कल्याण परिषद्, केन्द्रीय कार्यालय, लैनचौरसमेत
इजलास नं. १७		७२ - ७३
७०.	प्रतिषेध	अधिवक्ता मुकुन्द अधिकारी वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत
७१.	उत्प्रेषण / परमादेश	रनबहादुर रोका वि. पश्चिम क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय, पोखरासमेत
इजलास नं. १८		७३ - ७९
७२.	उत्प्रेषण	अर्जुनकुमार अर्याल वि. नेपाल सरकारसमेत
७३.	उत्प्रेषण	अमरबहादुर शाहसमेत वि. नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

पूर्ण इजलास

१

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय, मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल र मा.न्या.श्री दीपककुमार कार्की, ०६९-DF-०००७, अंश चलन, धनप्रसाद आचार्य वि. देवीकन्या आचार्य

अंशियारहरूमध्ये कसैको नाममा रहेको अचल सम्पत्ति अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म त्यसलाई निजी नमानी एकासगोलको सम्पत्ति हो भनी अदालतले मान्नु पर्ने कानूनी आधार प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६(क) हो । विवादित कि.नं.८९ प्रतिवादी देवीकन्या आचार्यको नाममा दर्ता भएको देखिए पनि अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म अदालतले उक्त कि.नं.८९ लाई सगोलको सम्पत्ति हो भनी मान्नु पर्ने ।

मालपोत कार्यालय, बाँकेबाट पारित र.नं.२६३७ मिति २०५७।९।१२ को राजीनामा कोहलपुर नगर विकास समितिका नाउँको जिल्ला बाँके, कोहलपुर गाउँ विकास समिति, वडा नं. ३(ख), कि.नं.८८ को ४६-१-० मध्ये प्लट नं.२९३ हा.कि. नं.८९ को ०-०-१९३/४ को जग्गा प्रतिवादी देवीकन्या आचार्यका नाउँमा खरिद भइएको देखिन्छ । खरिद गर्दाको रकम र रजिस्ट्रेसन दस्तुरलगायतको रकम अन्यथा प्रमाणित नभएको अवस्थामा सगोलकै सम्पत्तिबाट खर्च भएको हो भनी मान्नुपर्ने हुन्छ । उक्त लिखतको कैफियत महलमा हेर्दा “समितिले तोकेको सर्तको अधीनमा रहनुपर्ने” भन्ने उल्लेख भएको र समितिले तोकेबमोजिम पालन गर्नुपर्ने सर्तको क्र.सं.३ मा “जग्गा प्राप्त गर्ने व्यक्तिले घडेरी जग्गा टुक्र्याई वा किताफोड गरी बिक्री गर्न पाउने छैन” भन्ने सर्त रहे पनि उल्लिखित घडेरी टुक्रा गरी वा किताफोड गरी बिक्री गर्न नपाउने भन्नेसम्म कुरामा प्रतिबन्ध लगाएको देखियो । उल्लिखित जग्गा टुक्रा

नगरी एकमुष्ठ बिक्री वितरण गर्न भने बन्देज नलगाएको अवस्थामा सो जग्गाबाट अंशियारले अंश नै नपाउने भन्ने बन्देज रहेको भनी अर्थ गर्न नमिल्ने हुन्छ । साथै अन्य सगोलको सम्पत्तिबाट बन्डा लाग्ने तर उक्त घडेरी नगर विकास समितिबाट खरिद गरिएको कारणले मात्र बन्डा नलाग्ने भनी भन्न सकिने अवस्था पनि नरहने ।

अंशको हक नैसर्गिक हक हो । कानूनले प्रदान गरेको अंश हकलाई कुनै नगरपालिकाले बन्देज लगाउन पाउँदैन । नगरपालिकाको त्यस्तो अंशमा बन्देज लगाउन पाउने कानूनी अख्तियारी पनि छैन । नगर क्षेत्रभित्रको सम्पत्तिको प्रयोगसम्ममा भने केही नियमका सर्तहरू तोक्न भने सक्छ । नगरपालिकाले कुनै कानूनी हकमा बन्देज लगाई कुनै सर्त राख्छ भने त्यो सर्त कानूनबमोजिम मान्य पनि हुँदैन । तथापि, नगरपालिकाले अंश गर्न नपाउने भनी त्यस्तो बन्देज लगाएको पनि देखिँदैन, फगत सम्पत्तिको प्रयोगको तरिका निश्चित गर्न केही सर्त राखेकोसम्मले अंश हक नै नरहने भनी अर्थ गर्न नमिल्ने ।

उक्त समितिले उल्लिखित घडेरी किताफोड गरी बिक्री वितरण गर्न नपाउने भन्नेसम्म प्रतिबन्ध लगाएको देखिएको तर अंशियारले अंश नै नपाउने भनी कुनै बन्देज नलगाएको अवस्थामा पुनरावेदन अदालत, नेपालगञ्जले कोहलपुर नगर विकास समितिबाट प्राप्त गरेको कि.नं.८९ को जग्गा सगोलको बन्डा लाग्ने प्रकृतिको जग्गा नदेखिँदा पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, नेपालगञ्जको फैसला मिलेको नदेखिँदा सो हदसम्म उल्टी भई उल्लिखित कि.नं. ८९ नं. को जग्गासमेतबाट वादीले अंश पाउने ।

अतः प्रतिवादी देवीकन्या आचार्यको कोहलपुर गाउँ विकास समिति, वडा नं. ३(ख) को कि.नं. ८९ को जग्गा बन्डा नलाग्ने गरेको पुनरावेदन अदालत, नेपालगञ्जको मिति २०६४।११।१४ को फैसला केही उल्टी भई कि.नं.८९ को जग्गा सगोलमा

खरिद भएको देखिएको हुँदा बन्डा लाग्नुपर्ने सम्पत्ति देखिँदा माननीय न्यायाधीश श्री कमलनारायण दासको राय उचित देखिँदै सदर भई उक्त किताकाट २ भागको १ भागसम्म वादीले पाउने ।

इजलास अधिकृत: ठगिन्द्र कट्टेल

कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७३ साल भदौ १६ गते रोज ५ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय, मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल र मा.न्या.श्री दीपककुमार कार्की, ०६७-NF-०००६, मोही कायम, रक्सु चौधरी वि. सफिक मियाँ

प्रचलित भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ तथा भूमिसम्बन्धी नियमहरू, २०२१ बमोजिम वादी दाबीको जग्गाको १ नं. लगत भरी प्रकाशित भएको २ नं. अनुसूची हेर्दा गाउँ पञ्चायत बनरझूला वडा नं.१ अन्तर्गत घोघाइदेखि पूर्व, भुटीदेखि दक्षिण, सुकुलदेखि उत्तर रामप्रसाददेखि पश्चिमको क्षेत्रफल ०-९-० जग्गाको जग्गाधनी रामप्रसाद यादव र मोही यी पुनरावेदक रक्सु चौधरीको नाममा उक्त अनुसूची प्रकाशित भएको देखिन आउँछ । प्रचलित भूमिसम्बन्धी नियमहरू, २०२१ को नियम ६ मा भूमि सुधार टोलीले कुनै गाउँ वा नगरपालिकाको कुनै एक वडाको लगत अनुसूची २ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी सकेपछि सो लगत वडाको यथासम्भव सबै व्यक्तिहरूलाई एकत्रित गरी सुनाउनु पर्दछ र त्यसको एकप्रति गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको कार्यालयमा बुझाई दिनुपर्छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहे भएको पाइन्छ । यसरी कुनै पनि जग्गामा कुनै व्यक्ति मोही हुनलाई उपर्युक्त कानूनी व्यवस्थाबमोजिम जग्गा रहेको गा.वि.स. वा नगरपालिकाको सम्बन्धित वडाबाट १ नं. लगत भरी २ नं. अनुसूची प्रकाशित भएको हुनुपर्ने बाध्यात्मक देखिन आउने ।

विवादको कि.नं.३३६ को जग्गा पंसेरा गा.वि.स.वडा नं.६(क) मा रहे भएको तथ्यमा कुनै विवाद देखिँदैन । भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ तथा भूमिसम्बन्धी नियमहरू, २०२१ बमोजिम सो जग्गाको मोही हुनलाई यी पुनरावेदक वादीले जग्गा रहेको उक्त पंसेरा गा.वि.स.वडा नं. ६(क) बाटै उक्त १ नं. लगत भरी २ नं. अनुसूची प्रकाशित हुनुपर्नेमा बनरझूला गा.वि.स.वडा नं.१ अन्तर्गत लगत भरी अनुसूचीसमेत प्रकाशित भएको देखिन आयो । उक्त १ नं. लगत तथा २ नं. अनुसूचीसमेत प्रचलित कानूनबमोजिम सहीरूपमा प्रकाशित भएको भन्ने देखिन नआउने ।

विवादको कि.नं.३३६ को जग्गाको क्षेत्रफलसमेत ०-७-१४ भएकोमा उल्लिखित १ नं. लगत र २ नं. अनुसूचीबाट सो जग्गाको क्षेत्रफल ०-९-० देखिन आई जग्गाको क्षेत्रफल फरक परेको पनि देखिन्छ । २ नं. अनुसूचीको प्रकाशनको प्रयोजन कुनै जग्गाको मोही हुनसक्ने भन्ने मात्र होइन । अपितु, जग्गाधनीलाई प्रतिवादीको मौका दिने उद्देश्य पनि यसमा निहित रहेको हुन्छ । कुनै जग्गाधनीको जग्गामा मोही लागेको छ, छैन, मोही लागेको भए को मोही हो आदि भन्न पाउने मौकाबाट जग्गाधनी वञ्चित नहोस्, उसले पनि आफ्नो कुरा भन्ने अवसर पाओस् भनी त्यस्तो २ नं. को लगत सम्बन्धित वडाको सबैले देख्ने स्थानमा प्रकाशित गरिनु परेको हो । यसरी जग्गाधनीले थाहा नै नपाउने गरी जग्गासँग असम्बन्धित स्थानमा प्रकाशन गरिएको २ नं. लगतले जग्गाधनीलाई प्रतिवादको मौकास्वरूप ऐन र नियमले व्यवस्थित गरेको मकसदको परिपूर्ति भयो भन्न नमिल्ने ।

कानूनले २ नं. अनुसूची प्रकाशित गर्नुपर्ने भनेको स्थानमा प्रकाशित नभई अन्यत्र प्रकाशित भएको अनुसूचीलाई प्रमाणमा लिन कानूनी आधारले मात्र होइन व्यवहारिकरूपले पनि मिल्दैन । कानूनी कार्यविधिको त्रुटि गरी २ नं. अनुसूची प्रकाशित मात्र भएको होइन,

अपितु यस्तो कार्यले जग्गाधनीलाई प्रतिवाद गर्न पाउने हकबाट समेत वञ्चित गर्छ । जग्गाको हकमा कि.नं.३३६ होला तर उक्त जग्गा कुन गा.वि.स.को कति वडाको भन्ने प्रश्न उत्त्न जान्छ । निवेदकको २ नं. अनुसूचीको आधारमा त बनरझूला गा.वि.स.को कि.नं.३३६ भनी बझनु पर्ने हुन्छ । तर विवाद त पंसेरा गा.वि.स. को जग्गाको हो । जग्गा धनी प्रमाण पुर्जा वा फिल्डबुकमा कहींकतै पनि मोही जनिएको देखिँदैन । २ नं. अनुसूची पनि अर्को स्थानमा प्रकाशित भएको अवस्था छ । जग्गाधनीले आफ्नो जग्गामा मोही छ भनी पत्ता पाउने त कुनै आधार नै देखिएको अवस्था छैन । प्रकाशित गर्नपर्ने सामग्री प्रकाशित गरिनु पर्ने स्थानमा प्रकाशित नगरी अन्यत्र बेसरोकारको इलाकामा प्रकाशित गरिएकोलाई रीतपूर्वक प्रकाशित भएको भनी मान्न मिल्दैन । कानूनको रीत बिगारी प्रकाशित लगतले कानूनी मान्यता पनि पाउन नसक्ने ।

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १३ को कानूनी व्यवस्थालाई दृष्टिगत गर्दा जुन आधारमा पुनरावलोकन गर्ने निस्सा प्रदान गरिएको छ, सोही आधार र सम्बद्ध विषयमा सीमित रहनु पर्ने हुन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा स.अ. बुलेटिन वर्ष ८ अङ्क २१ पूर्णाङ्क १८३ पृ.११ मा प्रकाशित संवत् २०५१ सालको दे.पु.नं.२२७२ मा उल्लिखित नजिरको प्रतिकूल यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट फैसला भएको भन्ने आधारमा पुनरावलोकनको निस्सा प्रदान गरिएको छ तर मुद्दा पुनरावलोकन गरी हेरिने निस्साको उक्त आधार नै उपयुक्त नभई सो आधारसँग सहमत नहुने भएपछि सोसँग सम्बद्ध अन्य विषयमा वा मुद्दाको अन्य तथ्यभित्र प्रवेश गरी इन्साफतर्फ विचार गरिरहन परेन । तसर्थ पुनरावेदन अदालत, राजविराजले कि.नं.३३६ को जग्गामा मोही प्रमाण पत्र पाउँ भन्ने वादी दाबी पुन नसक्ने ठहर्याएको फैसलालाई सदर गरेको यस अदालत संयुक्त इजलासको मिति २०६४।३।२९

को फैसला अन्यथा नदेखिँदा सदर हुने ।
इजलास अधिकृत: ठगिन्द्र कट्टेल
कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन
इति संवत् २०७३ साल भदौ १६ गते रोज ५ शुभम् ।

संयुक्त इजलास

१

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६७-WO-०५८४, उत्प्रेषण, बाबुराम गौतमसमेत वि. नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

निवेदकहरूले प्रस्तुत रिट निवेदनमा उल्लेख गरेको कर्तव्य ज्यान मुद्दाको अभियोगपत्र ओखलढुङ्गा जिल्ला अदालतमा दायर भएको कार्य तथा अदालतबाट निवेदकहरूका नाममा वारेन्टसहितको ७० दिने म्यादीपुर्जी जारी गर्ने लगायतको काम कारवाही कानूनसम्मत रहेको र उक्त काम कारवाहीबाट निवेदकहरूको संविधान प्रदत्त मौलिक हक एवं कानूनी अधिकारमा आघात भएको देखिँदैन । कानूनबमोजिम अधिकारप्राप्त निकायबाट कानूनसम्मत रूपमा भएका काम कारवाहीहरू बदर गर्नु औचित्यपूर्ण हुँदैन ।

कानूनीरूपमा मुद्दा हेर्ने अधिकारक्षेत्र रहेको अदालतमा विचाराधीन मुद्दाका पक्षहरू र प्रतिवादीलगायतले स्वतन्त्ररूपमा मुद्दामा पैरवी एवं साक्षी प्रमाणको परीक्षणमा सहभागिता राखी सत्य तथ्यको उजागर गर्न सकिने हुन्छ । मुद्दाको सुनुवाइमा सम्बन्धित पक्षको न्यायपूर्ण सहभागिताबाट न्यायिक प्रक्रियालाई विश्वसनीय बनाउन जरूरी हुन्छ । तर यो वा त्यो कारण देखाएर फौजदारी न्याय प्रणाली कै समुच्च्य विकल्प खोज्नु पर्ने वा गर्ने प्रवृत्ति राख्नु न्याय तथा कानूनसम्मत नहुने ।

न्यायिक प्रणालीप्रति नै मनोगत शंका मात्र

व्यक्त गरी न्यायिक प्रक्रियामा असहयोग जारी रहेमा त्यसबाट आफ्नो निहित स्वार्थ सिद्ध हुन नसक्ने मनोवैज्ञानिक सोचमा रहेको भन्ने अनुमान गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यस्तो सोच र प्रवृत्तिलाई कुनै हिसाबले पनि सहयोग गर्न सकिँदैन ।

अदालतबाट स्वतन्त्ररूपमा कानूनी परीक्षणको माध्यमबाट कसुर गरे नगरेको निर्णय हुने पद्धति हुनाले पूर्वाग्रहको लेस पनि परिकल्पना गर्न सकिँदैन । यसरी सत्यतथ्यको परीक्षण गर्ने न्यायिक प्रक्रियालाई प्रतिवादीसमेतले अवसरको रूपमा ग्रहण गरी उपयोग गर्नुपर्नेमा प्रक्रियाकै विकल्प खोज्ने, पन्छाउने वा प्रतिस्थापन गर्न खोज्ने गर्दा त्यस्तो मनोदशाले सहयोग नगर्ने कुरा मननीय छ । न्यायिक प्रक्रियाका सम्पूर्ण चरणहरू र फौजदारी न्यायमा प्रतिवादीलाई प्राप्त सम्पूर्ण अधिकारहरूको उपभोग गर्ने अवसर बाँकी छँदै र सो सिलसिलामा आरोपबाट सफाई पाउन सक्ने अवस्था बाँकी हुँदाहुँदै अघि नै दर्ता भई चलिरहेको मुद्दाको कारवाही नै रोकी पाउन माग गर्नु कानूनसम्मत र विवेकशीलसमेत देखिन नआउने ।

अदालतमा मुद्दा परी विचाराधीन रहेको अवस्थामा सोको प्रक्रियालाई अवरुद्ध गर्न नसकिने र कानूनसम्मत रूपमा दायर हुन आएको कर्तव्य ज्यान मुद्दामा फरार प्रतिवादीका नाममा वारेन्टसहितको म्यादी पुर्जी जारी गर्न ओखलढुङ्गा जिल्ला अदालतबाट भएको मिति २०६७।३।१८ को आदेश एवं सोबमोजिमको काम कारवाहीमा कुनै कानूनी त्रुटि नदेखिँदा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । रिट निवेदन नै खारेज भएको हुँदा यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट मिति २०६७।१०।१४ मा जारी भएको अन्तरिम आदेशसमेत स्वतः निष्क्रिय हुने ।

इजलास अधिकृत: इन्दिरा शर्मा

इति संवत् २०७२ साल चैत २ गते रोज ३ शुभम् ।

२

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७१-WO-०५१५, उत्प्रेषण/परमादेश, निरन्जन उप्रेती वि. नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

नेपाल सरकारका मुख्य सचिवको लिखित जवाफ हेर्दा ५ वर्ष मुनीको बाल मृत्युदर ५४ प्रतिहजार शिशु मृत्युदर ४६ प्रतिहजारमा झरेको छ । सरकारले विभिन्न ७० किसिमका औषधिहरू निःशुल्क वितरण गरी आएको छ । रोकथाम गर्न सकिने रोगहरूबाट हुने बिरामी दरमा कमी ल्याई शिशु तथा बाल मृत्युदर घटाउने उद्देश्यले बालबालिकाहरूलाई वर्षौंदेखि विसिजी, दादुरा, हेपाटाइटिस, लहरे खोकी, धनुष्टङ्कार, निमोनिया र जापानिज इन्सेफलाइटिसजस्ता जीवन बचाउने खोपहरूका सम्बन्धमा जनचेतना जगाउन ग्रामीण स्वास्थ्य कार्यकर्ता परिचालन गरी विभिन्न कार्यक्रमहरूमार्फत बालबालिकाहरूको स्वास्थ्यप्रति संवेदनशील रहेको छ । जहाँसम्म निवेदकले दाबी लिनुभएको बालबालिकाको लागि प्रयोग गरिने क्षयरोग विरुद्धको विसिजी खोप र दादुरा रोगको विरुद्धको एमआर भ्याक्सिन समयमा आपूर्ति नभई अभाव रहेको भन्नेसम्बन्धी विषयहरू तत्सम्बन्धमा उक्त खोपहरू नेपालमा उत्पादन नहुने भएकोले विश्व स्वास्थ्य संगठनबाट मान्यता प्राप्त उत्पादक कम्पनीसँग खरिद गर्न प्रचलित शङ्काबमोजिम खरिद प्रक्रिया अवलम्बन गर्दा केही समय लाग्न गएको हो तर हाल ती सबै औषधि खोप प्राप्त भई परीक्षणपश्चात् सबै स्वास्थ्य चौकी र अपस्तालमा पुग्ने प्रबन्ध मिलाई सकिएको छ भन्ने विपक्षीहरूको लिखित जवाफबाट देखिन आएको हुँदा बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा ४(२) बमोजिम स्थानीय निकायहरू र नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकायको सहयोगमा सहज वातावरणमा खोपको आपूर्ति र वितरण हुनेछ भनेबाट पनि निवेदकले उठाएको दाबी पुष्टि हुन आउने ।

तसर्थ नागरिकको बाँच्न पाउने अधिकारको रक्षा गर्न न्यूनतम स्वास्थ्य सेवा राज्यले प्रदान गर्नुपर्दछ । कुनै बहाना बनाएर जिम्मेवार निकायहरू पन्छिन मिल्दैन । यसकारण निम्न लिखित निर्देशनात्मक आदेश विपक्षी निकायहरूका नाउँमा जारी हुने ।

आधारभूत रोग प्रतिरोधक खोपहरूको अभाव भई बालस्वास्थ्य प्रभावित भएको हुँदा त्यस्तो आधारभूत स्वास्थ्यका लागि जो चाहिने औषधिमुलको व्यवस्था तयारी अवस्थामा राखी जुनसुकै आकस्मिक वा संकटकालीन अवस्थाको निपटनु पर्ने हुँदा विद्यमान समस्या जस्तो स्थिति नदोहोरिने गरी आवश्यक व्यवस्था गर्नु ।

सामान्यतया संक्रमण हुने वा फैलिने रोगहरू र तिनको रोकथामका लागि चाहिने तैयारीको रूपमा औषधि एवम् स्वास्थ्य उपकरणसहितको व्यवस्था गर्नु गराउनु ।

सार्वजनिक स्वास्थ्यमा प्रतिकूल भएको रोगको संक्रमण फैलिएको जानकारी आउनेबित्तिकै स्वास्थ्योपचारको सामाग्री एवम् स्वास्थ्यकर्मी तैयारी अवस्थामा राख्नु ।

औषधि र स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्थापनको नाममा अनुचित विलम्ब हुने कुनै स्थिति अग्राह्य र असह्य हुने हुनाले भविष्यमा यस्तो स्थिति दोहोरिन नदिने गरी राख्नु ।

आदेशको जनाउ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत विपक्षीहरूलाई दिनु ।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर: विकेश गुरागाई

इति संवत् २०७२ साल माघ २१ गते रोज ५ शुभम् ।

३

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६९-WO-१००९, उत्प्रेषण/परमादेश, ध्रुव कोइरालासमेत वि. नेपाल सरकारसमेत

निवेदकले पेसा रोजगार व्यवसायको हकको

अधिकारमा निवेदन गरेको भए पनि विवादित पदमा निवेदकले निश्चित हक प्राप्त गरेको सोबाट च्युत गरिएको कुनै अवस्था देखाउन सकेको पाइँदैन । उक्त आदेशमा तोकिएका सर्तहरूका उपयुक्तताका आदिको प्रश्नहरू उठाए पनि सो पुष्टि गर्न सकेको देखिँदैन । उपयुक्तताको प्रश्न निवेदकको आधारमा निर्णय हुने विषय नभई वैधानिक व्यवस्था र त्यसको कार्यान्वयनको सन्दर्भमा विचार गरिने कुरा हो । अधिकारप्राप्त अधिकारीले नीतिगत आधारमा निर्धारण गरेको कुरा र गरेको काम कुरामा अदालतले हस्तक्षेप गर्न मिल्दैन । त्यसैगरी उक्त पहिलो संशोधनले थप अयोग्यता सिर्जना गरेको भन्न सकिने अवस्था छैन । साबिकमा कार्यकारी निर्देशकलाई दिएको अधिकार संशोधित व्यवस्थाअनुसार अध्यक्षले नै प्रयोग गर्न सक्ने गरी गरिएको संशोधित व्यवस्था नै गैरकानूनी नदेखिएको अवस्थामा तोकिएको सर्तहरूको अन्तरवस्तुहरूमा हस्तक्षेप गर्न नमिल्ने ।

माथि विश्लेषण गरिएका आधार र कारणहरूबाट नेपाल सरकारको निर्णयका आधारमा पहिलो संशोधन भएको निवेदन दाबीको गठन आदेश र सोअनुसार भएका नियुक्तिका कार्यले निवेदकको संवैधानिक हक अधिकारमा कुनै किसिमको असर परेको नदेखिँदा रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर: विकेश गुरागाई

इति संवत् २०७२ साल माघ २१ गते रोज ५ शुभम् ।

४

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-WO-०२१४, उत्प्रेषण / परमादेश, दलबहादुर धामीसमेत वि. नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालयसमेत

नेपालको सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९(१) मा संसद्बाट अनुमोदन, सम्मिलिन, स्वीकृति वा समर्थन भई नेपाल राज्य वा नेपाल सरकार पक्ष भएको कुनै सन्धिको कुरा प्रचलित कानूनसँग बाझिएमा सो

सन्धिको प्रयोजनको लागि बाझिएको हदसम्म प्रचलित कानून अमान्य हुनेछ र तत्सम्बन्धमा सन्धिको व्यवस्था नेपाल कानूनसरह लागू हुनेछ भनिएको पाइन्छ। मुलुकी ऐन, २०२० को जबरजस्ती करणीको महलमा पीडकलाई सजाय गर्ने हकमा पीडिताको उमेरको हदअनुसार भिन्नाभिन्नै कैद सजाय तथा जरिवाना र नाबालक माथि अप्राकृतिक मैथुन भएमा आवश्यक क्षतिपूर्ति दिलाउने भन्नेबाहेक पीडित बालिकाका लागि राज्यबाट हुनुपर्ने व्यवहार, सहयोग गर्नुपर्ने दायित्वलगायतका बारेमा अन्य कुरा उल्लेख भएको नदेखिने।

जबरजस्ती करणीबाट पीडित बालबालिकाको लागि छुट्टै कानूनी व्यवस्था नभएकोले हाडनाता करणी पीडित बालबालिका, निजले जन्माउने सन्तानको संरक्षण, भरण पोषणलगायतको तिनको विशेष कानूनी व्यवस्था भएको नदेखिएको हुँदा समस्या देखिएकोले त्यसको लागि भइरहेको बालबालिकासम्बन्धी कानूनले फौजदारी कानूनी र अन्य कानूनले समेत सम्बोधन गरेको देखिँदैन। त्यसको लागि पीडित बालबालिकाको हक तिनीहरूको आवश्यकताअनुसारको सेवा नहुँदा तिनको कानूनी तथा सुरक्षात्मक उपायहरू गर्न नेपाल सरकारको नाममा निर्देशात्मक आदेश जारी हुने।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर: विकेश गुरागाईं

इति संवत् २०७२ साल माघ २१ गते रोज ५ शुभम्।

५

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७१-WO-०७५३, परमादेश, पुण्यशिला दवाडी घिमिरेसमेत वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

महिला विरुद्धका यौनजन्य हिंसा जो बलात्कार तथा मानव बेचबिखनलगायतका छन् सो अमानवीय, असामाजिक, अनैतिक कार्य मात्रै नभई विश्वव्यापीरूपमा नै निन्दनीय र निषेधित आपराधिक

कार्य भएकोमा कुनै विवाद छैन। नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २० मा महिला भएकै कारणबाट कुनै पनि किसिमको भेदभाव नगरिने प्रत्याभूति दिँदै महिला विरुद्ध शारीरिक मानसिक वा अन्य कुनै किसिमको हिंसाजन्य कार्य गरेमा सो कानूनद्वारा दण्डनीय हुने व्यवस्था गरिएको छ। यसैगरी महिला विरुद्धका सबै प्रकारको भेदभावहरू उन्मुलनसम्बन्धी महासन्धि (CEDAW) लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताअन्तर्गत हिंसाजन्य कार्यबाट स्वतन्त्र हुन पाउनु प्रत्येक महिला तथा बालबालिकाको अहरणीय मौलिक मानव अधिकारको विषयको रूपमा स्वीकार गरिएको छ। त्यसकारण मानव बेचबिखन, बलात्कार, यौनजन्य हिंसा लगायतका महिला विरुद्धका हिंसाजन्य कार्यहरूबाट सुरक्षित भई समाजका अन्य नागरिकहरूसरह स्वतन्त्रता, समानता, सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने मौलिक मानव अधिकार निर्वाधरूपमा उपभोग गर्नसक्ने वातावरणको सिर्जना गर्न आवश्यक उपायहरू अवलम्बन गर्नु राज्य र त्यसका जिम्मेवार निकायहरूको बाध्यकारी दायित्व हुन जाने।

व्यवहारमा लैंगिक हिंसा तथा भेदभावको दुष्प्रक्रबाट महिला र बालबालिकाहरू मुक्त हुन सकिरहेको अवस्था छैन। बलात्कारलगायतका यौनजन्य अपराधका साथै विभिन्न कुरीति कुप्रथाको आडमा गरिने लैङ्गिक हिंसाजन्य कार्यबाट पीडित भइरहनु परेको छ। केही ऐन नियमहरूको व्यवस्था अपराध, घरेलु हिंसा, बलात्कारका घटनाहरू दिनानुदिन भइरहेको अवस्था छ। तसर्थ कसैलाई पनि यौनजन्य अपराधको सिकार हुन नपर्ने वातावरणको सिर्जना गर्नु राज्यको प्रथातित दायित्व हो। कोही पनि नागरिक आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र यौन अपराधको पीडित हुनु भनेको राज्य आफ्नो अविभावकीय र संरक्षकीय दायित्वबाट चुक्नु हो। यस्तो अवस्थामा राज्यले पीडितको कानूनी उपचारको हकको

कार्यान्वयनका लागि भरमग्दुर प्रयास गर्नुपर्ने ।

न्यायमा पहुँचलाई सहज बनाउनका लागि राज्यले यथोचित उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्दछ । प्रारम्भदेखि नै पीडितले राज्यको रेखदेख र संरक्षणको अनुभूति गर्ने वातावरणको सिर्जना हुनुपर्दछ । बलात्कार तथा मानवबेचबिखनका कारण मानसिक, शारीरिक मनोवैज्ञानिक तथा भावनात्मक चोट तथा पीडाबाट प्रमाणित रहन बाध्य पीडित महिलाहरू न्यायिक उपचारको लागि अग्रसर हुन रोक्ने अन्य सामाजिक तथा सांस्कृतिक कारणहरू भए सोलाई पनि रोक्नेतर्फ लाग्नुपर्ने हुन्छ । साथै परिवार तथा समाजमा महिलाहरूको कमजोर सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था र पारिवारिक दबावका कारण उजुरी गर्न नै हतोत्साहित गरिने अवस्थालाई निरूत्साहित गरिनु पर्ने ।

घरपरिवारभित्र नातासम्बन्धका व्यक्तिहरूबाट भएका यौनजन्य हिंसा भोग्न बाध्य महिलाको तर्फबाट उजुरी गर्दा पीडितमात्र होइन उनलाई सहयोग गर्ने आफन्तसमेत विस्थापित हुनुपर्ने अवस्थासमेत सिर्जना हुनुहुँदैन । त्यसैगरी लोम्ने र घरपरिवारका अन्य सदस्यहरूबाट भएका यौनजन्य हिंसा र घरेलु हिंसासमेत प्रकाशमा नआएका घटनाहरू सुनिन आएका छन् यसले महिलाको समग्र विकासमा चुनौती खडा गर्दछ । त्यसतर्फ राज्यले ध्यान दिनेपर्दछ र हिंसाबाट पीडित महिलाहरूको न्यायमा पहुँच हुनु जरूरी देखिन्छ । पीडितलाई न्यायमा सहज वातावरण सिर्जना गर्नका लागि अन्तरिम राहत, क्षतिपूर्ति तथा अन्य संरक्षणात्मक तथा सहायतायुक्त कार्यक्रम तथा उपायहरूलाई विस्तार गर्नुपर्ने तथा प्रभावकारी बनाउनु पर्ने ।

महिला विरुद्ध भेदभाव गराउने प्रकृतिका कुनै पनि नियम, कानून, परम्परा तथा प्रचलनलाई सुधार गर्ने वा हटाउने गरी कानून बनाउनेलगायतका उपायहरूको अवलम्बन गर्ने दायित्व सरकारको हो । त्यस्तै नेपाल

सरकार पक्ष बनेको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिले सिर्जना गरेको राष्ट्रिय दायित्वबाट राज्य पछि हट्न मिल्दैन । कुनै पनि सभ्य समाज र राज्यले निवेदकले उठाएका विषयवस्तुबाट पछि हट्न नमिल्ने ।

कानूनको चरित्र भनेको गतिशीलता हो, आधुनिक समाजले अपेक्षा गरेअनुसार कानूनलाई समसामयिकरूपमा परिमार्जन गर्दै लैजानुपर्दछ । राज्य स्वयम् पनि कानूनको समायानुकूल संशोधन र परिमार्जनको प्रक्रियामा संलग्न रहनुपर्दछ । साथै अदालतले पनि न्यायिक पुनरावलोकनमार्फत राज्यलाई समायानुकूल कानून बनाउन उत्प्रेरित गर्नुपर्दछ । राज्यको मूल कानूनले व्यक्त गरेको प्रतिबद्धता र अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजले गरेको अपेक्षालाई राज्यले नजरअन्दाज गरी महिलाहरू र बालिकाहरूको भेदभावको अनुभूति गर्ने खालका कानूनी प्रावधानहरूलाई निरन्तरता दिन नमिल्ने ।

यौन हिंसाका पीडितको न्यायमा पहुँच प्रचलित अन्तर्राष्ट्रिय कानूनमा पनि संरक्षित अधिकारको विषय हो । कानूनी उपचार सुनिश्चित गर्ने कार्य न्यायमा पहुँचको एउटा महत्त्वपूर्ण भाग हो । घटनाबाट पीडित भएपश्चात पीडितले न्याय प्रणालीमार्फत उपचारको खोजी तथा प्राप्त गर्ने सामर्थ्य गुमाएको अवस्थामा न्यायको पहुँचबाट वञ्चित भएको मानिन्छ । साथै यस्तो अवस्था सिर्जना हुनु भनेको कानूनी अधिकार उपभोग गर्नबाट वञ्चित हुनु हो । यसकारण चेतनाको कुनै लिज हुँदैन । हामी मानव जो जे रूपमा प्राकृतिकरूपमा जन्मिएका छौं, हामी लिङ्ग रोजेर जन्मिएका पनि होइन तसर्थ समान अधिकारको प्रत्याभूति राज्यले आम नागरिकलाई प्रदान गर्नु राज्यको अभिभावकीय दायित्व हुन आउने ।

हाम्रो जस्तो पितृसत्तात्मक सामाजिक परिपाटी भएको मुलुकको कारण महिलाहरू आर्थिकरूपमा परनिर्भर हुनुपरेको सन्दर्भमा राज्यले विशेष कानूनी संरक्षणको व्यवस्था नगर्ने हो भने कानूनी उपचार खोज्न अग्रसर हुनसक्ने अवस्था

बन्दैन । साथै महिलाहरूलाई थप हिंसा र विभेद सहन बाध्य बनाइन मिल्दैन । महिला अधिकारसम्बन्धी महासन्धिअन्तर्गतका सिड समितिको सामान्य सिफारिस नं. १९ मा पनि महिला विरुद्धका हिंसा अन्त्यका लागि राज्यले अवलम्बन गर्नुपर्ने विभिन्न संरक्षणात्मक उपायहरूको बारेमा सिफारिस गरेको देखिन्छ । जसअन्तर्गत राज्यले क्षतिपूर्ति दिलाउने तथा हिंसाका पीडितलाई आवश्यक सहायतायुक्त सेवाहरू उपलब्ध गराउने व्यवस्थाहरू पर्ने ।

बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धि १९८९ ले हिंसा पीडित बालबालिकाहरूको न्यायमा पहुँच तथा कानूनी उपचारको अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ । जसको धारा ३ मा हिंसा पीडित बालबालिकाको सर्वोत्तम हितलाई ध्यानमा राखेर राज्यले यथोचित उपायहरू अपनाउनुपर्ने हुन्छ भने धारा ३९ ले हिंसाबाट पीडित कुनैपनि बालबालिकाको शारीरिक तथा मनोवैज्ञानिक पुनर्लाभ र सामाजिक पुनस्थापना प्रवर्द्धन गर्न सबै समुचित उपायहरू अपनाउने तथा बालबालिकाको स्वास्थ्य, आत्मसम्मान र प्रतिष्ठाको प्रवर्द्धन गर्ने दायित्व तोकिएको पाइँदा सोको व्यावहारिक परिपालनाका लागि राज्य मुकदर्शक बन्न नमिल्ने ।

नेपालमा सम्माननीय प्रधानन्यायाधीशको अध्यक्षतामा न्यायमा पहुँच आयोग गठन भएको अवस्था छ । सरल, सहज र प्रभावकारी तरिकाले न्याय पाउनु सबैको मानव अधिकार हो, सबै नागरिकलाई आफू अन्यायमा परेको अवस्थामा सक्षम र निष्पक्ष निकायबाट बिना कुनै अवरोध न्याय माग्ने तथा पाउने अधिकार हुन्छ । सक्षम निकायमा न्याय माग गर्न तथा प्राप्त गर्नका लागि सबै नागरिकलाई सहज वातावरण बनाउने दायित्व राज्यको हो । तर व्यावहारिकरूपमा सबै नागरिकको न्यायसम्म पहुँच पुग्न सकेको छैन । आर्थिक, सामाजिक तथा शैक्षिक दृष्टिले पिछडिएका वर्ग वा समुदाय खास गरी महिला विपन्न, असहाय र

असक्तहरूको अधिकारमा आघात परेको अवस्थामा विविध कारणले ती समुदायको न्याय प्रदायक निकायसम्म पहुँच रहेको नपाइने ।

संविधान र कानूनले व्यवस्था गरेका हकहरूको उपभोग गर्न सबै व्यक्ति समानरूपले सक्षम रहेका हुन्छन् भन्न सकिँदैन । तसर्थ सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारू, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक सीमान्तीकृत, किसान, श्रमिक युवा, बालबालिका ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, गर्भावस्थाको व्यक्ति, अशक्त असहाय, पिछडिएको क्षेत्र र आर्थिकरूपले विपन्न आर्यलगायतका नागरिकको संरक्षण, शसक्तीकरण वा विकासका लागि शङ्का रोक लगाएको मानिने छैन भन्ने संवैधानिक व्यवस्थासमेत रहेको देखिने ।

यौन हिंसाका पीडितहरूको न्यायिक उपचारको लागि लामो समय लाग्न सक्ने र त्यतिज्वेल पीडितहरूको व्यवस्था केही पनि नभएमा पछिबाट अदालतबाट न्याय नै प्राप्त भएमा पनि भोग्न नसक्ने गरी निरर्थक अवस्था सिर्जित हुने हुनाले यौनहिंसाबाट पीडित भनी पहिचान भइसकेपछि मुद्दामा अनुसन्धान वा न्याय निरूपणको प्रक्रिया जारी रहे वा नरहेपनि वा सोको टुङ्गो लाग्दासम्मको लागि पीडितको स्वास्थ्य, शिक्षा, राहत, न्यायिक एवम् कानूनी सहायता तथा संरक्षणको लागि चाहिने व्यवस्थाको लागि लैंगिक हिंसासम्बन्धी कोषको व्यवस्था गर्न, स्थापित कोषबाट तदनुकूल सुगम ढंगले उपयोग गर्न सक्ने कार्यविधिसमेत निर्धारण गरी पीडितको राहतमा पहुँच अभिवृद्धि गर्नेलगायतको छुट्टै कार्यक्रम सरोकारवालाहरूको आवश्यकताअनुसार परामर्श गरी लागू गर्न तथा मुद्दाको किनारा नभएसम्मका लागि अन्तरिम राहत व्यवस्थापन गर्नसमेत नेपाल सरकारको नाममा महिला,

बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालयसमेतको नाममा निर्देशात्मक आदेश जारी हुने ।
इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल
कम्प्युटर: विकेश गुरागाई
इति संवत् २०७२ साल माघ २१ गते रोज ५ शुभम् ।

६

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६९-WO-०२६८, उत्प्रेषण / परमादेश, बाबुराम अर्यालसमेत वि. नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालयसमेत

संकटकालीन अवस्था परी वा राष्ट्रिय सुरक्षाको कारणले खबर आदान प्रदानमा रोक लगाउनुपर्ने भएमा वा त्यस्तो खबर आदानप्रदान गर्ने निकायमा वा प्रणालीमा नियन्त्रण गर्नुपर्ने भएमा मात्र त्यस्तो निश्चित प्रक्रियाको अधीनमा रही अधिकार प्रयोग गर्न सकिन्छ, कल डिटेल रिपोर्ट र एस.एम.एस लिने र हेर्न मिल्ने गर्न सर्किटदेन अपराध अनुसन्धानको नाममा शङ्कित व्यक्तिको गतिविधि हेर्ने नाममा सबैको गतिविधि र गोपनीयता उदाङ्गो बनाउनु पनि हुँदैन । त्यसकारण अनधिकृतरूपमा लिइएको उक्त कलफोन तथा एस.एम.एस. डिटेल सदैव सुरक्षा निकायले राखिरहनु अनुपयुक्त र गैरकानूनी देखिन आउने ।

नेपालमा दुरसञ्चार कम्पनी लिमिटेड नेपाल सरकारको बहुमत स्वामित्व भएको लिमिटेड कम्पनी हो । विगत लामो समयदेखि यसले दुरसञ्चार सेवा प्रदान गरिरहेको छ । विगत लामो समयदेखि यसले दुरसञ्चार सेवा प्रदान गरी रहेको छ । सेवा प्रदान गर्ने क्रममा संविधान तथा कानूनको पालना गर्नु तथा प्रयोगकर्ताको जानकारी तथा उनीहरूसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरूको अनधिकृत प्रकाशन र प्रसारण नगर्नु र निजहरूको सूचनाको संरक्षण गर्नु उसको प्रमुख दायित्व पनि हो । स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुरूप दुरसञ्चार सेवा प्रदायक कम्पनीहरूले कुनै पनि व्यक्तिलाई दुरसञ्चार सेवा उपलब्ध गराउँदा सो

व्यक्तिको गोपनीयताको संरक्षण तथा त्यस व्यक्तिसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको संरक्षणको प्रत्याभूति गर्नुपर्ने हुन्छ । कुनै निश्चित कानूनी आदेश वा अग्रिम अधिकारसहितको औपचारिक लिखतको अभावमा अरूको दबाव प्रभाव वा प्रलोभनको भरमा अर्काको सूचना दिन नमिल्ने ।

वास्तवमा अपराध अनुसन्धान कार्यपालिकाको विशेषाधिकारको र विशेष दायित्वको प्रश्न हो । सो सिलसिलामा कानूनका अधीनमा रही आवश्यक स्रोत वा क्षेत्रमा पहुँचलाई इन्कार गर्न मिल्दैन । अपराध अनुसन्धान छुट्टै विधा भएकाले राज्यले त्यसलाई हरहालतमा चुस्त दुरूस्त राख्नु पर्दछ । तर त्यसको लागि वैज्ञानिक तवरले भौतिक सबुद प्रमाण संकलनमा जोड दिनु सट्टा व्यक्तिको स्वेच्छाविरुद्धको साबिती हासिल गर्ने वा व्यक्तिको निजी गोप्य सूचनामा हस्तक्षेप गर्नेमा केन्द्रित हुने हो भने अनुसन्धान क्षमतामै जोड दिने कुरा गाँण हुन पुग्ने ।

कार्यपालिका स्वयम् पनि कानून अधीन मात्रै कार्य गर्नसक्ने हुनाले सूचनामा अनियन्त्रित पहुँच कार्यपालिकाको विशेषाधिकार हुन सक्तैन । सूचनाहरू संग्रहित रहेको र त्यसको जिम्मा लिएका संस्था वा विभागले त्यसलाई आफ्नो तजबिजको विषय बनाउन सक्तैन । बरु त्यस्तो सूचना रहेको data bank लाई हरहालतमा संरक्षण गर्नु र कानूनको व्यवस्थाको अभावमा अपवादात्मकरूपमा पनि स्पष्ट कानूनी आधारबेगर अनधिकृत पहुँच दिन इन्कार गर्न सक्नुपर्दछ । अरूको भय वा प्रभावले आफ्ना जिम्माको सूचनाको संरक्षण नगर्नु गर्न नसक्नु, चुहावट गर्नु र अनधिकृतरूपमा पहुँच दिनेजस्ता कार्य कर्तव्यच्युतको अवस्थामा हुने ।

सूचना सेवाप्रदायक संस्थाहरूसँग संग्रहित Data bank मा व्यक्ति, संस्था र स्वयम् सरकारी निकायहरूको सूचना रहने हुनाले त्यस्तो सूचनाको संरक्षण व्यक्तिको हक हितको सुरक्षाको प्रश्न नभई

राज्यकै हित र सुरक्षाको हकमा समेत लागू हुने कुरा हो । राज्यको अङ्ग निकाय वा त्यहाँ कार्य गर्ने पदाधिकारी एवम् कर्मचारीहरूसम्बन्धी सूचनालाई राज्यकै अन्य अङ्ग वा निकायले समेत सम्मान र संरक्षण गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसको उल्लङ्घन गर्ने गलत वा अपराधिक चेष्टा गर्नु हुँदैन । Data Bank मा रहेको सूचनामा पहुँच हासिल गर्ने नाममा वा सूचना प्रवाहकै सिलसिलामा Call Details अभिलेख गर्ने वा टेलिफोन वार्ता नै अभिलेख गर्ने प्रविधि वा संयन्त्र जडान गर्न, ल्याउन, राख्न वा उपयोग गर्नेसमेत कुराको नियमित गर्ने कानूनी व्यवस्थाअन्तर्गत पूर्वअनुमति भएमा बाहेक त्यस्तो गर्न नमिल्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसको जिम्मेवारी दुरसञ्चार प्राधिकरण वा कानूनले निर्धारण गरेको निकायले लिनुपर्ने हुन्छ । त्यस्तो निकायले समेत आफ्नो कर्तव्य पालना नगरेमा तिनकाउपर उजुरी गर्न उजुरी सुन्ने निकायको समेत व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ । सूचनामा अनधिकृत पहुँच दिने दिलाउने कार्य भएको विषयमा उजुरी परी छानबिन भएमा आवश्यकतानुसार विशेष प्राविधिक टोली खडा गरी जाँचबुझ गराई आवश्यक निष्कर्षसहित उजुरीकर्तालाई जानकारी दिनुपर्नेसमेत व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अहिले सूचना प्रविधिको विकसित रूप र व्यापक प्रयोगले गर्दा यो क्षेत्र अत्यन्त संवेदनशील बनेको छ र अपराध अनुसन्धान र न्यायको आवश्यकता तथा व्यक्तिगत हक एवम् गोपनीयताको सुरक्षाको सन्तुलित आधारमा तिनको प्रयोगको वान्छनीयता छुट्याउन सकिन्छ । सूचना प्रवाहमा हस्तक्षेप गरी गैरकानूनीरूपले पहुँच दिन नमिल्ने र त्यसको लागि अनधिकृतरूपमा प्रविधि वा संयन्त्रसमेत राख्न वा राख्न दिन नमिल्ने हुनाले त्यसको अतिरिक्त सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा Telephone call details मा संग्रहित भएको सूचनामा असीमित र अनियन्त्रित अवस्थामा राज्यका संयन्त्रलाई समेत छाड्न नमिल्ने हुनाले Data Bank मा रहेका सूचनाहरूको संरक्षण, तिनको पहुँचको

हद, सो सूचना माग गर्ने प्रक्रिया, सूचना प्राप्त गर्नेको जवाफदेहिता तथा सूचना दुरुपयोगको अवस्थामा पर्न गएको क्षतिको लागि गर्न सकिने कारवाही र क्षतिपूर्ति तथा गैरकानूनीरूपले सूचना माग गरेमा, दिएमा वा प्राप्त गरेमा हुन सक्ने सजाय र मुद्दा चलाउने धारा २८ को कार्यान्वयनको दृष्टिले अनिवार्य देखिन आएको र त्यस्तो स्पष्ट व्यवस्थाको अभावमा व्यक्तिको गोपनीय सूचनाहरूमा कसैको पनि अनाधिकार वा गैरकानूनी पहुँच प्राप्त हुन नसक्ने कुरालाई ध्यानमा राखी त्यसको सर्वसामान्यता विपरीतको कार्य नगर्न नगराउन र त्यसको रोकथामको लागि जो चाहिने व्यवस्था गर्नु भनी परमादेश जारी भएको व्यहोरा विपक्षीहरूलाई जानकारी दिन र उपर्युक्त उल्लेख भएको विषयमा आवश्यक कानून बनाउन ध्यानाकर्षण गरी विपक्षीहरूका नाममा निर्देशन जारी हुने ।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर : विकेश गुरागाई

इति संवत् २०७२ साल माघ २१ गते रोज ५ शुभम् ।

७

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६९-WO-०४१४, उत्प्रेषण, युवराज लामा वि. जिल्ला प्रहरी कार्यालय, सिलगढीसमेत

रिट निवेदकले राष्ट्रिय निर्देशन ऐन, २०१८ अनुरूप नेपाल ओलम्पिक कमिटी नामक संस्था २०५४ सालमा दर्ता भई कार्य सञ्चालन गरिरहेको र उक्त ऐनको दफा ३(६) अनुसार एउटै वर्ग वा व्यवसायको एकभन्दा बढी संस्था दर्ता गर्न नसकिनेमा सोविपरीत विपक्षी राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटी नामक संस्था दर्ता गरिएको कार्य कानूनसम्मत छैन भनी लिएको दाबीका सम्बन्धमा विचार गर्दा, विपक्षी "राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटी नेपाल" संस्था दर्ता ऐन, २०३४ को दफा ४ बमोजिम मिति २०६८।४।२२ मा जिल्ला प्रशासन कार्यालय, डोटीमा दर्ता भएको र उक्त संस्था

खेलकुद क्षेत्रका गतिविधि गर्ने गरी सामाजिक संस्थाको रूपमा दर्ता भएको भन्ने मिसिल संलग्न उक्त संस्थाको दर्ता प्रमाण-पत्र र विधानको प्रतिलिपिबाट देखिएको छ । यसप्रकार विपक्षी राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटी नेपाल नामक संस्था कुनै वर्गीय वा व्यावसायिक संस्था नभई संस्था दर्ता ऐन, २०३४ बमोजिम दर्ता भएको सामाजिक संस्था भन्ने देखिन आउने ।

खेलकुद परिषद् खेल क्षेत्रको नियमनकारी निकाय भएको र कानूनबमोजिम पहिले नै दर्ता भइसकेको संस्थाले खेलकुदसम्बन्धी गतिविधि गर्दा खेलकुद परिषद्मा दर्ता गरी मात्र गर्न सक्ने भए पनि संस्था दर्ता ऐनबमोजिम संस्था दर्ता गर्ने अधिकार पाएको निकायले खेल क्षेत्रको कुनै सामाजिक संस्था दर्ता गर्दा खेलकुद परिषद्लाई जानकारी गराएर मात्र गर्नपर्ने कानूनी व्यवस्थाको अभावमा शङ्का दर्ता भएको संस्थाको वैधता शून्य हुन्छ भन्न नमिल्ने ।

कानूनको रीत पुर्याई संस्था दर्ता गर्ने व्यक्तिको नैसर्गिक हक हो । दर्ता गर्ने निकायले प्रक्रिया पूरा गरी संस्था दर्ता भएकोमा त्यस्तो दर्ताउपर उजुर गर्नेले आफूमा निहित निश्चित हक देखाउन सक्नुपर्छ । विपक्षी संस्थाले परिषद्मा दर्ता नगरी खेलकुद गतिविधि सञ्चालन गरेको भन्ने नदेखिएको र खेलकुद परिषद् स्वयम् नियमकारी निकाय भएकोमा शङ्का भएको दर्ताउपर उजुर गर्नुपर्ने कारण नै नभई रिट निवेदन लिई आउनुको कुनै औचित्य देखिँदैन । नियमनकारी निकायले स्वयम् आफूले गर्न पाउने आवश्यक कार्य गर्नसक्ने नै हुन्छ । विपक्षीको संस्था दर्ता भएको कारणले मात्रै निवेदक परिषद्को कुनै हक हनन भएको भन्ने नदेखिएको अवस्थामा अरूको संस्था दर्ताको खारेजीको माग गर्नुको औचित्य पुष्टि हुन नसक्ने ।

खेलकुद विकास ऐन, २०४८ अन्तर्गतका कार्यका हकमा उक्त ऐनअनुरूप दर्ता भएपछि गरिने काम कुराहरूमा सोही ऐनका प्रावधानहरू आकर्षित हुने

हुन्छ । विपक्षी संस्थाले खेलकुदसम्बन्धी गतिविधि गर्न खोजेमा प्रचलित कानूनको अधीनमा रही मात्र गर्न सक्ने हुन्छ । सो अवस्थामा खेलकुद विकास ऐन, २०४८ को दफा १३ लगायतका जे जुन कानूनी प्रावधान आकर्षित हुने हो तदनुकूलको प्रक्रिया अपनाउनु पर्ने वा सो गर्न सकिने हुन्छ । आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्रको कुरा आफूले गर्न खेलकुद परिषद् सक्षम नै रहने ।

खेलकुद विकास ऐन, २०४८ को दफा १३ बमोजिम नेपाल ओलम्पिक कमिटी खेलकुद परिषद्मा दर्ता भएको कारणले संस्था दर्ता ऐन, २०३४ बमोजिम अर्को संस्था दर्ता नहुने कानूनी प्रतिबन्ध पनि देखिँदैन । खेलकुद विकास ऐनबमोजिम दर्ता नभएमा संस्था दर्ता ऐनबमोजिम दर्ता भएको संस्था स्वतः खारेज हुने व्यवस्था पनि देखिँदैन । राष्ट्रिय निर्देशन ऐन, २०१८ अन्तर्गत दर्ता भएको संस्थाको अस्तित्व स्वीकार गर्नु एउटा कुरा हो । तर, संस्था दर्ता ऐनअन्तर्गत संस्था दर्ता गर्ने कार्यका विरुद्ध प्रश्न उठाउने हक खेलकुद परिषद्लाई रहेको देखिँदैन । विपक्षी संस्था कानूनबमोजिम खेलकुद परिषद्मा दर्ता हुनुभन्दा अगावै सो संस्थाउपर नै रिट निवेदन दिनाले विपक्षी संस्थालाई परिषद्मा दर्ता गर्ने अवसर नै नरहने अवस्थाको सिर्जना हुन जाने ।

उल्लिखित आधार कारणबाट कानूनको प्रक्रिया पूरा गरी दर्ता भएको विपक्षी संस्थाले कानूनको बर्खिलाफ कुनै कार्य गरेको नदेखिएको र विपक्षी संस्था दर्ता गरिएको कारणबाट निवेदकको के कस्तो हक अधिकार हनन हुन गएको हो रिट निवेदकले स्पष्टरूपमा खुलाउन नसकेको तथा त्यसरी दर्ता भएको संस्थाको दर्ता खारेजीमा दाबी गर्ने रिट निवेदकको हकद्वैयासमेतको अभाव देखिँदा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुनसक्ने अवस्था नदेखिएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । रिट निवेदन नै खारेज हुने ठहरेकोले यस अदालतबाट

मिति २०६९।६।२३ मा जारी भएको अन्तरिम आदेश स्वतः निष्क्रिय हुने ।

इजलास अधिकृतः सन्तोषप्रसाद पराजुली

कम्प्युटरः विकेश गुरागाई

इति संवत् २०७२ साल पुस २१ गते रोज ३ शुभम् ।

८

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०७१-WO-०५०१, उत्प्रेषण / परमादेश, अशोकरत्न बज्राचार्य वि. नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

नेपाल सरकारले विकास समिति ऐन, २०१३ को दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी वि.सं. २०७० सालमा स्थापन गरी सञ्चालनमा ल्याएको राष्ट्रिय ट्रमा सेन्टर विकास समिति (गठन आदेश) २०७० खारेज गरी सो सेन्टरबाट हाल सञ्चालित सम्पूर्ण क्रियाकलाप चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान वीर अस्पतालबाट सञ्चालन गर्ने गरी मिति २०७१।१।११ मा निर्णय भएको मन्त्रिपरिषद्को निर्णयको प्रतिलिपिबाट देखिन्छ । वीर अस्पतालबाट सञ्चालन गरिने राष्ट्रिय ट्रमा सेन्टरलाई थप संगठनात्मक, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले छुट्टै कार्य योजना पेस गरी निर्णय भएबमोजिम हुने भनी उक्त निर्णयमा उल्लेख भएको पाइन्छ । यसरी ट्रमा सेन्टरले प्रदान गर्ने सेवालार्ई सुदृढ, संगठित र थप प्रभावकारी बनाउने कुरालार्ई दृष्टिगत गरी सर्वसाधारण जनतालाई सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नुपर्ने सरकारी दायित्व र भूमिका विचार गरेर नेपाल सरकारले राष्ट्रिय ट्रमा सेन्टर विकास समिति (गठन आदेश) खारेजीको निर्णय गरेको देखिन्छ । ट्रमा सेन्टर छुट्टै सञ्चालन गर्ने आफ्नो पूर्वनिर्णय खारेज गर्नुपर्नाको आधार कारण खुलाएर खारेजीको निर्णय भएको देखिँदा निवेदकलाई पदबाट हटाउने दुराशयबाट निर्णय भएको भन्ने नदेखिने ।

विकास समिति विघटन गर्ने अवस्थामा रहे

नरहेको निर्णय गर्ने नेपाल सरकारको अन्तर्निहित कानूनी अधिकार हो । सरकारले समयसमयमा आवश्यकता र उपयुक्तता हेरी गठन आदेश गठन विघटन गर्ने हो । सरकारको अघिल्लो आदेशबाट गठन गरेको चाहिँ ठीक र पछिल्लो निर्णयबाट गठनआदेश कायम नराख्ने गरेको निर्णय चाहिँ बेठीक हो भनी निवेदकले भन्न मिल्ने देखिँदैन । विकास समिति ऐनअनुसार गठन आदेश नेपाल सरकारबाट जारी हुने भएकाले गठन आदेश खारेज गर्ने अधिकारसमेत नेपाल सरकारमा रहन्छ । यसरी गठन आदेशको जारी गर्नुपर्ने र विघटन गर्नुपर्ने दुवैको औचित्य सरकारले नै हेर्ने हो । ट्रमा सेन्टर सरकार आफैँले सञ्चालन गर्ने कि चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानअन्तर्गत सञ्चालन गर्ने भन्ने नितान्त कार्यकारीको स्वास्थ्यसम्बन्धी नीतिगत क्षेत्राधिकारको विषय रहेको देखिन्छ । सरकारद्वारा गरिएको नीतिगत निर्णय स्वेच्छाचारी एवम् संविधान र कानूनप्रतिकूल भएमा अदालतबाट हस्तक्षेप गर्न सकिने भए पनि प्रस्तुत विषयमा मन्त्रिपरिषद्लाई निर्णय गर्नबाट रोक्न पर्ने कानूनी एवम् तथ्यगत आधार कारणको विद्यमानता नदेखिने ।

कुनै व्यक्तिको हकहित विरुद्ध निर्णय गरिन्छ भने त्यसरी निर्णय गर्नुपर्ने कारण आधार यथासमयमा जानकारी गराई प्रतिरक्षाको मौका प्रदान गरिन्छ । विकास समिति ऐन, २०१३ को दफा ८ मा गठन आदेश खारेज गर्दा सुनुवाइको मौका दिनुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था रहेको देखिँदैन । साथै विकास समिति ऐनअन्तर्गत गठन आदेश जारी गर्ने वा खारेज गर्ने कार्यकारिणीको स्वतन्त्र अधिकार भएको हुँदा यसमा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त आकर्षित हुने देखिँदैन । प्रस्तुत विषयमा निवेदकलाई चार वर्षको लागि नियुक्ति दिएको भन्ने आधारमा मात्रै समिति खारेज गर्दा सफाइको मौका दिनुपर्ने विषय पनि होइन । यसरी प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तविपरीत निर्णय भएको भन्ने निवेदकको जिकिर स्वीकारयोग्य

नदेखिने ।

निवेदकको ट्रमा सेन्टर निर्देशकको नियुक्ति स्वतन्त्र हैसियतमा रहेको भन्ने देखिँदैन । ट्रमा सेन्टर खारेजीको कारण वीर अस्पतालको हैसियतमा निवेदकलाई अन्यथा असर परेको भन्ने देखिँदैन । यसका अतिरिक्त निवेदकले मिति २०७२।६।२६ बाट अनिवार्य अवकाससमेत पाइसकेको भनी विपक्षी तर्फबाट इजलाससमक्ष जानकारी गराएको हुँदा रिट जारी भए पनि निरर्थक हुने ।

नेपाल सरकारले विकास समितिअन्तर्गत जारी गरेको गठन आदेश खारेज गर्नपर्ने भएमा ऐनको दफा ८ बमोजिम सूचित आदेश गर्नुपर्ने ऐनको व्यवस्था रहेको देखिन्छ । विकास समिति खारेज गर्न मन्त्रिपरिषद्को निर्णयपश्चात् राजपत्रमा सूचना प्रकाशन नहुँदै रिट निवेदकलाई सरसामान बरबुझारथ गर्न लेखेको देखियो । यसरी निवेदकलाई दिएको अवकाशपत्रमा उक्त दफा ८ को प्राविधिक त्रुटि भएको देखियो । तथापि निवेदकलाई पत्र लेखिसकेपछि ट्रमा सेन्टर खारेज गर्ने मन्त्रिपरिषद्को निर्णय अनुरूप खण्ड ६४, संख्या ३८ मिति २०७१।१।१८ को नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन भइसकेको अवस्था देखिन्छ । नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन भएको मिति र कार्यकारी निर्देशकलाई बरबुझारथ गर्न पत्र लेखेको मितिबीचको अवधिका लागि मात्रै विघटनपूर्वको अवस्था पुनर्स्थापना गर्न पनि व्यावहारिक र तर्कसङ्गत देखिन आएन । अब आइन्दा विकास समिति विघटन गर्नु परेमा ऐनको व्यवस्थाअनुसार सूचित आदेश जारी गर्नु भनी नेपाल सरकारको ध्यानाकर्षण गराइएको ।

तसर्थ राष्ट्रिय ट्रमा सेन्टर विकास समिति गठन आदेश, २०७० लाई खारेज गरी विकास समितिबाट सञ्चालित सम्पूर्ण क्रियाकलाप चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, वीर अस्पतालबाट सञ्चालन गर्ने गरी भएको मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७१।१।१९ को निर्णयबाट रिट निवेदकको संविधान एवम्

कानूनप्रदत्त हकहितमा कुनै प्रतिकूल असर पुग्न गएको भन्ने नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: सुरेशराज खनाल

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७२ साल माघ ५ गते रोज ३ शुभम् ।

९

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०७२-WO-०२६०, उत्प्रेषण, राधाकुमारी झवाली वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टङ्गालसमेत

विवादित आयोजनाको टेन्डरको कारवाही चालु रहेको र Contract Award गरी नसकेको र प्रारम्भिक चरणमा बोलपत्रदाताहरू मध्ये J/V of Jaguar Corporation Limited and BS Limited लाई Non-responsive भनेको अवस्थामा नै हस्तक्षेप गरेबाट करारको प्रक्रियामा नै अवरोध पुग्न गएको देखिन्छ । आयोगको हस्तक्षेपले कुनै करारीय निर्णय भई करारीय दायित्वमा प्रश्न उठी सो बहन गर्नुपरेमा आयोगले त्यस्तो दायित्व बहन गर्न सक्ने व्यवस्था पनि नरहेको हुनाले त्यस्तो प्रश्नमा विशेष जिम्मेवारीका साथ हेर्नुपर्ने हुन्छ ।

बोलपत्र स्वीकृत गर्ने कार्य करारीय प्रकृतिको देवानी प्रक्रिया हो । करारसम्बन्धी कानून र प्रचलित कानूनबमोजिम हुने कारवाहीलाई स्वाभाविकरूपमा पूरा हुन दिनुपर्ने हुन्छ । कानूनबमोजिमको प्रक्रिया पूरा नहुँदै सार्वजनिक खरिदसम्बन्धी कार्यको पक्ष अर्थात् Employer ले कानूनबमोजिम लिने निर्णयको विवेकमा हस्तक्षेप गर्न खोज्नु हुँदैन । जसको जे अधिकार हो उसलाई आफ्नो अधिकार स्वतन्त्ररूपमा प्रयोग गर्न दिनुपर्छ । अनूचित हस्तक्षेप हुन्छ भने त्यस्तो कार्य स्वयम् पनि अनूचित हुन जान्छ । जुन निकायबाट बोलपत्रको कारवाही भइरहेको छ, उसले गर्ने निर्णय अरूले पनि गर्न वा गराउन खोज्नु हुँदैन । कानूनबमोजिम निर्णय नगरेको र भ्रष्टाचार वा अन्य

अपराधजन्य कार्य गरेमा सो प्रश्नमा केन्द्रित रही निर्णय गर्नुपर्ने हुन्छ। के कस्तो व्यहोराको भ्रष्टाचार वा अनुचित लाभ लिई के कस्तो कार्य गरेको भन्ने कुरामा केन्द्रित नभई प्रशासनिक विवेकको प्रतिस्थापन गर्ने हिसाबले औचित्यमा प्रवेश गरी अर्काले पुनरावलोकन गर्ने प्रयास गर्नु नहुने।

प्रचलित कानूनले निश्चित उपचारहरू प्रदान गरेको भए सोको पूर्ण उपयोगको प्रयास नगरी त्यस्को विकल्प भए जस्तो गरी यो वा त्यो आधार बनाई असान्दर्भिक अधिकारक्षेत्र ग्रहण गर्न सकिने देखिँदैन। जुन अधिकारक्षेत्रहरू जे जुन प्रयोजनको लागि खडा गरिएका हुन्छन् तत्तत् प्रयोजनको लागि नै ग्रहण गर्नपर्ने हुन्छ। एउटा प्रयोजनको लागि खडा भएको उपचार अर्को प्रयोजनका लागि व्यवस्थित निकायमार्फत साध्य गर्न सकिँदैन भन्ने कुरा विशेषरूपले विचार गर्न जरूरी हुने।

ठेक्का कसलाई दिने, कसको योग्यता पुगेको, रीत पुगे वा नपुगेको भन्ने कुरा खास गरेर बोलपत्र आह्वानकर्ता Employer ले निर्णय गर्ने कुरा हो। सो प्रक्रियामा त्रुटि भए सच्याउन उजुरी दिने वा उपचारको हक प्रचलित कानूनले व्यवस्था गरिरहेको अवस्थामा खास प्रयोजनका लागि स्थापित निकायहरूले निर्णय गर्ने करारीय विषयमा विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले हस्तक्षेप गर्नपर्ने औचित्य र वैधता पुष्टि हुन सकेको देखिँदैन। अख्तियारको दुरुपयोग वा अनुचित कार्य गरेको अवस्थामा आयोग क्रियाशील रहने हो। कानून र बोलपत्रको सर्तबमोजिम गरिने निर्णयकर्ता (Employer) को विवेकमा हस्तक्षेप गर्ने गरी आयोगले कार्य गर्ने होइन। सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा २३(४) र (५) को प्रक्रियाअनुरूप जानकारी के मान्ने वा नमान्ने भन्ने कुरा उसको विवेकको कुरा हो। त्यसको औचित्यतामा प्रवेश गरी जानकारी मागेको वा नमागेको कारणले मात्र अनुचित कार्य भए वा नभएको भनी निष्कर्षमा पुग्न नहुने।

विपक्षी आयोगले विवादित टेन्डरसम्बन्धी कारवाहीलाई अनुचित कार्य भनी ठहर गर्दा अन्य आयोजनाहरूको दृष्टान्त प्रस्तुत गरेको देखिन्छ। विवादित टेन्डर प्रक्रियालाई अन्य टेन्डर प्रक्रियासँग तुलना गर्नपर्ने कुनै वैध कारण देखिँदैन। हरेक बोलपत्रमा उल्लेख भएका सर्तहरू आफ्ना किसिमले विशिष्ट रहन्छन् र सान्दर्भिक विषयमा सम्बद्ध बोलपत्रमा सर्तहरू र सम्बद्ध अन्य कानूनका आधारमा हेर्नुपर्ने हुन्छ। एक बोलपत्रको प्रावधान अर्को बोलपत्रमा लागू हुन पनि सक्दैन। विवादित टेन्डरका सम्बन्धमा सोही टेन्डर कागजातमा लेखिएका सर्तहरूका अधीनमा रही सोको अक्षर र भावनाअनुरूप नै कार्य गर्नुपर्ने हुन्छ। त्यसमा सारभूतरूपले नत परिवर्तन गर्न सकिन्छ, न त सर्तहरू थप गरी भइरहेको प्रावधानलाई निस्तेज गर्न नै सकिन्छ। बोलपत्रदाताले पेस गरेको बोलपत्रमा बोलपत्र कागजातले तोकेका सर्तहरू पूरा नभई सारभूतरूपमा प्रभावग्राही (Responsive) नभएमा पनि अन्य अन्य आयोजनाको बोलपत्रको सर्तहरू सादृश्य छन् वा छैनन् भन्नेसम्म नहेरी अन्यत्र के गर्ने गरेको थियो भन्ने आधारमा भए पनि त्यस्तो बोलपत्र छनौट गर्नुपर्छ भन्न नमिल्ने।

वस्तुतः कुनै आयोजना अन्तर्गत आह्वान गरिएको बोलपत्रको सम्बन्धमा प्राप्त हुने बोलपत्रहरू तोकिएका सर्तहरू र कानूनका अधीन प्राप्त भए गरेको हुनुपर्दछ। बोलपत्रलगायतका प्रक्रियामा कसैले जानीजानी झुट्टा विवरण पेस गरी कुनै अपराध गरेको रहेछ वा बोलपत्र छनौटको प्रक्रियामा पनि कानूनले तोकेको अख्तियारी र प्रक्रियाको स्पष्ट उल्लङ्घन गरी कुनै गैरकानूनी लाभ लिए वा लिन खोजेको वा दिन वा दिन खोजेको पाइएमा वा अख्तियारको स्पष्ट सीमा उल्लङ्घन गरी दुरुपयोग गरेको पाइएमा वा त्यसरी बोलपत्र स्वीकृत भएकोलगायतका जुनसुकै अवस्थामा पनि कानूनको दायित्वबाट मुक्त हुन सक्ने अवस्था नरहने।

करार र कानूनको स्वच्छ र प्रभावकारी प्रशासनको सदैव अपेक्षा गरिन्छ । गैरकानूनी कार्य भएको अवस्थामा कानूनको बाटो प्रशस्त हुने नै हुनाले तोकिएको कानूनी निकाय वा अधिकारीलाई आफ्नो जिम्मेवारीअनुसार कार्य गर्न दिनुपर्ने हुन्छ । यस सन्दर्भमा कानून कार्यान्वयनको निगरानी गर्ने निकाय प्रस्तुत सन्दर्भमा खास गरेर विपक्षी आयोग जस्तो जिम्मेवार निकायले संयम र सजगता राख्न वाञ्छनीय हुने ।

अतः माथि विवेचित आधार कारणबाट सोलु कोरिडोर १३२ के.भि. प्रशासन लाइन निर्माण गर्ने सम्बन्धमा आह्वान गरिएको बोलपत्र सूचनाअनुसार पर्न आएका बोलपत्रहरूको मूल्याङ्कन भई सारभूतरूपमा प्रभावग्राही रहेका बोलपत्रदाताहरू मध्ये सबैभन्दा कम मूल्य अङ्कित बोलपत्रदाताको बोलपत्र स्वीकृतिका लागि छनौट गर्नेसम्म नेपाल विद्युत्प्राधिकरण सञ्चालक समितिबाट मिति २०७२।५।४ मा निर्णय भई टेन्डर अवार्ड गर्ने कार्य प्रक्रियामै रहेको अवस्थामा अनुचित हस्तक्षेप गरी यी निवेदिकासमेतले अनुचित कार्य गरेको ठहर गरी निजलाई कारवाहीका लागि प्रधानमन्त्रीसमक्ष लेखी पठाउने भनी विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट मिति २०७२।६।१ मा भएको निर्णय कानूनसम्मत रहेको नदेखिँदा विपक्षी आयोगको उक्त निर्णय र सोका आधारमा गरिएका पत्राचारसमेतका काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ।

इजलास अधिकृत: सन्तोषप्रसाद पराजुली

कम्प्युटर: गुनाखर शर्मा

इति संवत् २०७२ साल चैत ३ गते रोज ४ शुभम् ।

यसै लगाउका निम्न मुद्दाहरूमा पनि यसैअनुसार आदेश भएका छन् :

- ०७२-WO-०२५९, उत्प्रेषण, सुरज लामिछाने वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टङ्गालसमेत

- ०७२-WO-०३२४, उत्प्रेषण, सुरज लामिछाने वि. उपप्रधान तथा ऊर्जा मन्त्री, ऊर्जा मन्त्रालयसमेत
- ०७२-WO-०२५५, उत्प्रेषण, मनोजकुमार मिश्रसमेत वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टङ्गालसमेत
- ०७२-WO-०२८६, उत्प्रेषण, मनोजकुमार मिश्रसमेत वि. उपप्रधान तथा ऊर्जामन्त्री, ऊर्जा मन्त्रालयसमेत
- ०७२-WO-०७५८, उत्प्रेषण, मनोजकुमार मिश्र वि. ऊर्जा मन्त्रालयसमेत

१०

स.का.मु.प्र.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.

श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०७२-WH-००५१, बन्दीप्रत्यक्षीकरण, शान्ता दीक्षित वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टङ्गालसमेत

निवेदकले आयोगको सूचनाअनुसार आयोगसमक्ष उपस्थित भई माग भएको सम्पत्ति विवरण पेस गरेको र आयोगबाट माग भएको स्पष्टीकरणसमेत लिखितरूपमा पेस गर्न तयार रहेको भनी मिति २०७३।१।८ मा निवेदनसाथ आयोगलाई जानकारी गराउँदा गराउँदै मिति २०७३।१।१० गते निजलाई पक्राउ गरी थुनामा राखेको देखिन आयो । अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐनको दफा १९(१) को कानूनी व्यवस्था हेर्दा आयोगको सूचनाअनुसार आयोगमा उपस्थित नहुने व्यक्तिलाई पक्राउ गरी उपस्थित गराउन सक्ने भन्ने रहेको देखिन्छ । निवेदकले आयोगमा उपस्थित भई सम्पत्ति विवरण भरी बुझाउनुको साथै आयोगको सम्पर्कमा नै रही आयोगबाट माग भएका विवरण लिखितरूपमा पेस गरेको अवस्थामा आयोगमा उपस्थित हुन इन्कार गरेको भन्ने विपक्षीहरूको भनाई तर्कयुक्त देखिन नआउने ।

कुनै उद्देश्यका लागि बनेको ऐनले गरेको व्यवस्थाबमोजिम भए गरेका कार्यलाई ऐनको कुनै

एउटा दफामा गरिएको व्यवस्थालाई मात्र कारवाहीको आधार बनाई प्रयोग गर्न मिल्ने हुँदैन । सो उद्देश्य पूरा गर्न व्यवस्था भएका समग्र कानूनी प्रावधानसमेतलाई हेरिनुपर्ने हुन्छ । अख्तियारको दुरुपयोगको आरोप लागेको व्यक्तिका सम्बन्धमा अनुसन्धान तहकिकात गर्न सोसम्बन्धमा बनेका समग्र कानूनी व्यवस्थाको परिधिभित्र रही गरिएको कार्यले पूर्णता पाउने हुन्छ र कानूनको एउटा दफाको सम्बन्ध अर्को दफासँग निश्चितरूपमा रहने हुन्छ । एउटा दफाको प्रयोग गर्दा अन्य दफाहरूको सम्बन्धलाई नजरअन्दाज गर्न मिल्दैन । अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐनको दफा १९(१) को प्रयोग गर्दा १९(२) र १९(४) समेतलाई सँगसँगै हेरिनु पर्ने ।

ऐनको दफा १९(४) र १६(१) ले भ्रष्टाचारको अनुसन्धान र तहकिकात गर्दा अनिवार्यरूपमा थुनामा राखेर अनुसन्धान गर्नुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरेको देखिँदैन । थुनामा राखी अनुसन्धान गर्नुपर्ने किटानी व्यवस्थाबाहेक कुनै पनि व्यक्तिलाई थुनामा राख्न नमिल्ने ।

कुनै पनि निकायले अनुसन्धानको क्रममा पक्राउ गर्न पाउने सो निकायको अन्तर्निहित अधिकार कदापि होइन । आफ्नो अधिकार प्रयोग गर्दा कानूनको प्रक्रियाअनुरूप गर्नुपर्ने देखिन्छ । कानून प्रदत्त स्वविवेकको अधिकार प्रयोग गर्दासमेत वस्तुनिष्ठ र मनासिब आधार र कारण खुलेको देखिनु पर्दछ । पर्याप्त र मनासिब आधार र कारण नखुलाई प्रयोग भएको स्वविवेकीय कार्यले कानूनी मान्यता पाउन नसक्ने ।

अनुसन्धान अधिकृतलाई आयोगलाई भएसरहको अधिकार हुनेछ भन्ने कानूनी व्यवस्थाको अर्थ प्रारम्भिकरूपमा नै मनासिब आधारबिना थुनामा राखेर अनुसन्धान गर्न पाउने भन्ने होइन । ऐनको दफा १६(१) र दफा १९(४) को अवस्थाको विद्यमानता भएको स्थितिमा मात्र कुनै पनि व्यक्तिलाई अन्तिम विकल्पको रूपमा थुनामा राखी अनुसन्धान

तहकिकात गर्न सकिने देखिन्छ । थुनामा राखी अनुसन्धान तहकिकात गर्नु पर्दाको अवस्थामा समेत कानूनले निर्धारण गरेको प्रक्रिया नपुर्याई थुनामा राख्न नमिल्ने ।

थुनामा राखी अनुसन्धान तहकिकात गर्नुपर्ने अधिकार निःसर्त र निरपेक्ष रहेको नभई ससर्त र सापेक्षिक रहेको हुन्छ । ऐनको दफा १६(१) र १९(४) को पूर्वावस्था नदेखिएसम्म वैयक्तिक स्वतन्त्रतामा आँच आउने गरी थुनामा राख्न पाउने भन्न मिल्दैन । सो व्यवस्थाअनुसार कुनै व्यक्तिलाई पक्राउ गरी थुनामा नराखिएमा के कसरी प्रमाण लोप हुने वा अनुसन्धान तहकिकातमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने भन्ने वस्तुनिष्ठ आधार र कारण दिई थुनामा राख्नुपर्ने ।

आयोगबाट माग भएको सम्पत्ति विवरण एवम् स्पष्टीकरणको जवाफ दिन तयार रहेको अवस्थामा प्रारम्भिकरूपमै निजलाई थुनामा राखी अनुसन्धान तहकिकात गर्नुपर्ने परिस्थिति रहेको भन्ने विपक्षीहरूको लिखित जवाफबाट देखिँदैन । यस अवस्थामा निवेदकका पतिलाई थुनामा राखेर अनुसन्धान गर्नुपर्नेसम्मको स्थिति रहेको भन्ने पर्याप्त र मनासिब आधार र कारणबिना निजको थुना कानूनी रहेछ भन्न मिल्ने हुँदैन । यसरी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ को दफा १६(१) र १९(४) को पूर्वावस्था विद्यमान नरहेको अवस्थामा निवेदकका पतिलाई पक्राउ गरी थुनामा राख्ने कार्य गैरकानूनी देखिन आउने ।

थुनामा राखी अनुसन्धान गर्नुपर्ने कुनै सन्तोषजनक आधार नभएको वा थुनामा नै राखी अनुसन्धान गर्ने आधार र कारण भएको प्रथम दृष्टिमा नदेखिएको अवस्थामा अनुमति माग गर्नु र यस्तो अवस्थामा अदालतले पनि थुनामा राखी अनुसन्धान गर्नुपर्ने पर्याप्त आधारबिना म्याद थपको अनुमति माग गरेकै कारणले आदेशमा तथ्यगत आधार र कारण नखुलाई थुनामा राख्ने अनुमति दिनु मनासिब एवम्

कानूनसङ्गत नहुने।

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले निवेदकलाई पक्राउ गरी थुनामा राखी अनुसन्धान तहकिकात गर्न अनुमतिको माग गरकोमा विशेष अदालतबाट ऐनको दफा १६(४) बमोजिम अनुसन्धान तहकिकात सन्तोषजनकरूपमा भएको वा नभएको वा अनुसन्धान तहकिकात गर्दा कानूनले निर्धारण गरेको प्रक्रिया पुर्याए नपुर्याएको तथ्य विचार गरी सोको आधार र कारण खुलाई थुनामा राखी अनुसन्धान तहकिकात गर्न अनुमति दिनुपर्नेमा सो प्रक्रिया अवलम्बन गरेको नदेखिने।

अतः उल्लिखित कानूनी व्यवस्था, सिद्धान्त एवम् आधार र कारणबाट निवेदकलाई थुनामा राखी अनुसन्धान तहकिकात नगर्दा अनुसन्धान तहकिकात नै प्रभावित हुने वा त्यसमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने सम्भावना भएको युक्तियुक्त आधार र कारण विद्यमान नभई निवेदकलाई पक्राउ गरी थुनामा राखेको कार्य अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ को दफा १६(१) र १९(४) को बर्खिलाप देखिदा निवेदकलाई आजै थुना मुक्त गरिदिनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी हुने।

साथै निवेदकको पतिउपरको भ्रष्टाचार मुद्दाको अनुसन्धान कारवाही सुरु भएको भन्ने विपक्षीहरूको लिखत जवाफबाट देखिन आएकोले सो मुद्दामा कारवाही गर्न आवश्यक देखिएमा निवेदकका पतिको नाउँमा कानूनबमोजिम म्याद जारी गरी झिकाई अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ को दफा १९(२) बमोजिम साधारण तारिखमा राखी मुद्दाको कारवाही अगाडि बढाउन अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको नाउँमा परमादेशसमेत जारी हुने।

इजलास अधिकृत: दिलीपराज पन्त

कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७३ साल वैशाख २० गते रोज २ शुभम्।

इजलास नं. १

१

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी, ०७२-WO-००१८, उत्प्रेषण, सोनेलाल राय यादवसमेत वि. रौतहट जिल्ला अदालत, गौरसमेत

रिट निवेदकको निवेदन व्यहोरा हेर्दा रिट निवेदनका विपक्षीहरूले अंश पाउँ भनी रौतहट जिल्ला अदालतमा मुद्दा दायर गरेकोमा मिति २०६६।२।२५ गतेको अंश दर्ता चलन र मिलापत्र बदर मुद्दामा मिति २०४९।६।६ मा भएको मिलापत्र बदर गरी वादीहरूले अंश पाउने ठहर्याई भएको फैसलाउपर पुनरावेदन परी पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट समेत उक्त फैसला सदर हुने ठहर्याई मिति २०६८।३।३ मा फैसला भएकोमा उक्त मुद्दा दोहोर्याई हेरिपाउँ भनी रिट निवेदक सोनेलाल राय यादवसमेतले यस अदालतमा ०६८-RI-०६९१ (अंश दर्ता चलन) र ०६८-RI-०६९२ (मिलापत्र बदर) मुद्दामा मुद्दा दोहोर्याई पाउँ भनी दिएको निवेदनहरूमा निस्सा नहुने गरी आज यसै इजलासबाट फैसला भई मुद्दा अन्तिम भइसकेको अवस्था हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदनको औचित्यसमेत समाप्त भएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: अर्जुनप्रसाद कोइराला

कम्प्युटर: अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७२ साल मङ्सिर ६ गते रोज १ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६९-CR-०१०२, ०७०-CR-०८७९, वैदेशिक रोजगारसम्बन्धी कसुर, शंखबुद्ध लामा वि. नेपाल सरकार, नेपाल सरकार वि. शंखबुद्ध लामासमेत

प्रतिवादीहरूले जाहेरवालाहरू विष्णु थापा, राजेन्द्रप्रसाद चौधरी र पूर्ण गुरुङलाई वैदेशिक रोजगारको लागि भारतको बाटो हुँदै मस्कोसम्म पुर्याई

अलपत्र पारेको देखिँदा उक्त कानूनी व्यवस्थाबमोजिम प्रतिवादी शंखबुद्ध लामालाई प्रस्तुत मुद्दामा तीन वर्ष छ महिना कैद र तीनलाख रूपैयाँ जरिवाना गरी जाहेरवालाहरूबाट लिएको बिगो अठार लाख नब्बे हजार रूपैयाँ र सोको ५० प्रतिशत हर्जाना नौ लाख पैतालीस हजार रूपैयाँसमेत गरी जम्मा अठ्ठाइस लाख पैतीस हजार रूपैयाँ यी प्रतिवादीहरू शंखबुद्ध लामा, भिमप्रकाश रोका र महेन्द्र भट्टराईबाट दामासाहीले भराउने गरी भएको सुरु वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरणको फैसला मिलेको नै देखिन आउने ।

वादी नेपाल सरकारले अभियोग दाबीको रकमभन्दा कम बिगो कायम गरी फैसला गरेको र जाहेरवालाहरू विष्णु थापा, टासी टुण्डु शेर्पा र पूर्ण गुरुडसमेतलाई वैदेशिक रोजगारमा सजाय गरी बिगो र हर्जाना रकम भराई पाउँ भन्ने पुनरावेदन जिकिरतर्फ हेर्दा, मिसिल संलग्न रसिद भरपाईहरूमा जाहेरवालाहरू राजेन्द्रप्रसाद चौधरीबाट बिगो रु.७,००,०००।-, केदार ढकालबाट रु.५०,०००।- पुरुषोत्तम बस्ताकोटीबाट रु.५०,०००।- निरपेस राईबाट रु.१,५०,०००।- र निरपेस राई, प्रेम तामाङ, ललित चौधरीबाट संयुक्तरूपमा रु.९,४०,०००।- प्रतिवादी शंखबुद्ध लामासमेतले रकम बुझेको देखियो । उक्त रकमभन्दा अन्य रकम जाहेरवालाहरू कसैले पनि प्रतिवादीहरूलाई बुझाएको भन्ने रसिद भरपाईबाट आफ्नो भनाइलाई प्रमाणित गराउन सकेको देखिँदैन । तसर्थ अनुमान अङ्कल र अन्दाजको भरमा फौजदारी कसुरमा बढी बिगो कायम गरी सजाय गर्न मिल्ने देखिएन । अतः वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरणले जाहेरवालाहरूको रु.१८,९०,०००।- बिगो रकम कायम गरी प्रतिवादीहरूलाई सजाय गर्ने गरेको सुरु वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरणबाट भएको इन्साफ मिलेको नै देखिने ।

प्रतिवादीहरू संचिता कार्की, रामचन्द्र गौतम, मणिकलाल तामाङ र देवराज तामाङलाई अभियोग

दाबीबमोजिम सजाय गरिपाउँ भन्ने पुनरावेदनतर्फ हेर्दा यी प्रतिवादीहरू उपर जाहेरवालाहरूले पोल गरी जाहेरी दरखास्त दिएको देखिँदैन । यी प्रतिवादीहरूले सञ्चालन गरेको Elite Academy Kathmandu मिति २०६८।२।५ र मिति २०६८।४।१० मा प्रतिवादी शंखबुद्ध लामा र भिमप्रकाश रोका मगरलाई शङ्का शेयर हस्तान्तरण गरी बिक्री गरेको देखियो । विवादमा आएको विषयवस्तु उक्त संस्था बिक्री गरेपछि अर्थात् मिति २०६८ साल आश्विनपछिको घटना भएको देखिन्छ । त्यसको अलावा यी प्रतिवादीहरूले वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरणमा उपस्थित भई बयान गर्दा कसुरमा पूर्णतः इन्कार भई बयान गरेको देखियो । प्रस्तुत मुद्दाका प्रतिवादी शंखबुद्ध लामासमेतले किटानीरूपमा यी प्रतिवादीहरूलाई दोषी देखाई बयान गरेकोसमेत देखिँदैन । तसर्थ यी प्रतिवादीहरूको इन्कारी बयान, जाहेरवालाहरूले जाहेरी दरखास्तमा नाम उल्लेख नगरेको र प्रस्तुत मुद्दामा Elite Academy Kathmandu को शङ्का बिक्री भएपश्चात् मात्र घटना भएको देखिएको र प्रतिवादी शंखबुद्ध लामाले हाल यो संस्था र यस संस्थाको नामबाट कारोबार मैले गरी आएको छु भनेबाट समेत प्रस्तुत मुद्दामा यी प्रतिवादीहरू संचिता कार्की, रामचन्द्र गौतम, मणिकलाल तामाङ र देवराज तामाङको संलग्नता रहेको देखिन आएन । अतः यी प्रतिवादीहरूलाई सफाइ दिने गरी भएको वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरणको फैसला मनासिब नै देखिने ।

उल्लिखत व्यवस्था, तथ्य तथा मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट प्रतिवादीहरू संचिता कार्की, रामचन्द्र गौतम, मणिकलाल तामाङ र देवराज तामाङले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउने र प्रतिवादी शंखबुद्ध लामालाई वैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४ को दफा १० र ४३ अन्तर्गतको कसुरमा निजलाई ऐ. ऐनको दफा ४३ बमोजिम ३ (तीन) वर्ष ६(छ) महिना कैद र रु.३,००,०००।- (तीन लाख रूपैयाँ) जरिवाना हुने र

जाहेरवालाहरूबाट लिएको बिगो रु.१८,९०,०००।- (अठार लाख नब्बे हजार रूपैयाँ), सोको ५० प्रतिशत हर्जाना रकम रु.९,४५,०००।- (नौ लाख पैतालीस हजार रूपैयाँ) गरी जम्मा रु.२८,३५,०००।- (अठ्ठाइस लाख पैतीस हजार रूपैयाँ) जाहेरवालाहरू राजेन्द्रप्रसाद चौधरी, केदार ढकाल, पुरुषोत्तम बस्ताकोटी, निरपेस राई, प्रेम तामाङ र ललित चौधरीले प्रतिवादीहरू शंखबुद्ध लामा, भिमप्रकाश रोकामगर र महेन्द्र भट्टराईबाट दामासाहीले भराई पाउने ठहर्छ भनी सुरु वैदेशिक रोजगार न्यायाधीकरण, काठमाडौंले मिति २०६९।१२।२० मा गरेको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: चन्दनकुमार मण्डल

इति संवत् २०७२ साल भदौ २१ गते रोज २ शुभम्।

इजलास नं. २

१

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६९-WO-०९९०, उत्प्रेषण/परमादेश, जयनारायण चौधरी वि. जिल्ला प्रहरी कार्यालय, सिराहसमेत

निवेदक २०६८।१०।१५ देखि ४ दिन भैपरी बिदा लिई गएको, तत्पश्चात् १०६ दिनसम्म जानकारी नगराई गैर हाजिर रहेको, हाजिर हुन जाने व्यहोराको सूचना मिति २०६८।११।१२ मा सार्वजनिक स्थानमा टाँस गरेको र स्पष्टीकरणसहित ७ दिनभित्र हाजिर हुन जानु भनी २०६९।१।२१ गतेको गोरखापत्रमा समेत सूचना प्रकाशित भएको र आफ्नो व्यहोरा खुलाई कार्यालयमा हाजिर हुन जानुपर्नेमा सूचनाको म्यादभित्र हाजिर हुन नगएको देखिएको हुँदा निवेदकलाई अख्तियारवालाले बर्खास्त गर्नसक्ने नै देखिन आयो। प्रतिवादको मौका नदिई प्राकृतिक

न्यायको सिद्धान्तविपरीत नोकरीबाट हटाइएको भन्ने निवेदकको भनाइसँग सहमत हुन नसकिने।

तसर्थ, प्रहरी सेवामा रहेका निवेदक ४ दिनको बिदा स्वीकृत गराई १०६ दिनसम्म कार्यालयमा जानकारी नगराई अनुपस्थित रहेको र निजको उपस्थितिको लागि पटकपटक निजको नाममा म्यादसमेत जारी भएको र सो म्यादमा उपस्थित नभएको अवस्थामा जिल्ला प्रहरी कार्यालय, सिराहाले निवेदक जयनारायण चौधरीलाई प्रहरी नियमावली, २०४९ को नियम ८८(झ) को कसुरमा ऐ. नियमावलीको नियम ८४ को (छ) बमोजिम भविष्यमा सरकारी नोकरीको लागि अयोग्य नठहरिने गरी नोकरीबाट हटाउने गरी मिति २०६९।२।७ मा गरेको निर्णयउपर पुनरावेदन सुनी सुरु निर्णयलाई सदर गरी पूर्वक्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय, विराटनगरबाट मिति २०६९।८।१९ मा भएको निर्णय कानूनसम्मत देखिँदा बदर गर्नुपरेन। प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: शिवहरि पौड्याल

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७३ साल साउन २६ गते रोज ४ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-WO-०४८२, उत्प्रेषण/परमादेश, सुनिल रंजन सिंह वि. नेपाल सरकार, सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, निजामती कर्मचारी अस्पताल पदपूर्ति समिति

निजामती कर्मचारी अस्पतालमा निजामती कर्मचारी र तीनका परिवारहरूको उपचार केही सहूलियतबाट गरिने हो। बिरामी निजामती कर्मचारी र उसको परिवारको उपचार हुने हो तर यहाँ कार्यरत मानव शक्ति निजामती कर्मचारी नै हुनुपर्दछ भन्ने होइन। निजामती कर्मचारी अस्पतालको नाम निजामती नाम भए पनि यसको कुनै पनि पद र दरबन्दी निजामती पद र दरबन्दी नभएकोले उक्त अस्पतालको पदपूर्ति

निजामती सेवा ऐनबमोजिम हुनुपर्दछ भन्ने निवेदकको दाबीसँग सहमत हुन नसकिने ।

तसर्थ एक वर्षको निमित्त करारबाट गैर निजामती पदमा भर्ना गरिएका मानव शक्तिको करार अवधिसमेत समाप्त भइसकेको यस अवस्थामा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने देखिन आएन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: शिवहरि पौड्याल

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७३ साल साउन २६ गते रोज ४ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६९-CI-११४९, निषेधाज्ञा, नारायण ठाकुर वि. सुनीता खनाल ठाकुर

प्रत्यर्थी निवेदिका कि.नं. २९४ र ४४० को दर्तावाली भएको तथ्यमा विवाद रहेको देखिँदैन । पुनरावेदक विपक्षीले लिखत बदर मुद्दा दायर गरेको आधारमा आफ्नो अधिकार भएको जिकिर लिएको देखिन्छ । प्रत्यर्थी निवेदिकाको दर्ता यथावत् रहेसम्म आफ्नो दर्ताको जग्गा भोगनमा अन्यले अवरोध गर्न पाउने हुँदैन । दर्तावाला रहेसम्म वेदर्तावालाले दर्तावालाको मन्जुरीबेगर जग्गामा अतिक्रमण गर्न मिल्दैन । लिखत बदर मुद्दा गरे पनि पुनरावेदक विपक्षीको हक कायम भइसकेको अवस्था देखिँदैन । पुनश्च: पुनरावेदक विपक्षीले दायर गरेको लिखत बदर मुद्दा पनि पुनरावेदनबाट फैसला हुँदा पुनरावेदक विपक्षीहरूको हकको प्रतिकूल फैसला भएको तथ्य आइरहेको अवस्था छ । पुनरावेदक प्रतिवादीले दायर गरेको लिखत बदर मुद्दा र यस मुद्दामा लिएको जिकिर हेर्दा पनि निजहरू उक्त कि.नं. २९४ र ४४० मा अतिक्रमण गर्न प्रत्यत्नशील रहेकै देखिन्छ । निजहरूले आफू केही नगरेको भने पनि निजहरूको व्यवहारबाट कि.नं. २९४ र ४४० मा प्रवेश गरी अतिक्रमण गर्ने पक्का आशङ्का विद्यमान रहेको नै देखिने ।

तसर्थ, उपर्युक्त विवेचित आधार प्रमाणबाट प्रत्यर्थी निवेदीका सुनीता खनालले कलसिया देवीबाट प्राप्त गरेको कि.नं. २९४, ४४० का जग्गाको लिखत सदर कायम गरी पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट फैसला भएको र उक्त जग्गामा प्रत्यर्थी निवेदीकाको निर्विवाद हक स्थापित भइरहेको अवस्थामा निवेदकका जग्गामा कुनै पनि नयाँ निर्माण कार्य नगर्नु नगराउनु भनी पुनरावेदक विपक्षीहरूका नाउँमा निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुने गरी पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट मिति २०६९।३।३१ मा भएको अन्तिम आदेश मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: शिवहरि पौड्याल

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७३ साल भदौ २६ गते रोज १ शुभम् ।

४

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७१-WO-०१७०, उत्प्रेषण / परमादेश, मानबहादुर डाँगी वि. जि.प्र.का. नक्साल, काठमाडौंसमेत

जिल्ला प्रहरी कार्यालय, दाङबाट भएको निर्णयउपर निवेदकले मध्यपश्चिमाञ्चल प्रहरी कार्यालय, सुर्खेतमा पुनरावेदन गरी प्रहरी नायब महानिरीक्षकबाट मिति २०७१।२।२७ मा जिल्ला प्रहरी कार्यालयको निर्णयलाई सदर हुने गरी निर्णय भएको देखियो । प्रहरी ऐन नियमबमोजिम हरहमेशा ड्युटीमा रहनुपर्ने निवेदकजस्तो जिम्मेवार पदमा रहेको व्यक्तिले आफ्नो पदीय कर्तव्य दायित्व र जिम्मेवारीप्रति बेवास्ता गरेको अवस्थामा कानूनमा तोकिएका अख्तियारवालाबाट विभागीय कारवाही भएको र सो निर्णयउपर पनि कानूनमा तोकिएको पुनरावेदन सुन्ने अधिकारीबाट पुनरावेदन सुनी गरेको निर्णयमा कुनै कानूनी त्रुटि नदेखिँदा उपर्युक्त निर्णयहरू प्रहरी ऐन, नियममा व्यवस्थित कानूनी प्रक्रिया अवलम्बन गरी कानूनसम्मत नै भएको देखिन आउने ।

प्रहरी कर्मचारीलाई सदैव अनुशासित बनाई शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने अभिभारा पूरा गर्ने दायित्व बोकेको प्रहरी संगठनका अधिकारप्राप्त अधिकारीले प्रहरी ऐन र नियमले प्रदान गरेको अख्तियारीभित्र रहेर निवेदकलाई भविष्यमा सरकारी सेवाको लागि अयोग्य नठहरिने गरी सेवाबाट हटाउने गरी गरेको कारवाही एवम् निर्णय कानूनअनुरूप रहे भएको देखिएको हुँदा निवेदकको मागबमोजिम उत्प्रेषणसमेतको रिट जारी हुन सक्ने नदेखिने ।

रिट निवेदक मानबहादुर डाँगीले आफ्नो पदको जिम्मेवारीअनुसारको कर्तव्य र आचरण पालना नगरी अनुशासनहीन तथा लापरवाहीपूर्ण कार्य गरेको भन्ने आधारमा इलाका प्रहरी कार्यालयले आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र नभएको भनी विपक्षी जिल्ला प्रहरी कार्यालय, दाङबाट प्रहरी नियमावली, २०४९ को नियम ८८(ग) र (च) को कसुरमा नियम ८४(छ) बमोजिम निजलाई भविष्यमा सरकारी सेवाका लागि अयोग्य नठहरिने गरी सेवाबाट हटाउने गरी मिति २०७०।१।१९ मा भएको निर्णय र सोउपरको पुनरावेदन सुनी सुरु निर्णयलाई सदर गर्ने गरी मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय, सुर्खेतबाट मिति २०७१।२।२७ मा भएको निर्णयसमेत कानूनसम्मत नै देखिँदा निवेदकको निवेदन मागबमोजिम उत्प्रेषणको आदेश जारी गरी बदर गर्नुपर्ने अवस्था देखिएन । प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: शिवहरि पौड्याल

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७३ साल साउन २६ गते रोज ४ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-WO-०६०६, उत्प्रेषण / प्रतिषेध / परमादेश, कपिल देव ढकालसमेत वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालयसमेत

निवेदकले रिट निवेदनमा दाबी लिएका विषयमा संविधानले सम्बोधन गरिसकेको देखिएकै छ । विदेशको स्थायी आवासीय अनुमति प्राप्त गरेका नागरिकका नागरिकता के हुने सम्बन्धमा भने सङ्घीय कानून बनिनसकेको वर्तमान अवस्था छ । त्यसतर्फ पनि क्रमबद्ध रूपमा उपलब्धि हुने नै छ । पुनश्च: कानून बनाउने कार्य तत्कालको अवस्थामा व्यवस्थापिका संसद्को हो । तर, निवेदकले व्यवस्थापिका संसदलाई विपक्षी बनाएको पनि देखिँदैन । यसैगरी निजामती सेवा ऐन, २०४९ को चौथो संशोधनले दफा ४९(ख) मा “निजामती कर्मचारीले स्थायी आवासीय अनुमति लिन वा त्यस्तो अनुमति प्राप्त गर्नको लागि आवेदन दिन हुँदैन” भन्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै दफा ६१(२) (ग) मा “स्थायी आवासीय अनुमति लिएमा वा सोको लागि आवेदन दिएमा त्यस्तो निजामती कर्मचारीलाई भविष्यमा सरकारी सेवाको निमित्त अयोग्य ठहरिने गरी सेवाबाट बर्खास्त गरिने छ” भन्ने व्यवस्था गरेको छ । यस सन्दर्भमा विभिन्न कानूनहरूले प्रस्तुत विषयमा सम्बोधन गरिसकेको र अन्य ऐन कानूनमा समेत समयानुकूल परिमार्जन हुने भन्नेसमेत लिखित जवाफबाट देखिँदा निवेदकले नै विपक्षी बनाउन नसकेको व्यवस्थापिकाको अधिकारक्षेत्रमा हस्तक्षेप गरी यस अदालतबाट आदेश गरिरहनु पर्ने नदेखिने ।

विपक्षी सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको लिखित जवाफको प्रकरण (घ) मा नेपालको निजामती सेवाको पदमा रही विदेशी मुलुकको ग्रिनकार्ड तथा स्थायी बसोबासको अनुमति (पी.आर.) प्राप्त कर्मचारीहरूका सम्बन्धमा छानबिन गर्न मन्त्रालय सचेत र प्रतिबद्ध छ । सो सम्बन्धमा सूचना सङ्कलन गर्न यस मन्त्रालयबाट मिति २०७०।६।१ को पत्रद्वारा सबै मन्त्रालयहरू, आयोगहरू र सचिवालयहरूमा पत्राचार गरिएको तथा गोरखापत्रमा मिति २०७०।९।१ मा सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी विवरण सङ्कलन कार्य भइरहेको,

मन्त्रालयबाट आवश्यक छानबिन भइरहेको छ भन्नेसमेत उल्लेख भएको देखिन्छ । यसरी सरकारले आफ्नो दायित्व निर्वाह गरिरहेको र आवश्यक प्रक्रिया अवलम्बन गरी रहेको अवस्थामा आदेश जारी हुनुपर्ने भन्ने निवेदन दाबीसँग सहमत हुन नसकिने ।

निवेदकले कुन मितिको निर्णय बदरको माग गरेको हो, त्यो निर्णय बदर गर्दा कसलाई प्रतिकूल असर पर्ने हो, प्रतिकूल असर पर्ने व्यक्तिलाई विपक्षी नबनाई परेको रिटबाट किटान नै नगरेको निर्णय वा व्यक्तिको कुरा गरी आजमाइसी तवरबाट निवेदकले दाबी लिएको देखियो । जुन निर्णय उत्प्रेषणको आदेशबाट बदर गरिनु पर्ने हो, सो निर्णय नै दाबीमा मिति उल्लेख गरी त्यसबाट फाइदा लिने व्यक्तिसमेतलाई प्रतिवादी बनाई अदालत प्रवेश गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यस्तो कुनै स्पष्ट दाबी जिकिर रहेको देखिँदैन । संवैधानिक प्रावधानविपरीत कसैको नियुक्ति, मनोनयन वा निर्वाचित भएको देखिएमा त्यसमाथि किटान गरी उजुर परेमा संविधान र कानूनबमोजिम बदर हुने ।

तसर्थ, माथि विवेचित तथ्य, आधार र कारणहरूबाट निवेदकहरूले रिट निवेदनमा दाबी लिएका पी.आर. र ग्रिनकार्ड लिएका सार्वजनिक सेवामा रहेका व्यक्तिहरूका सम्बन्धमा नेपालको संविधानले सम्बोधन गरिसकेको, ऐन कानूनहरूमा समयानुकूल परिमार्जन र सम्बोधन भएका र हुने चरणमा रहेका तथा त्यस्ता व्यक्तिहरूको छानबिन र कारवाहीका लागि आवश्यक प्रक्रिया अवलम्बन भइरहेको अवस्था र विपक्षी बनाउनु पर्नेलाई विपक्षी नबनाई किटानीरूपमा दाबी नगरेको अवस्थामा निवेदकहरूको मागबमोजिम आदेश हुनुपर्ने देखिएन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधीकृत: शिवहरि पौड्याल

कम्प्युटर : अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७३ साल साउन २६ गते रोज ४ शुभम् ।

६

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६९-CI-११३७, निषेधाज्ञा, अष्टमाया डंगोल वि. च:मती जग्गा एकीकरण आयोजना, मुकाम ठेकु, काठमाडौंसमेत

च:मती जग्गा एकीकरण आयोजना तत्कालीन नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा सञ्चालित वैधानिक आवास विकास कार्यक्रम रहेको भन्नेमा विवाद छैन । विपक्षी आयोजनाले विकसित गरेको जग्गामा बाँकी रहेको विकसित घडेरीहरूमध्ये अष्टमाया महर्जनलाई ब्लक (I) प्लट नं. ४१ मा आयोजनाको नीतिबमोजिम कट्टा गरी ०-७-१-३.०५ फिर्ता गर्न प्रस्ताव गरिएको भन्ने विपक्षी आयोजनाको लिखित जवाफको प्रकरण ३(छ) मा स्पष्ट उल्लेख भएको देखिन्छ । यसप्रकार आयोजनाले जग्गा बिक्री गर्न पूर्वपुनरावेदकलाई छुट्याउनु पर्ने जग्गा निश्चित गरी जानकारी गराएको देखिन्छ । मिति २०६८।२।१५ को सूचनाको विषयमा पुनरावेदक निषेधाज्ञा र परमादेशको निवेदन लिई अदालत प्रवेश गरेको देखिन्छ । हाल २०७३ साल भइसकेको यस अवस्थामा जग्गा पनि छुट्टाई सकेको बिक्री गर्ने कार्यहरू पनि सम्पन्न भइसकेको लिखितजवाफबाट देखिन्छ । यसरी सबै काम कारवाही सम्पन्न भइसकेको स्थितिमा निषेधाज्ञा जारी हुन सक्ने अवस्था रहँदैन । परमादेशतर्फ पनि निवेदकको जग्गाको हकमा पनि ब्लक नं. (I) ब्लक नं. ४१ मा आयोजनाको नीतिबमोजिम कट्टा गरी फिर्ता गर्ने जानकारी दिइसकेको यस अवस्थामा निवेदकलाई फिर्ता दिनुपर्नेबाहेकका अन्य प्लट नं. का घडेरी जग्गा बिक्री वितरण नगर्नु भन्ने आदेश जारी हुनुपर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

उपर्युक्त विवेचित तथ्य तथा कानूनी प्रावधानबाट निवेदिकाहरूको मागबमोजिम निषेधाज्ञा र परमादेशको आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्था विद्यमान

नभएकोले रिट निवेदन खारेज हुने ठहर गरी पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट मिति २०६९।४।२४ मा भएको अन्तिम आदेश मिलेको देखिँदा सदर हुने।

इजलास अधिकृत: शिवहरि पौड्याल

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७३ साल भदौ २६ गते रोज १ शुभम्।

७

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६९-CI-०७२९, निषेधाज्ञा, अर्जुनकुमार खड्का वि. अ.दु.अ.आ., टंगाल, काठमाडौंसमेत

राज्यको सबै अङ्ग र पदाधिकारीहरू जतिसुकै माथिल्लो तहको भए पनि संविधानभन्दा तल हुन्छन्। संविधान र तदनुरूप बनेका ऐन, नियमअनुरूप सबै चलनुपर्ने हुन्छ। कानूनी राज्यमा शङ्का गर्न पाउने अख्तियारी सोही सीमामा सीमित भई गर्नुपर्ने हुन्छ। अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग संवैधानिक निकाय हो। यसलाई संविधानले प्रदान गरेको अख्तियारी ऐन र नियमानुसार गर्न पाउने नै हुन्छ। कसैले कुनै राम्रो पद धारण गरेको छ वा कोही निकै महत्त्वपूर्ण व्यक्ति हो भन्दैमा उजुरी परेको अवस्थामा आफ्नो कानूनी दायरामा बसी आयोगले अनुसन्धान गर्न पाउने नै हुन्छ। उजुरी परेको अवस्थामा आफ्नो यस्तो हैसियत भनी अनुसन्धान नै गर्न नपाइने गरी कसैले पनि उन्मुक्ति पाउन सक्दैन। यसरी उन्मुक्ति दिँदै जाँदा राष्ट्रकै नैतिक बलमा आघात हुन पुग्छ र गैरकानूनी गतिविधिले प्रश्रय: पाउन थाल्छ। अनैतिक गतिविधि रोक्न बनेका संवैधानिक तथा कानूनी प्रावधानहरूलाई नै निस्तेज पार्ने गरी कानूनको प्रयोग गरिनु नहुने।

पुनरावेदक जिल्ला वन कार्यालयमा दर्ता भएको सार्वजनिक संस्थाको पदाधिकारी भएको देखिँदा सार्वजनिक संस्थामा कार्यरत पदाधिकारीहरूले कालिका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको रकम

हिनामिना गरेको भन्ने विषयमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगजस्तो संवैधानिक र कानूनी अधिकार सम्पन्न निकायबाट भइरहेको अनुसन्धान तहकिकात कार्यमा रोक लगाउन निषेधाज्ञा जारी गरिपाउँ भन्ने पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने।

तसर्थ, आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र पर्न आएको निवेदनको आधारमा निवेदकहरूलाई उपस्थित हुन पत्र लेखिएकोमा निजहरूको बयान लिने र तारिखमा राख्ने गरेको अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने भई कानूनसम्मत देखिँदा निवेदकको मागबमोजिम कागज गराउने शङ्का लागेकोले त्यस्तो कार्य नगर्नु नगराउनु तथा तारिखमा नराख्नु भनी निषेधाज्ञाको आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्थाको विद्यमानता देखिन आएन भनी रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट मिति २०६९।२।१० मा भएको अन्तिम आदेश मनासिब देखिन आउने।

इजलास अधिकृत: शिवहरि पौड्याल

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७३ साल भदौ २६ गते रोज १ शुभम्।

इजलास नं. ३

१

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०७०-CR-१२७६, जबरजस्ती करणी, सेते चेपाङ वि. नेपाल सरकार

मुलुकी ऐन, जबरजस्ती करणीको महलको ३ नं. को देहाय १ नं. मा १० वर्षभन्दा मुनिकी बालिका भए दशदेखि पन्ध्र वर्षसम्म कैद सजाय हुनेछ भन्ने व्यवस्था छ भने ऐ. ५ नं. मा जबरजस्ती करणी गर्ने उद्योग गरेको करणी गर्न पाएको रहेनछ भने जबरजस्ती करणी गर्नेलाई हुने सजायको आधा सजाय हुन्छ

भन्ने कानूनी व्यवस्था भएको देखियो । जबरजस्ती करणीको महलको ३ को देहाय १ नं. जबरजस्ती करणीसँग र ऐ. ५ नं. उद्योगसँग सम्बन्धित छ । उपर्युक्त कानूनी व्यवस्थाको अध्ययनपश्चात् मिसिल संलग्न जाहेरी दरखास्त हेर्दा मिति २०६६।१।१५ गते यी पुनरावेदक प्रतिवादीले पीडित परिवर्तित नाम सीता तामाडलाई जिल्लास्थित भोटेनी गाउँको सार्वजनिक कुलोमा आरोपित कसुर गरेको कुरा पीडितको योनिको भाग फुलेको, छट्पटाएकी, गुमाङ्गको भागमा सिँगानजस्तै र्याल सुकी टाटा बसेको र पीडितले सेते चेपाडले यस्तो गरेको भनी अनैतिक कार्यको पहिचान गरिदिएकोले कारवाही गरिपाउँ भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको छ । पीडितले मौकामा ठूलो बुवा नाताका यी पुनरावेदकले हातमा समातेर कुलो नजिकैको काँडाको झ्याडमा लगी मलाई काखमा राखी खेलाएजस्तो गरी उफार्नु भयो । त्यसैबेला मेरो सुसु गर्ने ठाउँमा दुख्यो, म रुन कराउन थाले र एकछिनपछि मेरो तिघ्रा र पिसाब फेर्ने ठाउँमा च्यापच्याप लाग्ने चिज लगाइदिएको भनी लेखाई दिएकोमा अदालतमा जङ्गलमा लगी सुताई पिसाब फेर्ने ठाउँमा दुखायो, म रोएँ भन्ने व्यहोराले आफूउपर भएको घटनालाई जस्ताको त्यस्तैरूपमा लेखाई दिएको देखिन्छ । पुनरावेदक प्रतिवादीको आपराधिक कार्यले आफू पीडित भएको सत्य तथ्य घटना सिलसिलेवाररूपमा लेखाइदिएको अवस्थामा पीडितले व्यक्त गरेको कुरालाई प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १० को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम प्रत्यक्ष प्रमाणको रूपमा लिनुपर्ने ।

जबरजस्ती करणी मुद्दामा मुख्यतया पीडित नै घटना तथा वारदातको एकली प्रत्यदर्शी साक्षी हो । त्यस्तो कार्यमा अर्को पक्ष पनि हुन्छ । तर उसले आफू त्यस्तो कार्यमा संलग्न रही मैले आपराधिक कार्य गरें भनेर भन्दैन । ऊ कानूनले हुने सजायमा उन्मुक्ति पाउन खोज्ने पक्ष हो । ऊ आफ्नो बचाउ गर्न खोज्दछ । पीडितले वारदात भएको हो भन्ने र

प्रतिवादीले बचाउ गर्न खोजेको अवस्थामा मिसिल संलग्न प्रमाण र घटनासँग सम्बन्धित विषयको विश्लेषण गरी आपराधिक कार्य गरेको हो होइन भन्ने निष्कर्ष निकाल्नु पर्ने हुन्छ । प्रमाण र घटनाको विश्लेषणबाट आपराधिक कार्यमा संलग्न रहेको पाइएमा सम्बन्धित कानूनबमोजिम सजाय गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यो कानूनले निर्देश गरेको व्यवस्था हो । प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीले मौका र अदालत दुवैमा पीडितलाई काखमा राखेको कुरा स्वीकार गरेको देखिन्छ । ४ वर्षकी यौनसम्बन्धी कुनै जानकारी वा ज्ञान नै नभएकी नाबालिकालाई यी पुनरावेदकले हातमा समाती जङ्गलमा लगी काखमा राख्नु पर्ने त्यस्तो के कारण परेको थियो भन्ने कुराको औचित्य पुष्टि भएको छैन । जुन प्रमाण पुर्‍याउने दायित्व प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २७ बमोजिम यी पुनरावेदकको नै मानिने ।

मौकामा साबित्री चेपाड, मञ्जु चेपाडले पीडितको योनि रातो भई चोट लागेको देखेको भन्ने पीडितको शारीरिक अवस्थाको बारेमा स्पष्ट लेखाई दिएको देखिन्छ । त्यसमध्ये पीडितको तिघ्रामा लागेको च्यापच्याप लाग्ने फोहोर तत्काल धोइदिएको भन्ने कुरा उल्लेख गरी लेखाई दिएकोमा साबित्री चेपाड र जाहेरवालासमेतले अदालतमा साक्षीसरह उपस्थित भई मौकाको भनाइ समर्थन गरी बकपत्र गरेबाट उक्त बकपत्र प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १८ बमोजिम प्रतिवादी विरुद्धको प्रमाण ग्राह्य हुने ।

पुनरावेदक प्रतिवादीले आफू ५३ वर्ष उमेरको भएको र पीडितको गुमाङ्गमा लिङ्ग प्रवेश नगराएको एवम् कट्टुमा वीर्य फेला पर्नु स्वभाविक हो भन्ने व्यहोराले पुनरावेदन जिकिर गरेको देखिन्छ । प्रतिवादी स्वयम्ले नशाको सुरमा के के गरें थाहा भएन भनी बचाउ गर्न खोजेको भएता पनि नाबालिकालाई काखमा राखेको कुरा स्वीकार गरेको र नाबालिका पीडितको योनिको भाग रातो भई छाला खुइलिएको देखिई तिघ्रामा च्याप-च्याप लाग्ने सिँगान जस्तो पदार्थ पनि लागेको

भन्ने देखिँदा प्रतिवादीले लिङ्ग प्रवेश गराएको र वीर्य स्खलन गराएको कुराको सहजै अर्थबोध हुने ।

प्रतिवादीको कट्टु इलाका प्रहरी कार्यालय, खानीखोला धादिङको मिति २०६६।१।२० को पत्रसाथ केन्द्रीय प्रहरी विधि विज्ञान प्रयोगशालामा परीक्षणका लागि पठाउँदा सो केन्द्रीय प्रहरी विधिविज्ञान प्रयोगशालाको मिति २०६६।१।२।१९ को पत्र साथ प्राप्त परीक्षण प्रतिवेदनमा कट्टुमा human Semen भेटिएको भन्ने कुरा उल्लेख भएको भनी र शारीरिक परीक्षण प्रतिवेदनमा labia majora मा Milo swelling रहेको व्यहोरा उल्लेख भएबाट प्रतिवादीउपरको आरोपित कसुर पुष्टि भएको हुँदा पुनरावेदन अदालत, पाटनले धादिङ जिल्ला अदालतको मिति २०६८।८।२० को फैसला केही उल्टी गरी प्रतिवादीलाई मुलुकी ऐन, जबरजस्ती करणीको ३ को देहाय १ नं. बमोजिम १० वर्ष कैद सजाय गर्ने गरेको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

पुनरावेदन अदालत, पाटनले पीडितले प्रतिवादीबाट रु.२५,०००।- भराई लिन पाउने ठहर्याई फैसला गरेको देखिन्छ । मुलुकी ऐन, जबरजस्ती करणीको १० नं. मा पीडितलाई कसुरदारबाट कसुरको गाम्भीर्यता र पीडासमेतको विचार गरी क्षतिपूर्ति भराई दिने व्यवस्था भएको देखिन्छ । ४ वर्षकी नाबालिकालाई यी पुनरावेदक प्रतिवादीले आरोपित कसुर गरेको ठहर भइसकेकोले उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाबमोजिम प्रतिवादीबाट पीडितलाई उल्लिखित क्षतिपूर्ति भराउन उपयुक्त हुने नै हुँदा रु.२५,०००।- पीडितले प्रतिवादीबाट क्षतिपूर्ति पाउने गरी भएको फैसला पनि मनासिब देखिन आयो । पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: भीमबहादुर निरौला

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल चैत ३ गते रोज ४ शुभम् ।

२

मा.न्या. श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-CR-१४०५, कर्तव्य ज्यान, रामस्वरूप कुमर दनुवार वि. नेपाल सरकार

वस्तुतः श्रीमतीसँग पारिवारिक कलहको कारण रिसइवी राखेका प्रतिवादीले निजकै श्रीमती सावनीलाई बारम्बारको विवाद झगडास्वरूप वारदात घट्न गएको र जोखिमी हतियार खुकुरीले संवेदनशील अङ्ग घाँटीमा निर्ममतापूर्वक प्रहार गरी काटी कर्तव्य गरी मारेको देखिँदा यी प्रतिवादीको उक्त कार्य ज्यानसम्बन्धीको महलको १ र १३(१) नं. विपरीतको कसुर देखिँदा सोही ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद हुने ठहर्याएको सुरु सिन्धुली जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, जनकपुरको फैसला मिलेकै देखिन आउने ।

वस्तुतः पारिवारिक कलहले रिसइवी रहे पनि पूर्वयोजना बनाई हत्या भएको अवस्था नदेखिएको, अदालतमा साँचो कुरा भनी न्याय सम्पादन प्रक्रियालाई सहयोग गरेकोले निज प्रतिवादी रामस्वरूप कुमर दनुवारलाई ऐनबमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय गर्दा चर्को पर्ने चित्तमा लागेको र अ.बं. १८८ नं. बमोजिम कैद वर्ष १० (दश) हुँदा पनि कानूनको मकसद पूरा हुने देखिँदा अ.बं. १८८ नं. बमोजिम प्रतिवादी रामस्वरूप कुमर दनुवारलाई कैद वर्ष १०(दश) हुन राय व्यक्त गरेको पुनरावेदन अदालत, जनकपुरको फैसला मिलेकै देखिन आउने हुँदा रायसहित सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: हर्कबहादुर क्षेत्री

कम्प्युटर: रमेश आचार्य

इति संवत् २०७३ साल असार १७ गते रोज ६ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६८-CR- ०५८४, कर्तव्य ज्यान,

नेपाल सरकार वि. पुतली कुमाल

प्रस्तुत वारदातमा एक जना प्रतिवादी पुतली कुमाल आफैँ वारदातको प्रत्यक्षदर्शी भए तापनि निज प्रतिवादी रहेको देखियो । अर्की प्रत्यक्षदर्शी छोरी गंगा कुमालले आफूले वारदातको समयमा देखेको सबै कुरालाई स्पष्टसाथ लेखाई दिएको देखिन्छ । मौकामा कुनै काम घटना वा अवस्थाका सम्बन्धमा प्रत्यक्षरूपमा देख्ने व्यक्तिले व्यक्त गरेको कुरा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १० को उपदफा १ को खण्ड (क) बमोजिम प्रतिवादी विरुद्ध प्रमाणमा लिन मिल्ने नै देखिँदा प्रत्यक्षदर्शी गंगा कुमालको कागज प्रमाण ग्राह्य हुने देखिन आउने ।

प्रतिवादी पुतली कुमाललाई पुनरावेदन अदालत, बुटवलले आवेशप्रेरित हत्या ठहर गरी १० वर्ष कैद सजाय गरेको देखिन्छ । आवेशप्रेरित हत्याको सम्बन्धमा मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. मा व्यवस्था भएको देखिन्छ । उक्त १४ नं. मा “ज्यान मार्नाको मनसाय रहेनछ, ज्यान लिनुपर्नेसम्मको इवी पनि रहेनछ, लुकीचोरीकन हानेको पनि रहेनछ, उसै मौकामा उठेको कुनै कुरामा रिस थाम्न नसकी जोखिमी हतियारले हानेको वा विष खुवाएकोमा बाहेक साधारण लाठा ढुङ्गा लात मुक्का इत्यादीले हान्दा सोही चोट पीडाले ऐनको म्यादभिन्न ज्यान मारेमा दश वर्ष कैद गर्नुपर्छ भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ । मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३ को देहाय ३ र १४ नं. को कानूनी व्यवस्था हेर्दा ढुङ्गासमेतले प्रहार गर्दा मृतकको मृत्यु भएमा सजाय हुने व्यवस्था भएको देखिन्छ । प्रतिवादी पुतली कुमालले आफूले अभियोग दाबीबमोजिम मसला पिस्ने लोहोराले प्रहार गरेको कुरा बयानमा उल्लेख नगरे पनि छोरी गंगा कुमालको कागजबाट मसला पिस्ने लोहोराले टाउकोमा प्रहार गरेको देखिएकोले निजले ढुङ्गा अर्थात् मसला पिस्ने लोहोराले टाउकोमा प्रहार गरेको तथ्य स्थापित हुन आउने ।

मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. मा कानूनमा उसै मौकामा उठेको रिस थाम्न नसकी साधारण लाठा ढुङ्गा लात मुक्का इत्यादीले हान्दा सोही चोटको पिरले ज्यान मरेमा भन्ने शब्दावली प्रयोग भएको हुँदा अभियुक्त मौकामा उत्तेजित भई अपईट सानातिना लाठा ढुङ्गा लात र मुक्काले प्रहार गर्दा मृतकको मृत्यु भएमा अभियुक्तलाई आवेशको बचाउ दिन मिल्ने नै हुन्छ । यो यस अदालतले गरी आएको न्यायिक अभ्यासको रूपमा मानिने ।

मृतक दुर्गाबहादुर कुमाल र प्रतिवादी पुतली कुमाल श्रीमान् श्रीमती भएको तथ्यमा विवाद छैन । वारदातको दिन श्रीमान् श्रीमती दुवैजना दिनभरी पसलको भारी बोकी साँझ घरमा आएपछि मृतकले लगाएको कपडा पसिनाले भिजेको कारण प्रतिवादीले फुकाली सुकाएको निहुँमा भएको सामान्य विवादमा मृतकले प्रतिवादीलाई कुटपिट गर्दा छोरा मंगलबहादुरले आमालाई किन कुटपिट गरेको भन्दा मृतकले प्रतिवादी पुतली कुमाललाई देखाउँदै मंगलबहादुरलाई यो तेरो श्रीमती हो भनेको कारण असह्य भई छोराले कुटपिट गर्दा प्रतिवादी पुतली कुमालले पनि उसै समयमा मसला पिस्ने लोहोराले टाउकोमा हिर्काएको चोट पीडाले मृत्यु भएको देखिन्छ । पूर्वयोजना बनाई आपराधिक मनसायले घटना घटाएको भन्ने देखिँदैन । वादी नेपाल सरकारले पनि प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २५ बमोजिम योजना बनाई मनसायपूर्वक हत्या गरेको प्रमाण पेस गर्न सकेको देखिएन । उसै मौकामा उठेको रिसबाट उत्तेजित भई घटित वारदातलाई मनसायप्रेरित वारदात भनी मान्यता दिँदा मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. को कानूनी व्यवस्था संकुचन हुन जान्छ । यस मुद्दामा उठान भएका तथ्य मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. मा उल्लिखित व्यवस्थासम्मत देखिँदा पुनरावेदन अदालत, बुटवलले प्रतिवादी पुतली कुमाललाई आवेशप्रेरित हत्यामा १० वर्ष कैद सजाय

हुने गरी गरेको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

प्रतिवादीहरू प्रतिवादी पुतली कुमालसमेतको मत सल्लाहमा परी वारदातस्थलमा उपस्थित भई केही नगरी बसिरहेको र मुख्य भई मार्नमा षड्यन्त्र गरेको कुरा वादी नेपाल सरकारले पुष्टि गर्न सकेको नदेखिँदा प्रतिवादीहरूलाई पुनरावेदन अदालत, बुटवलले मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको ४ नं. बमोजिम जनही ६ महिना कैद सजाय हुने ठहर गरेको फैसला पनि मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: भीमबहादुर निरौला

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७३ साल जेठ ५ गते रोज ४ शुभम् ।

४

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री हरिकृष्ण कार्की, ०६८-CR-०५०१, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. लालवीर वादी

मौकामा घटना विवरण कागज गर्ने खड्क नेपाली र कल्लु वादीले प्रतिवादी अचानक उत्तेजित भई गरेका विभिन्न गतिविधि एवम् क्रियाकलापको कारण नै मैनादेवी वादीको मृत्यु भएको भनी लेखाइदिएकोमा निजहरूले अदालतमा साक्षीसरह उपस्थित भई सो कुरा समर्थन गरी बकपत्र गरेको देखिन्छ । जाहेरवाला प्रेम वादीले पनि आफ्नो मौकामा जाहेरी व्यहोरा समर्थन गरी बकपत्र गरेको देखिन्छ । निज खड्क नेपाली, कल्लु वादी र प्रेम वादीले गरेको बकपत्र प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १८ बमोजिम प्रतिवादी विरुद्ध प्रमाणमा लिन मिल्ने देखिनुको साथै प्रतिवादी स्वयम्ले मृतकको मृत्यु आफूले प्रहार गरेको काठको पुन्युले प्रहार गर्दा कर्तव्यबाट भएको स्वीकार गरेको देखिँदा अब को कसको कर्तव्यबाट मृतकको मृत्यु भएको भन्ने सम्बन्धमा प्रमाणहरूको थप विवेचना गरिरहन परेन । प्रतिवादीले प्रहार गरेको लाठीको चोट पीडाबाट मैनादेवी वादीको मृत्यु भएको देखिन आउने ।

प्रतिवादीले आत्मनियन्त्रण गुमाउन सक्ने अवस्था थिएन भन्ने कुरा पनि देखाउन सकेको पाइएन । मिसिलबाट उसै मौकामा उठेको रिस थाम्न नसकी घड्गारूको लाठीले प्रहार गर्दा मृतक मैनादेवी वादीको मृत्यु भएको देखिन्छ । यस्तो वारदात मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. को परिधिमा पर्ने देखिएको र पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारले पनि जोखिमी हतियार प्रहार गरेको नभनी घड्गारूको लाठीले प्रहार गरेको भनी अभियोजन गरेको अवस्थामा मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३ को देहाय ३ नं. आकर्षित हुन सक्ने देखिएन । प्रतिवादीको कसुर ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. को वारदात ठहर्ने ।

माथि विवेचित आधार, कारण र प्रतिपादित सिद्धान्तबाट उसै मौकामा उठेको रिस थाम्न नसकी काठको पुन्यु र लाठी शरीरमा प्रहार गर्दा मृतकको कञ्चटमा लागि सोही चोट पीडाबाट मृत्यु भएको देखिएको र त्यस प्रकारको वारदात मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. अन्तर्गत पर्ने हुँदा पुनरावेदन अदालत, दिपायलको मिति २०६८।३।१ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: भीमबहादुर निरौला

कम्प्युटर: रमेश आचार्य

इति संवत् २०७३ साल भदौ ५ गते रोज १ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री हरिकृष्ण कार्की, ०७०-CR-०७३१, कर्तव्य ज्यान, मेघराज ज्वाली वि. नेपाल सरकार

पुनरावेदक प्रतिवादी मेघराज ज्वालीको अवस्था हेर्दा प्रतिवादी मेघराज ज्वाली बाहिर भरुवा बन्दुक देखाउँदै उनीहरूलाई हानुँहानुँ भन्दै गर्दा बन्दुक खेलाई रहेको देखी अनिल चौधरी, कृष्णराज चौधरी र पसलमा सामान किन्न गएका सरोज चौधरी (ढडुवा) त्यहाँबाट तत्काल गएको देखिन्छ भने मधुकर डाँगी र

मनोज चौधरी मौजुद रहेको देखिन्छ । निजहरू हिँडेपछि बाहिर बन्दुक चलाउँदै गरेका प्रतिवादी तत्काल भित्र पसी बन्दुकमा छर्छाँ हालेपछि पिसाब फेर्न निस्केका मृतकलाई पनि हानुँहानुँ भन्दै गरेको समयमा मृतक मनोज चौधरीले आफ्नो दुवै हात माथि गरी नहान नहान भन्दा भन्दै पनि यी पुनरावेदक प्रतिवादीको हातबाट बन्दुक पड्किएर मनोज चौधरीलाई लागि भुइँमा ढली मृत्यु भएको कुरा मधुकर डाँगीको मौकाको घटना विवरण कागजबाट देखिन्छ । बन्दुकले लागेर मनोज चौधरी भुइँमा ढले लगत्तै यी पुनरावेदक प्रतिवादीले बन्दुक भित्र लगेको र बन्दुक गाउँलेहरूले सोधी खोजी गर्दा प्रतिवादीका दाजुले घरभित्रबाट घटनास्थलमा ल्याएर राखेको कुरा निजको घरमा जाँदै गरेकी पुनम चौधरीको घटना विवरण कागजबाट देखिन्छ । कुनै काम घटना वा अवस्थाका सम्बन्धमा प्रत्यक्षरूपमा मौकामा देख्ने व्यक्तिले व्यक्त गरेको कुरा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १० को उपदफा १ को खण्ड (क) बमोजिम प्रतिवादी विरुद्ध प्रमाणमा लिन मिल्ने देखिँदा प्रत्यक्षदर्शीहरूको भनाइ प्रमाण ग्राह्य हुने नै देखिन आउने ।

प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २७ बमोजिम उक्त बन्दुक आफूले नचलाएको र फायर नगरेको भए त्यसको प्रमाण पुर्याउने भार पुनरावेदक प्रतिवादीको नै हो ।

तर पुनरावेदक प्रतिवादीले बन्दुक आफ्नो नभएको र फायर नगरेको भन्ने प्रमाण पुर्याउन सकेको पाइएन । प्रतिवादीले बन्दुक नहानेको भए मधुकर डाँगी र पुनम चौधरीले त्यसरी पुनरावेदक प्रतिवादीलाई दोष देखाई लेखाउनु पर्ने कुराको औचित्य पुष्टि हुन सकेको छैन । बरु पुनरावेदक प्रतिवादीले चलाएको भरुवा बन्दुकले मनोज चौधरीलाई लागि तत्काल मृत्यु भएको कुरा ती प्रत्यक्षदर्शी मधुकर डाँगी र पुनम चौधरीको कागजबाट देखिँदा घटनास्थल तथा लासजाँच प्रकृति मुचुल्का र शव परीक्षण प्रतिवेदनबाट समर्थित भएको

देखिन आउने ।

मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३ नं. को देहाय १ मा "धार भएको वा नभएको जोखिमी हतियार गैहले हानी रोपी घोची ज्यान मरेमा जति जना भई हतियार छाडेको छ, उति जना ज्यानमारा ठहर्छन् । सर्वस्वसहित जन्म कैदको सजाय गर्नुपर्छ" भन्ने कानूनी व्यवस्था भएको देखिन्छ ।

मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३ नं. को देहाय १ मा "धार भएको वा नभएको जोखिमी हतियार गैहले हानी रोपी घोची ज्यान मरेमा जति जना भई हतियार छाडेको छ, उति जना ज्यानमारा ठहर्छन् । सर्वस्वसहित जन्म कैदको सजाय गर्नुपर्छ" भन्ने कानूनी व्यवस्था भएको देखिन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्थामा धार भएको वा नभएको जोखिमी हतियारले हानी रोपी घोची कसैको ज्यान मरेमा ज्यान मार्नेलाई सर्वस्वसहित जन्म कैदको सजाय गर्नपर्ने व्यवस्था समावेश भएको र पुनरावेदक प्रतिवादीले जोखिमी हतियार बन्दुक प्रहार गर्दा मृतकको मृत्यु भएको देखिँदा पुनरावेदन अदालत, तुलसीपुरले पुनरावेदक प्रतिवादीलाई सर्वस्वसहित जन्म कैदको सजाय हुने ठहर्‍याई गरेको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

पुनरावेदक प्रतिवादीलाई पुनरावेदन अदालत, तुलसीपुरले ८ वर्ष कैद सजाय गर्न राय व्यक्त गरेको छ, सो सम्बन्धमा विचार गर्दा ऐनबमोजिमको सजाय गर्दा चर्को पर्ने देखिएको, निज भर्खर १७ वर्ष उमेरको भई आफूले बन्दुक चलाउँदै गर्दा अनिल चौधरी र कृष्णराज चौधरीसमेत भागेकामा मृतक मनोज चौधरी नभागी त्यही बसिरहेका र उनीहरू साथीभाइ भई कुनै रिसइवी नभएको अवस्थामा प्रतिवादीले चलाएको बन्दुकको छर्छाँ मृतकलाई लागि मृतकको मृत्यु भएको वारदातमा भवितव्य हो कि भन्नेसम्मको अवस्था देखिँदा प्रतिवादी मेघराज ज्वालीलाई ८ वर्ष कैद सजाय हुने गरी पुनरावेदन अदालतबाट व्यक्त राय सो हदसम्म

मनासिब देखिएन । निज पुनरावेदक प्रतिवादीलाई ५ वर्ष कैद सजाय निर्धारण गर्दा पनि न्यायोचित हुने र कानूनको मनसाय पूरा हुने देखिएकोले मुलुकी ऐन, अ.बं.१८८ नं. बमोजिम ५ वर्ष कैद सजाय हुने ।

इजलास अधिकृत: भीमबहादुर निरौला

कम्प्युटर: रमेश आचार्य

इति संवत् २०७३ साल भदौ ५ गते रोज १ शुभम् ।

इजलास नं. ४

१

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६७-CR-०९८५, ०६८-CR-०१८०, लागु औषध (खैरो हेरोइन), नेपाल सरकार वि. मोहमद गुलफाम, सुनिलकुमार कुशवाह वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादी मोहमद गुलफामले आरोपित कसुर गरेको कुरामा इन्कार रही अनुसन्धानका क्रममा बयान गरेको र अदालतमा बयान गर्दासमेत निजले आरोपित कसुर गरेकोमा पूर्णतः इन्कार रहेको देखिन्छ । प्रतिवादी मोहमद गुलफाम लागु औषधको कारोबार, ओसारपसार, बिक्री वितरण आदि कुनै कार्यमा संलग्न रहेका थिए भनी अन्य प्रतिवादीहरू कसैले पनि अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष र अदालतमा भएको बयानमा समेत पोल गरेको देखिएन । यी प्रतिवादी मोहमद गुलफामको साथबाट कुनै लागु औषध बरामद भएको भन्ने पनि बरामदी मुचुल्काबाट देखिँदैन । यस अवस्थामा अर्का प्रतिवादी मोहमद संसद्सँगै एकै ठाउँबाट पक्राउ परेको भन्ने मात्र आधारमा निज मोहमद गुलफामसमेत लागु औषधको कारोबारमा संलग्न थिए होला भन्ने अनुमान गरी निजलाई अनुमान, अडकल र अन्दाजका आधारमा लागु औषध खैरो हेरोइन जस्तो गम्भीर फौजदारी अभियोगमा कसुरदार ठहर गर्नु न्यायोचित

देखिँदैन । त्यसैगरी सँगै पक्राउ परेका प्रतिवादी मोहमद समसदको झोलामा भएको लागु औषधको बारेमा यी प्रतिवादीलाई थाहा थिएन भनी प्रतिवादी मोहमद संसद्ले मौकामा गरेको बयानमा उल्लेख गर्नु भएको देखिन्छ । फौजदारी कसुरमा शङ्काको सुविधा अभियुक्तले पाउँने हुँदा निज प्रतिवादीले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउने नै देखिन्छ । प्रतिवादी मोहमद गुलफामउपर अभियोजन पक्षले प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २५ बमोजिम शङ्कारहित प्रमाण प्रस्तुत गरी अभियोग दाबी प्रमाणित गर्न सकेको नदेखिँदा निजलाई अभियोग दाबीबाट सफाइ दिने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला मनासिब नै देखिने ।

यी प्रतिवादीले बरामद भएको २४० ग्राम लागु औषध खैरो हेरोइनलाई भारतबाट नेपाल पठाउने, मुन्ना भन्ने मानिसबाट ल्याउने, ओसारपसार गर्ने र बिक्रीवितरण कार्यमा सहयोग गरेको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा यी प्रतिवादी सुनिलकुमार कुशवाहलाई अभियोग दाबीबमोजिम कसुरको मात्रानुसार कैद १६ वर्ष र रु.५,००,०००।- जरिवाना हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला मिलेको नै देखियो । यसर्थ प्रतिवादी सुनिलकुमार कुशवाहले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउनुपर्छ भनी गरेको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

माथि विवेचित कानून, मिसिल संलग्न आधार प्रमाणहरूबाट प्रतिवादीमध्येका मोहमद गुलफामलाई अभियोग दाबीबाट सफाइ दिने र प्रतिवादी सुनिलकुमार कुशवाहलाई लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा १४ (१)(छ)(३) बमोजिम १६ वर्ष कैद र रु.५,००,०००।- (पाँचलाख रुपैयाँ) जरिवाना हुने ठहर्याई गरेको सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६६।१।१६ को फैसला सदर हुने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६७।३।१ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादी नेपाल

सरकारको तथा प्रतिवादी सुनिलकुमार कुशवाहको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: चन्दनकुमार मण्डल

इति संवत् २०७२ साल माघ २० गते रोज ४ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६८-CR-१२०८, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. जुनकिरी वि.क.

प्रतिवादीले अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष भएको बयानमा आफूले मृतकलाई हात हाली समाती कुटपिट गरी मारेको कुरामा इन्कार नै रहेको पाइन्छ। सहअभियुक्तको मौकाको बयान पोललाई अन्य तथ्ययुक्त, स्वतन्त्र सबुद प्रमाणबाट समर्थन भएको देखिँदैन। प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २५ मा फौजदारी मुद्दामा आफ्नो अभियुक्तको कसुर प्रमाणित गर्ने भार वादीमा हुने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। यी प्रतिवादी जुनकिरीको दुर्गा वि.क.लाई मार्ने प्रत्यक्ष सक्रियरूपमा संलग्नता थियो भनी वादी पक्षले प्रमाण पुर्याउन सकेको देखिँदैन। यस्तो अवस्थामा जाहेरी दरखास्तलाई मात्र आधार लिई अभियोग दाबीको कसुर गरेको भनी ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. ले प्रत्यर्थी प्रतिवादी जुनकिरी वि.क. लाई सजाय गर्नु न्यायोचित देखिन नआउने।

प्रत्यर्थी प्रतिवादी वारदातस्थलमा मौजुद रहेको, सहअभियुक्त प्रतिवादी जयलालसँग नजिकको सम्बन्ध रहेकाले निजको श्रीमती मृतक दुर्गासँग मनमुटाव रहेको मिसिलबाट देखिन्छ। मार्न षड्यन्त्र गरेको, मार्न वचन दिएको, हातहतियार छोडेको र मृतकको जीउमा छोएकोसमेत नदेखिएको तथा हातहतियार लिई वारदातस्थलमा नबसेको र मार्न संयोग पनि नपारेको हुँदा अरू मतसल्लाहमा पसी मार्ने ठाउँमा आई अरू केही कुरा नगरी वारदात हेरी बसी केही नगरी आफ्नो बाटो लागेको हुँदा निजले मुलुकी

ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १७(३) नं. को कसुर गरेको देखिँदा निजलाई ऐ. को १७(३) नं. बमोजिम दुई वर्ष कैदको सजाय गरेको देखियो। यस्तो अवस्थामा अभियोग दाबीबमोजिम नै ऐ. महलको १३(३) नं. ले प्रत्यर्थी प्रतिवादी जुनकिरीलाई सजाय गरिपाउँ भन्ने पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर मनासिब देखिन नआएबाट उल्लिखित कानूनी व्यवस्था, मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट प्रतिवादी जुनकिरी वि.क. लाई ज्यानसम्बन्धीको महलको १७(३) नं. को कसुरमा ऐ. को १७(३) नं. ले दुई वर्ष कैद सजाय हुने ठहर्याई भएको सुरु नुवाकोट जिल्ला अदालतको मिति २०६६।८।८ को फैसलालाई सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६८।८।२७ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: चन्दनकुमार मण्डल

इति संवत् २०७२ साल फागुन ५ गते रोज ४ शुभम्।

३

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६८-CR-१०४८, कर्तव्य ज्यान, लक्ष्मणप्रसाद पन्त वि. नेपाल सरकार

अपराध गरिसकेपछि यी प्रतिवादीउपर किटानी जाहेरी परेपछि प्रहरीद्वारा पक्राउ भएको छ। सोपश्चात् भाउजूको लास सडेको अवस्थामा फेला परेपछि सो अपराध आफूले गरेको हुँ भनी मौकामा र अदालतमा अपराध स्वीकार गरी बयान गरेको देखिन्छ। कानूनको कार्यान्वयनमा अपराधी ठहर हुनु मात्र पर्याप्त नभई अपराधीलाई दण्ड दिनु पनि हुन जाने।

प्रतिवादी लक्ष्मणप्रसाद पन्तलाई भाउजू कलावती पन्तलाई कर्तव्य गरी मारेकोले मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १ नं. र १३(१) नं. को

कसुरमा ऐ. को १३(१) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय हुने ठहर भएका पुनरावेदकले आफू कसुरमा साबित भएको कारण अदालतलाई सहयोग गरेको ठहर गर्नुपर्ने र सजायमा कमी हुनुपर्ने भन्नेसम्म कथन लिएकोतर्फ विचार गर्दा आफ्नो कर्तव्यले मान्छे मारी घिसारेर लगी खाल्डो खनी लास दबाउनेसम्मको प्रयास गरेको कार्यले पुनरावेदकको कथनलाई न्यायको रोहमा सजाय घटी गर्नुपर्नेसम्मको अवस्था नदेखिँदा पुनरावेदन अदालत, महेन्द्रनगरको फैसला मिलेको नै देखिने।

प्रतिवादी लक्ष्मणप्रसाद पन्तले मनसायपूर्वक हत्या गरिएको भाउजूको लास दबाए छिपाएतर्फ हेर्दा सो लास कसैले देखेर आफूलाई दोषी ठान्न कि भनी सोबाट बच्ने नियतले आफ्नो घरमा भएको कोदालो प्रयोग गरी आफ्नो घरको छेउमा रहेको बारीमा खनी मृत शरीरलाई दबाएको छिपाएको देखिन्छ। यस्तो कार्य गर्ने प्रतिवादीलाई कस्तो सजाय हुन्छ भन्दा मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको ४ नं. मा लास जाँच भई नसक्दै दबाउनका मतलबको लास जलाउने, गाड्ने, फाल्ने वा सो कुरा गर्न लगाउनेलाई अरु कानूनले हुने सजायमा सो गरेबापत ६ (छ) महिना थपी कैद गर्नुपर्छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखियो। उक्त कानूनी व्यवस्थाबमोजिम यी प्रतिवादीले आफ्नी भाउजूलाई कर्तव्य गरी मारेपछि सो लास दबाउने उद्देश्यले बारीमा खाल्डो खनी गाडेकोले यी प्रतिवादीलाई थप ६ महिना कैद हुने नै देखिने।

उल्लिखित कानूनी व्यवस्था र मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट प्रतिवादी लक्ष्मणप्रसाद पन्तले बञ्चरो प्रहार गरी भाउजू कलावती पन्तको हत्या गरी हत्याबाट बच्न बारीमा खाल्डो खनी लास दबाएकोसमेत देखिन आएकोले सोबमोजिमको कसुरमा निजलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद र ज्यानसम्बन्धीको महलको ४ नं. बमोजिम थप ६

महिना कैदसमेत हुने ठहर्याएको सुरु बैतडी जिल्ला अदालतको मिति २०६७।५।७ को फैसलालाई सदर हुने ठहर्याई गरेको पुनरावेदन अदालत, महेन्द्रनगरको मिति २०६८।२।२९ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: चन्दनकुमार मण्डल

इति संवत् २०७२ साल माघ २० गते रोज ४ शुभम्।

४

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६८-CR-१४२६, लागु औषध (खैरो हेरोइन), नेपाल सरकार वि. अनिष श्रेष्ठ
कुनै लागु औषध सेवन वा बिक्री वितरण समेतका के कुन प्रयोजनका लागि खरिद ओसारपसार र सञ्चय भएको हो भन्ने कुरा बरामद लागु औषधको परिमाणबाट यकिन गर्नुपर्ने हुन्छ। २ महिनामा १ पटक सेवन गर्ने भनी मौकाको बयानमा उल्लेख गर्ने प्रतिवादी अनिषले सो प्रयोजनका लागि वर्षौंवर्षसम्मका लागि पुग्ने गरी १० ग्राम खैरो हेरोइन खरिद गर्नुपर्ने कुराको औचित्य प्रमाणित गर्नुपर्ने।

प्रतिवादी विद्यार्थी रहेको र बरामद खैरो हेरोइन संगठित गिरोहको लागि खरिद गरेको प्रमाणित नभएको जस्ता असम्बन्धित आधार ग्रहण गरेको पुनरावेदन अदालत, हेटौंडासमेतको फैसलामा उक्त दफाहरूको स्पष्ट त्रुटि देखिन्छ। कति तजबिजी सजाय गर्ने सोको सहजताको लागि बनेको दफा १४(१)(झ) लाई कसुर परिवर्तनमा प्रयोग गरेको ठाडै कानूनविपरीत देखिने।

जहाँसम्म जिल्ला अदालतबाट उल्लेख भएका नजिरहरूको सवाल छ फौजदारी मुद्दामा कानून व्याख्याबाहेक अरु यावत् कुरा सबुद प्रमाणको मूल्याङ्कनबाट यकिन गर्नुपर्ने हुँदा उल्लिखित नजिरलाई मात्र एकाङ्गी बनाई भएको जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत,

हेटौंडासमेतको फैसलामा नजिरको गलत प्रयोग भएको मान्नु पर्ने ।

बरु प्रदिप बस्नेत विरुद्ध नेपाल सरकार भएको २०६५ सालको फौ.पु.नं. ०६५-CR-००९१ को लागु औषध मुद्दामा ७ ग्राम लागु औषध एकजनाले मात्र सेवन गर्न सम्भव नहुने र आफूले तत्काल सेवन गरिरहेको मात्राभन्दा बढी लागु औषध निजको साथबाट बरामद भएको अवस्थामा बिक्री वितरणको लागि राखेको भन्ने पुष्टि हुन आउने भनी सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०६६ भाद्र १-१५ पृष्ठ ३७ मा प्रकाशित यस अदालतको फैसलाबाट प्रतिपादित नजिर प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल प्रमाणसँग मिले भिडेको मान्नुपर्ने ।

माथि उल्लेख भएबमोजिम बरामद लागु औषधको मात्राबाट प्रतिवादीको सेवन प्रयोजनसम्बन्धी जिकिर प्रमाणित हुन नसकेको र प्रतिवादी विरुद्धको दफा ४(च) को अभियोगदाबीलाई प्रतिवादीले अकाट्य प्रमाणबाट विस्थापित गर्न नसकेकोसमेतको अवस्थामा प्रतिवादी अनिष श्रेष्ठलाई सोही ऐनको दफा ४(छ) को कसुरमा दफा १४(१) को खण्ड (ड) बमोजिम कैद दिन ४५ र जरिवाना रु.१०,०००/- (दश हजार) हुने ठहर्याएको सुरु बारा जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, हेटौंडाको मिति २०६८।१।२६ को फैसला मिलेको देखिएन । उक्त फैसला उल्टी भई प्रतिवादी अनिष श्रेष्ठ विरुद्धको दफा ४(च) को अभियोग दाबी पुग्ने ठहर्छ । सो ठहर्नाले प्रतिवादीलाई लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा १४(१)(छ)(१) बमोजिम ५ वर्ष कैद र रु.१५ हजार जरिवाना हुने ।

इजलास अधिकृत: सुमनकुमार न्यौपाने

कम्प्युटर : रानु पौडेल

इति संवत् २०७३ साल जेठ ३२ गते रोज १ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-CR-१००५, अपहरण तथा शरीर

बन्धक, नेपाल सरकार वि. रविन धिताल

अपहरण गर्ने धम्की दिनका लागि प्रयोग गरिएको सिमकार्ड नं. जसको नाममा दर्ता रहेको छ सो व्यक्तिलाई प्रतिवादी कायम गरेकोसमेत देखिँदैन । यस आधारमा सिमकार्ड नै नभएको मोबाइल सेट प्रतिवादीको साथबाट बरामद हुनुलाई नै कसुरको मुख्य आधार मान्न सकिँदैन । अभियोजक पक्षले आफ्नो अभियोग प्रमाणको रोहमा प्रमाणित गर्न हरसम्भव प्रयत्न गर्नुपर्नेमा वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट सो सम्बन्धमा सम्भव भएका कुनै प्रयास नगरी अनुसन्धानको क्रममा संकलित प्रमाणहरूका आधारमा नै कसुर कायम गरिनुपर्ने जिकिरलाई प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १८ को परिप्रेक्ष्यमा ग्रहण गरि निर्णय गर्नु न्यायोचित नदेखिने ।

अदालतबाट १८०३१६६०३८ र १८०३६२७५८२ नं. को मोबाइलबाट धाकधम्की दिई फिरौती माग गरेको भनी मौकामा गरेको बयानसमेतलाई आधार बनाई मुलुकी ऐन, अपहरण तथा शरीर बन्धक लिनेको महलको १, २ र ५ नं. को व्याख्यात्मक त्रुटि भएको भनी मुद्दा दोहोर्याई हेर्ने गरी निस्सा प्रदान भए पनि उनाउ व्यक्तिको नाममा रहेको सिमकार्डको प्रयोग यिनै प्रतिवादीले गरी जाहेरवालालाई धम्की दिएको भन्ने तथ्य मिसिल संलग्न प्रमाणको रोहमा स्थापित हुन सकेको नदेखिँदा यस अदालतबाट निस्सा प्रदान गर्ने गरी भएको आदेशसँग समेत सहमत हुन सकिएन । यस्तो अवस्थामा सुरु फैसला सदर गर्ने गरी पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट भएको फैसला मिलेकै देखिन आउने ।

तसर्थ माथि विभिन्न प्रकरणमा विवेचित आधार र कारणबाट प्रतिवादी रविन धिताललाई अभियोग दाबीबाट सफाइ दिने गरी भएको सुरु फैसला सदर गर्ने पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६७।३।८ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन

जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: चन्द्रप्रकाश तिवारी

कम्प्युटर: चन्दनकुमार मण्डल

इति संवत् २०७३ साल जेठ २७ रोज ५ शुभम् ।

६

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री मीरा खड्का, ०७१-CR-००१६, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. दिवस राईसमेत

मृतक नविन राईको मृत्युको कारणमा To be ascertained after the histopathological & toxicological report पछि मात्र यकिन गर्न सकिने र bleeding from the nose & mouth blood stains on B/L ear and angles from mouth RT Subcootal incision Scar = १cm. Leg old sound Sscar = 1 cm. x 1 cm. in line middle side of left leg भनी शव परीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेको देखिन्छ । यसर्थ मिति २०६८।१।१४ को घटनास्थल लासजाँच मुचुल्का, माला राईको मिति २०६८।१।१५ जाहेरी दरखास्त, मृतक नविन राईको शवपरीक्षण प्रतिवेदन (Autopsy report) मा निजको शरीरमा लागेको चोटपटक, मौकामा कागज गर्ने तिर्थराज अधिकारीसमेतको कागजबाट नविन राईको मृत्यु कर्तव्यबाट भएको पुष्टि हुने ।

प्रस्तुत मुद्दाको यथोचित अध्ययनबाट नविन राईको कर्तव्यबाट मृत्यु भएको भन्ने कुरा देखिए पनि पुनरावेदक प्रतिवादीहरूले मृतक नविन राईलाई कर्तव्य गरी मारेको कुराको पुष्टि भएको देखिँदैन । त्यसकारणले प्रतिवादी दिवस राई र पदमबहादुर दाहालको कर्तव्यबाट समेत नविन राईको मृत्यु भएकोले निज प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरूलाई अभियोग दाबीबमोजिम सजाय गरिपाउँ भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २५ बमोजिम प्रमाणित भएको देखिँदैन । फौजदारी मुद्दामा कसुर प्रमाणित गर्ने भार

वादी पक्षको हुने भनी प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २५ मा उल्लेख भएको देखिन्छ । कर्तव्य ज्यान जस्तो गम्भिर प्रकृतिको अपराधको कसुरदार ठहर गर्नको लागि ठोस र वस्तुनिष्ठ प्रमाणको विद्यमानता रहनु अनिवार्य हुन्छ । शंका र अनुमानको भरमा मात्रै कसैलाई दोषी ठहर गर्नु फौजदारी न्यायको मान्य सिद्धान्तविपरीत हुन्छ । तसर्थ केवल विरोधाभाषपूर्ण भनाइ तथा शंकास्पद तथ्य र प्रमाणहरूको आधारमा यी प्रतिवादीहरूलाई अभियोग दाबीबमोजिम सजाय गर्न मिल्ने नदेखिने ।

सुरु भोजपुर जिल्ला अदालतबाट पुनरावेदक प्रतिवादीहरूलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. को कसुरमा ऐ. बमोजिम जन्म कैदको सजाय हुने ठहर्याउने गरी भएको मिति २०६९।९।८ को फैसला सो हदसम्म मिलेको नदेखिँदा केही उल्टी गरी प्रतिवादीहरू कान्छा भन्ने दिवस राई र पदमबहादुर दाहाललाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १७(३) नं. बमोजिमको कसुरमा ऐ.को १७(३) नं. बमोजिम २ वर्ष ६ महिना कैद सजाय हुने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, धनकुटाको मिति २०७०।९।३ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: रानु पौडेल

इति संवत् २०७३ असोज ५ गते रोज ४ शुभम् ।

इजलास नं. ५

१

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या. श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७२-WH-००५२, बन्दीप्रत्यक्षीकरण, परशुराम कँडेल थारु वि. पुनरावेदन अदालत, हेटौँडासमेत

निवेदकलाई सुनवाईको मौका दिनै पछि । सो मौका दिइएको छ भन्ने यो इजलासको धारणा छ । तर निवेदकले प्रस्तुत रिट निवेदनमा त्यसतर्फ एक शब्द पनि उल्लेख गर्न सक्नु भएको पाइँदैन । नभएको झुट्टा व्यहोरा लेखी लेखाई प्रतिवादी नवराज सुवेदीले किर्ते रजिस्ट्रेसन लिखत तयार गरेको, प्रतिवादी परशुराम कँडेलले मालपोत कार्यालयका प्रमुख, तहरिर र फाँटवालाको दस्तखत गर्ने महलमा आफ्नो ल्याप्चे लगाई दस्तखत गरेको र प्रतिवादी हरिश्चन्द्र कँडेल सो लिखतमा साक्षी बसेको भन्ने निवेदकसमेत विरुद्धको आरोप छ । कानूनको भाषाले सरल र स्वाभाविक अर्थ दिएसम्म सोही अर्थ गर्नुपर्ने कानून व्याख्याको स्वर्णिम सिद्धान्त मानिन्छ । किर्ते कागजको १२ नं. मा सरकारी अड्डाको छाप वा सरकारी काममा सरकारी कर्मचारीको छाप दस्तखत वा सो छाप दस्तखत भएको सरकारी कागज किर्ते गर्नेलाई ...भनी भएको कसुरको परिभाषामा तीनवटा कार्यको विवरण रहेको पाइन्छ । ती कार्यहरूका बीचमा दुई ठाउँमा वा अक्षरको प्रयोग भएबाट उल्लिखित तीन काममध्ये तीनवटै वा दुईवटा वा एउटा मात्र कार्य पनि किर्ते कागजको १२ नं. आकर्षित हुनको लागि पर्याप्त मानिन्छ । किर्ते कागजको १२ नं को कसुर उद्योगमा सीमित कसुरको रूपमा निर्माण भएको नभई पूर्ण कसुरको रूपमा निर्माण भएको पाइन्छ । उक्त १२ नं. मा विवादास्पद लिखत कुनै सरकारी कार्यालयमा पेस हुनुपर्ने । त्यसबाट कसैलाई हानि नोक्सानी पुगेको र कसैले फाइदा लिएको हुनुपर्नेजस्ता कुनै पूर्वावस्थाको विद्यमानता रहेको पाइँदैन । तथापि छोराको फाइदाको लागि आफूबाट लिखत तयार भएको भन्ने प्रतिवादीको स्वीकारोक्तिसमेत रहेको मिसिल प्रमाणको अवस्थाबाट प्रतिवादीहरूले तयार गरेको लिखतबाट प्रतिवादी परशुराम र निजको छोरालाई फाइदा पुग्ने देखिँदा सो लिखतबाट कसैलाई फाइदा हुनसक्ने नदेखिएको भन्ने सुरु जिल्ला अदालतको ठहर तथ्यपरकसमेत देखिँदैन । निवेदकले भने जस्तो पुनरावेदन अदालतको फैसलालाई विवादास्पद फैसला भन्न मिल्ने स्थिति

नदेखिने ।

अतः माथि उल्लेख भएबमोजिम फैसलाले ठहरेको कैदबापत रिट निवेदक थुनामा रहेका त्यसलाई गैरकानूनी मान्न नसकिने हुँदा बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गरी कैदबाट मुक्त गरिपाउँ भनी निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न नमिल्दा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज रेग्मी

कम्प्युटर: मन्जिता ढुंगाना

इति संवत् २०७३ साल जेठ १४ गते रोज ६ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या. श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७०-CR-०१९९, ०२४१, ०७०-RC-०११८, कर्तव्य ज्यान र ज्यान मार्ने उद्योग, सन्तबहादुर तामाङ वि. नेपाल सरकार, मनबहादुर मास्की वि. नेपाल सरकार, नेपाल सरकार वि. लालबहादुर मगरसमेत

जाहेरी दरखास्त, लास जाँच प्रकृति मुचुल्का, शव परीक्षण प्रतिवेदन प्रतिवादीहरूले अनुसन्धान अधिकारी र अदालतसमक्ष गरेको बयानसमेतका आधार प्रमाणहरूबाट प्रतिवादीहरू लालबहादुर मगर, जिरा मगर, सन्तबहादुर तामाङ, मनबहादुर मास्की मगर, मनबहादुर आले मगर, कुलबहादुर मगर, बुद्धिबहादुर लामा (तामाङ), सुरेश आले मगर र जीतबहादुर आले मगरसमेतले बोक्सीको आरोपमा वृद्ध जीतबहादुर तामाङलाई प्रतिवादीहरू मिली समूहमा गई राति सुतेको अवस्थामा उठाई वीभत्स तरिकाले कर्तव्य गरी मारी सोही अवस्थामा सुकमाया तामाङलाई समेत ज्यान मार्ने उद्देश्यले कुटपिट गरी सख्त घाइते बनाई ज्यान मार्ने उद्योगसमेतको कसुर गरेको पुष्टि हुन आएको निज प्रतिवादीहरूलाई ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. बमोजिम जनही जन्मकैद र ऐ. महलको १५ नं. बमोजिम ५ वर्ष कैदको सजाय हुने गरी गोरखा जिल्ला अदालतबाट मिति २०६८।८।२६ मा भएको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, पोखराको मिति २०७०।२।२० को फैसला मिलेको

देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदकहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

प्रतिवादी कनैया चौधरीलाई सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय गर्दा चर्को पर्ने भन्ने आधारमा मुलुकी ऐन, अ.बं. १८८ नं. बमोजिम विचार गर्दा बरामदी मुचुल्का तथा शव परीक्षण प्रतिवेदनसमेतबाट यी प्रतिवादीहरूले मृतकलाई जोखिमी हतियारको प्रयोग गरी अमानवीय तवरबाट हत्या गरेको अवस्थासमेत देखिँदैन । प्रतिवादीहरू सबै मिली लाठी, रड, ढुङ्गा, टर्चलाइट प्रयोग गरी कुटपिट गरेको र सोही कुटपिटको कारणबाट जीतबहादुर तामाङको मृत्यु भएको तर सोही अवस्थामा निजकी श्रीमती सुकमाया तामाङ घाइते भएको अवस्थासमेतबाट यी प्रतिवादीहरूको मान्ने नै मनसाय रहेको थिएन कि भनी अनुमान गर्न सकिने अवस्था देखियो भने यी मृतकले घरमा रहेका वस्तुभाउ र जग्गा जमिन सबै बेची पोखरा जाने हो हामी जानुभन्दा अगाडि २ जनालाई मारेर मात्र जान्छौं भन्दै हिँडेकाले पक्कै यिनीहरूको हामीसँग रिसइवी छ, बोक्सीको छोँडा लगाई वाण हानेर मार्छन् भनी यी प्रतिवादीहरू विश्वासमा परेको कुरा प्रतिवादी लालबहादुर मगरसमेतले अनुसन्धान अधिकारीसमक्ष बयान गरेको देखिँदा आफूहरूको ज्यान जानसक्ने त्रासमा परी कर्तव्य गरेको अवस्थासमेतलाई विचार गर्दा यी प्रतिवादीहरूलाई जन्मकैद गर्दा चर्को पर्न जाने देखियो । यी प्रतिवादीहरूलाई अ.बं. १८८ नं. को प्रयोग गरी सजायमा केही कमी गर्नु दण्ड निर्धारणको प्रचलित न्यायिक पद्धतिअनुरूप नै हुने देखिने ।

प्रस्तुत मुद्दामा गोरखा जिल्ला अदालतले यी प्रतिवादीहरूलाई जनही जन्मकैद हुने गरी गरेको फैसलालाई पुनरावेदन अदालत, पोखराले सदर गरेको र उक्त फैसलालाई यस इजलासबाट समेत सदर गरिसकेको अवस्थामा यी प्रतिवादीहरू सामूहिकरूपमा गई लाठी ढुङ्गाजस्ता कम जोखिमी हतियार प्रयोग गरी कुटपिट गरेको कारणसमेत भएकोले प्रतिवादीहरू लालबहादुर मगर, जिरामगर, सन्तबहादुर तामाङ, मनबहादुर मास्की मगर, मनबहादुर आलेमगर,

कुलबहादुर मगर, बुद्धिबहादुर लामा (तामाङ), सुरेश आलेमगर र जीतबहादुर आले मगरलाई ऐनबमोजिम सजाय गर्दा चर्को पर्न जाने देखिँदा अ.बं. १८८ नं. अनुसार यी प्रतिवादीहरूको हकमा जनही १८ (अठार वर्ष) कैद सजाय हुने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज रेग्मी

कम्प्युटर: चन्द्रा तिमल्सेना

इति संवत् २०७२ साल चैत २९ गते रोज २ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या. श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७०-CR-०७७७, ०७७८, कर्तव्य ज्यान र जबरजस्ती चोरी, नेपाल सरकार वि. कान्छी राईसमेत, कान्छी राईसमेत वि. नेपाल सरकार

ज्यानजस्तो गम्भीर मुद्दामा के कुन समयमा र कुन ठाउँमा कोबाट कुन कारणले के कसरी मृतकको हत्या भएको हो भन्ने कुरा स्पष्ट तवरबाट खुल्न आवश्यक हुन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा वादीबाट ती सबै कुरा स्पष्ट तवरबाट खुल्न सकेको पाइँदैन । एकातिर वादविवाद परेको कारण देखिन्छ भने अर्कोतिर ३० लालको मुन्द्राको लोभले हत्या गरेको कुरा आएको अवस्था छ । २०६७।११।२१ गते बेलुकी ६ बजेभन्दा पहिले मृतक हीरामायाको हत्या प्रतिवादी मन्जु राईको घरभित्र भएको भनी मान्ने हो भने वादीकै प्रमाणबाट सो समयमा उक्त घरमा प्रतिवादी मन्जु राईसम्म रहेको देखिन्छ । मृतक हीरामायालाई निज एकलैले पटुकाले बाँधी मृतकको अनुहारमा देखिएको घाउचोट पारी हत्या गर्ने कार्य सम्पन्न हुन अस्वाभाविक नै हुन्छ । बेलुकी ६ बजेतिर मृतक पक्ष प्रतिवादीको घरभित्र आई सबै कुरा जाँचबुझ गरी सो घरभित्र तत्सम्बन्धी कुनै कुरा फेला पार्न नसकी फर्केको भन्ने मिसिल प्रमाणको अवस्थाबाट प्रतिवादीहरूको घरमा प्रतिवादीहरूबाट हिरामाया राईको हत्या भएको भन्ने अभियोगदाबी झनै शङ्कास्पद हुन पुग्ने ।

मृतकको लास फेला परेको ठाउँबाट सो गाउँका घरहरू अन्दाजी १ कि.मी. टाढा रहेको कुरा वादी साक्षी

झलकप्रसादले अदालतमा गरेको बकपत्रबाट खुल्न आउँछ। प्र.स.नि. रमेशबहादुर थापाले गरेको बकपत्रमा लासलाई ४-५ कान्ला माथितिरबाट घिसारेर ल्याएको जस्तो देखिन्छ भनी उल्लेख भएको पाइन्छ। यदि मृतकको हत्या प्रतिवादीको घरमा २०६७।११।२९ को बेलुकी ६ बजेभन्दा पहिले भइसकेको भए तत्काल सो घरमा आएका जाहेरवालालगायतका मानिसले सो लास त्यहाँ फेला पार्न सक्नु पथर्यो तर लास फेला पार्न सकेको वा मारेको कुनै लक्षण र चिह्न घरमा भेट्टाउन सकेको देखिँदैन। गाउँ घरमा हिरामाया हराएको हल्ला भइसकेपछि सोही घरबाट मृतकको लास घिसारेर वारदातस्थलसम्म पुर्याउने कुरा शङ्कास्पद देखिने।

मृतकको घाँटीमा बेरिएको खाँडीको पटुका र प्रतिवादीको घरमा फेला परेको पटुका सिंगो एउटै पटुका भएको र मृतकको घाँटीमा रहेको पटुकाको भागजति प्रतिवादीको घरमा फेला परेको पटुकामा नरहेको भन्ने सुरु अदालतको अर्कोतर्फ प्रमाणको कुरा छ अपराधीले जानीजानी देखादेखी आफू फस्ने गरी कसुरसम्बन्धी प्रमाण छाडी हिँड्ने काम गर्दैन। प्रतिवादी कान्छी वारदातको दिन समयमा बेलुकी ६ बजेपछि मात्र घर आएको निजको अनुपस्थितिमा निजकी छोरी प्रतिवादी मन्जुले सट्टे खाडीको पटुकालाई बेकम्मा बनाई सो टुकाले मृतकको घाँटी बेरी मार्ने जस्तो जटिल काम गर्नुभन्दा डोरी तार आदि संसाधनको सजिलो हिसाबले प्रयोग गर्न कुनै बाधा थिएन। आमाको स्वीकृतिबेगर आमाले प्रयोग गरेको पटुका छोरीले च्यातचुत पार्ने काम बिरलै हुन्छ। कमै सुनिन आउने यस्ता कुरालाई अदालतले झटपट विश्वास गर्नु हुँदैन। त्यसपछि टुक्रासहित मृतकको लासलाई १ कि.मि. पर घिसारेर पुर्याउने कुरा पनि पत्यारलायक देखिँदैन। सो पटुकाको टुक्रा पाइप बाँध्नका लागि खेतमा प्रयोग भएको र त्यसपछि हराएको थियो भन्ने प्रतिवादी कान्छी राईको जिकिर सत्यको निकै नजिक छ। पटुकाको टुक्रा प्रतिवादी विरुद्धको एक प्रमाण अवश्य हो तर ज्यान मुद्दामा प्रतिवादीलाई कसुरदार ठहर गर्न त्यसले निर्णायक भूमिका राख्दैन। प्रस्तुत

मुद्दामा मृतकको मृत्युको कारण strangulation देखिन नआई blunt trauma and neck-head injury and cervical vertebra fracture रहेको देखिन्छ। टाउकोको चोट र cervical vertebra fracture बाट मृतकको मृत्यु भएको सो कार्य प्रतिवादीहरूले साँझमा गरेको भए हल्लाखल्ला आदि हुनुपर्ने सो कसैले देख्न सुन्न सकेको छैन। हत्या गरिसकेपछि यी प्रतिवादीहरू सहजतापूर्वक आफ्नो घरमा बस्ने र सधैँ आफ्नो व्यवहार सामान्य हिसाबले गर्ने कुरा सम्भव हुँदैन। तर प्रतिवादीहरूबाट सधैँ घर व्यवहार भएको मात्र नभई मृतक हराएको थाहा पाई अरुसँगै मृतकलाई खोज्न गएकोसमेतका कुरा मिसिलबाट खुल्न आउँछ। अपराध गरेपछि कसुरदारको हाउभाउमा परिवर्तन आउने, उसको अनुहारमा अपराध गरेको भाव देखिने र लुकीछिपी बस्नेजस्ता क्रियाकलाप हुने गरेको भन्ने मनोविद्हरूको विश्लेषणअनुसार प्रतिवादीहरूबाट त्यस्ता कुनै क्रियाकलाप नभएको कुरापनि वादीको विरुद्धमा र प्रतिवादीहरूको पक्षमा रहेको देखिने।

समग्रमा भन्नु पर्दा मृतकको मृत्युमा प्रतिवादीहरूको सरोकार देखिन नआएको, वारदातको चशमदीद साक्षीको अभाव रहेको, कसुर गरेमा प्रतिवादीहरू इन्कार रहेको, प्रतिवादी मन्जुको घरमा मृतक साँझमा गएको कुरा प्रमाणित हुन नसकेको, प्रतिवादीको घरभित्र मृतकको मृत्युसम्बन्धी कुनैपनि प्रमाण फेला पर्न नसकेको तथा प्रतिवादीहरू सहज रहेकोसमेतका तथ्यबाट वादी दाबीको कसुरलाई वादीले शङ्कारहित र निर्विवाद प्रमाणबाट प्रमाणित गर्न सकेको पाइँदैन। अदालतहरूले उल्लेख गरेको पटुकाको प्रमाणले मृतकको हत्या हुने कुराको एक मात्र सम्भावना नदेखाई प्रतिवादीहरूको निर्दोषितासम्बन्धी सम्भावनाहरू पनि प्रसस्तै देखाएबाट प्रतिवादीहरू मन्जु राई र कान्छी राईले मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १ नं. को कसुर गरेको भनी ज्यानसम्बन्धीको महलको १३ नं.को देहाय ३ बमोजिम जनही जन्मकैदको सजाय हुने ठहर्याएको काभ्रेपलाञ्चोक

जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०७०।२।७ को फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टी भई प्रतिवादीहरू मन्जु राई र कान्छी राईले अभियोगदाबीबाट सफाइ पाउने ठहर्छ । वारदात नै कायम हुन नसकेकोले जबरजस्ती चोरीतर्फ पनि कसुर ठहर गरी सजाय गरिपाउँ भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: आत्मदेव जोशी

कम्प्युटर: मन्जिता ढुंगाना

इति संवत् २०७३ साल वैशाख १६ गते रोज ५ शुभम् ।

४

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या. श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६८-CR-०६२५, १२७८ र ०६९-CR-०२५९, संरक्षित वन्यजन्तु गैडालाई गोली हानी मारी खाग बिक्री व्यवसाय, गणेशबहादुर कुमाल वि. नेपाल सरकार, हरिबहादुर वि.क. वि. नेपाल सरकार, भीमनारायण श्रेष्ठ वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादी लालु कुमालले अनुसन्धानको क्रममा गरेको बयानमा आफूसँग प्रतिवादी गणेशबहादुर कुमालसँग साथमा गएको भनी किटानीसाथ पोल गरी बयान गरेको देखिन्छ । मिति २०६०।१२।१२ को मुचुल्कामा उल्लिखित गैडा मार्ने तथा खाग काटी बिक्री व्यवहारबाट प्राप्त रकमसमेत लिने खाने कार्यमा यी पुनरावेदक प्रतिवादी गणेशबहादुर कुमाल संलग्न रहेको कुरा मिसिल संलग्न प्रमाणहरूबाट पुष्टि भइरहेको अवस्थामा संरक्षित वन्यजन्तु गैडालाई गोली हानी मार्ने कार्यमा संलग्न भएको कुरालाई अन्यथा भन्न नमिल्ने ।

निजले बन्दुक लिई गएको तथा निजको प्रहारबाट नै उक्त गैडा मारेको भन्ने खुलेको अवस्था नहुँदा अभियोग दाबीको कसुरमा निज पुनरावेदक प्रतिवादी गणेशबहादुर कुमाललाई अधिकतम कैद जरिवाना गर्नु न्यायोचित नहुँदा निजले गरेको कसुरको मात्रालाई ध्यानमा राखी निजलाई राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को दफा ५(१), १९(१) र २६(१) को कसुरमा उक्त

ऐनकै दफा २६(१) बमोजिम १२(बाह्र) वर्ष कैद र रु.५०,०००।- (पचास हजार) जरिवाना गर्नु न्यायोचित देखिँदा सुरु कार्यालयले अधिकतम १५ वर्ष कैद र रु.१,००,०००।- (एकलाख) जरिवाना हुने ठहर्याएको फैसला सो हदसम्म नमिलेकोले निज पुनरावेदक प्रतिवादी गणेशबहादुरको हकमा केही उल्टी हुने देखिन आयो भनी पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट मिति २०६८।४।१७ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

सहप्रतिवादी लालु कुमालले गरेको पोलका आधारमा म प्रतिवादी हरिबहादुर वि.क.बाट कुनै चीज वस्तु वा दशी गैडाको खाग नगद रूपैयाँ वा अन्य कुनै पनि हातहतियारसमेत बरामद फेला नपरेको अवस्थामा पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट मलाई कसुरदार ठहर्याई भएको फैसला बदर भागी छ बदर हुनुपर्दछ भन्ने यी पुनरावेदक प्रतिवादीको कथनलाई मात्र आधार लिई उन्मुक्ति दिन मिल्ने अवस्था नदेखिँदा यी पुनरावेदक प्रतिवादीलाई राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को दफा ५(क) १९(१) र २६(१) बमोजिम कसुर अपराधमा १० (दश) वर्ष कैद र रु.५०,०००।- (पचास हजार) जरिवाना हुने ठहर्याई भएको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

लालुले मुद्दा हेर्ने अधिकारीको इजलाससमक्ष गरेको बयानमा गणेश कुमाल, बुद्धिबहादुर कुमाल, राजु श्रेष्ठसहितका मानिसहरू भेला भएर गैडा मार्ने सरसल्लाह गरी मलाई बोलाउन आएको, गैडा मारेपछि के कतिमा बिक्री गरे मलाई थाहा भएन भन्ने उल्लेख गरेबाट यी प्रतिवादी राजु भन्ने भीमनारायण श्रेष्ठ गैडा मार्ने तथा गैडाको खाग काटी लाने एवम् खाग बिक्री व्यवसायबाट प्राप्त रकम लिने खाने कार्यमा संलग्न रहेको पाइए पनि प्रत्यक्षरूपमा निजले नै गोली हानी गैडा मारेको भनी मिसिल कागजबाट पुष्टि भएको अवस्था नहुँदा दाबीको कसुरमा अधिकतम सजाय गर्दा कसुरको मात्राअनुसार चर्को पर्नजाने हुँदा उक्त ऐनको दफा २६(१) बमोजिम प्रतिवादी राजु भन्ने भीमनारायण

श्रेष्ठलाई १०(दश) वर्ष कैद र रु.५०,०००।- (पचास हजार) जरिवाना ठहर्याई भएको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

विवेचित आधार प्रमाण र कारणहरूबाट पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट यी पुनरावेदक प्रतिवादीहरू गणेशबहादुर कुमाल, राजु भन्ने भीमनारायण श्रेष्ठ र हरिबहादुर वि.क. को हकमा सुरु चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय, कसरा चितवनको मिति २०६७।५।३ मा भएको फैसला नमिलेकोले केही उल्टी भई पुनरावेदक प्रतिवादी गणेशबहादुर कुमाललाई दाबीबमोजिमको कसुरमा १२(बाह्र) वर्ष कैद रु.५०,०००।- (पचास हजार) रूपैयाँ जरिवाना र पुनरावेदक प्रतिवादीहरू राजु भन्ने भीमनारायण श्रेष्ठ र हरिबहादुर वि.क. लाई जनही १०(दश) वर्ष कैद र रु.५०,०००।- (पचास हजार) जरिवाना राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को दफा २६(१) बमोजिम हुने ठहर्छ भनी मिति २०६८।४।१७ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: मुकुन्द आचार्य

कम्प्युटर: मन्जिता ढुंगाना

इति संवत् २०७३ साल वैशाख २० गते रोज २ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७१-RC-०१४१, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. दुरपाल भर

प्रतिवादी धनराज अधिकारी र मन्नुसिंह घर्तीले अनुसन्धान अधिकारी र अदालतमा समेत कसुर गरेको कुरामा साबित भई यी प्रतिवादी खैरे भन्ने दुरपाल भरसमेत उक्त वारदातमा संलग्न रहेको तथ्य खुलाई निजउपर पोल गरेको अवस्था देखिन्छ । यसरी स्वतन्त्र निकायमा यी प्रतिवादी दुरपाल भरलाईसमेत वारदातमा उपस्थित भएको भनी पोल गरी सहप्रतिवादीहरूले गरेको बयानलाई अन्यथा हो भनी भन्न सकिने अवस्था नरहेको र अदालतबाट जारी भएको म्यादमा उपस्थित भई आफू विरुद्धको अभियोग दाबीलाई खण्डन हुने गरी प्रमाणसमेत पेस

गर्नुपर्ने यी प्रतिवादीको कर्तव्य भएकोमा वारदात भएपश्चात् पक्राउ पर्ने डरले प्रतिवादी दुरपाल भर भागी फरार भएको अवस्था देखियो । यस्तो अवस्थामा यी प्रतिवादीलाई पोल गरी सहप्रतिवादीहरूले मौकामा र अदालतमा गरेको बयानलाई अन्यथा हो भनी अनुमान गर्न नमिल्ने ।

प्रतिवादी खैरे भन्ने दुरपाल भरले लक्ष्मी पन्तको हत्यामा संलग्न रही मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं. बमोजिमको कसुर गरेको पुष्टि हुँदा सुरु रूपन्देही जिल्ला अदालतबाट मिति २०६८।११।२३ मा जन्मकैद गर्ने गरेको हदसम्मको फैसला केही उल्टी गरी सर्वश्वसहित जन्मकैद हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, बुटवलको मिति २०७०।११।१९ को फैसला मिलेको देखिँदा साधक सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज रेग्मी

कम्प्युटर: मन्जिता ढुंगाना

इति संवत् २०७२ साल माघ २९ गते रोज ६ मा शुभम् ।

इजलास नं. ६

१

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६८-WO-०२४४, उत्प्रेषण, चिरन्जीवी वाग्ले वि. तहसिलदार, का.जि.अ. बबरमहल, काठमाडौंसमेत

ठहर खण्ड र तपसिल खण्ड बाझिए ठहर खण्ड नै मान्य हुन्छ । फैसलाको ठहर खण्ड नै अदालतको निर्णय हो । सो निर्णयलाई कार्यान्वयन गर्न तथा निर्णयबाट स्वाभाविकरूपमा निस्कने । कोर्टफी फिर्ता, दण्ड जरिवाना, बिगो आदि कार्यान्वयन गर्नलाई सहयोग पुर्याउन तपसिल खण्ड लेखिन्छ । तपसिल खण्डले निर्णयको स्थान लिन नसक्ने ।

यसरी सावाँ रकम र ब्याजसम्बन्धमा फैसलाको ठहर खण्डमा उल्लेख भएकै देखिँदा ठहर खण्ड फैसलाको मूल अंश भएकोले ठहर खण्डमा

उल्लेख भएपछि तपसिल खण्डमा उल्लेख नभए पनि जफत गर्न मिल्ने नै हुँदा काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६८।१।१६ को आदेश सदर गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६८।५।२ को आदेश कानूनअनुकूल नै भएकोले मागबमोजिम रिट जारी गरी रहन परेन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। रिट निवेदन खारेज हुने हुँदा थप विचार गरी रहनु परेन मिति २०६८।६।९ मा यस अदालतबाट जारी भएको अन्तरिम आदेश निष्क्रिय हुने।

इजलास अधिकृत : जगतबहादुर पौडेल

कम्प्युटर : प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७२ साल चैत २१ गते रोज १ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७२-CI-०३१६, निर्णय बदर, लालमन चौधरी वि. जितनारायण चौधरी

कि.नं. ६० को जग्गाको फिल्डबुकमा किसानको महलमा “खरिद गरी जोतेको छु” भनी जोताहा महलमा पल्टन चौधरीले लेखाई दिएको भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको आधारमा पल्टन चौधरीको मोही लगत कट्टा गर्ने गरी भूमिसुधार कार्यालयबाट निर्णय भएको देखिन्छ। तर भगलु चौधरीबाट उक्त जग्गाको हक हस्तान्तरण भई पल्टन चौधरीको नाउँमा जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा प्राप्त भए गरेको देखिँदैन। सो जग्गा सभै नापीदेखि नै पुनरावेदक प्रतिवादीका पिता भगलु चौधरीका नाउँमा दर्ता रही निजको मृत्युपछि यी पुनरावेदकका नाउँमा नामसारी भई आएको देखिन्छ। भगलु चौधरी हुँदै पुनरावेदक लालमन चौधरीको नाउँमा नामसारी भई आउँदाको अवस्थामा समेत सो जग्गाको जग्गाधनी स्वेस्ताको मोही महलमा पल्टन चौधरी नै उल्लेख भएको देखिन्छ। यसप्रकार उक्त जग्गाको स्वामित्व भगलु चौधरीबाट पल्टन चौधरीमा हस्तान्तरण भई आएको देखिने कुनैपनि प्रमाण मौजुद नरहेको यस अवस्थामा फिल्डबुकमा खरिद गरी जोतेको भन्ने उल्लेख भएको भन्ने आधारमा मात्र सो जग्गा पल्टन चौधरीले जग्गाधनीको हैसियतले

कमाएको भनी अर्थ गर्न मिल्ने नदेखिने।

सभै नापीको फिल्डबुकमा कि.नं. ६० को पल्टन चौधरीले जग्गा खरिद गरी जोतेको भन्ने उल्लेख भए तापनि मोही पल्टन चौधरीको नाउँमा सो जग्गाको स्वामित्व हस्तान्तरण भईआएको नदेखिएको, जोताहा अस्थायी निस्सामा “खरिद गरेको नभएको” भनी उल्लेख भएको, सो जग्गा पुनरावेदकका पिता भगलु चौधरीको नाउँमा दर्ता रही निजको मृत्युपछि निजका छोरा पुनरावेदक लालमन चौधरीका नाउँमा नामसारी भई आएको र मोहीमा पल्टन चौधरी उल्लेख भएको देखिएकोले वादी जितनारायण चौधरीका पिता पल्टन चौधरी उल्लिखित जग्गाको मोही भएको तथ्य प्रमाणित हुन आउने।

वादीका पिता पल्टन चौधरीका नाउँमा मोही लगत रहेको उल्लिखित कि.नं. ६० को जग्गाको मोही लगत कट्टा गर्दा जग्गाधनी पुनरावेदक प्रतिवादीले दिएको एकपक्षीय निवेदनको आधारमा मात्र वादीलाई बुझ्दै नबुझी प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त प्रतिकूल हुने गरी भूमिसुधार कार्यालय, रौतहटबाट मिति २०६९।७।१ मा गरेको निर्णय कानूनसम्मत नदेखिएकोले वादी दाबीअनुसार भूमिसुधार कार्यालय, रौतहटबाट मोही लगत कट्टा गर्ने गरी भएको मिति २०६९।७।१ को निर्णय बदर हुने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिति २०७१।१।१३ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: आनन्दराज पन्त

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७३ साल असार १० गते रोज ६ शुभम्।

- यसै लगाउको ०७२-CI-०३१५, मोही नामसारी, लालमन चौधरी वि. जितनारायण चौधरी भएको मुद्दामा पनि यसैअनुसार फैसला भएको छ।

३

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-CR-०६८७, जबरजस्ती करणी,

मानबहादुर मोक्तान वि. नेपाल सरकार

मिति २०६७/१०/१४ का दिन जाहेरवालाको वर्ष ६ की छोरी वाई.एल. ८/०६७/०६८ रु.२०/- दिन्छु भनी प्रलोभन देखाई घरमा कोही नभएको अवस्थामा प्रतिवादीले जबरजस्ती करणी गरेको भन्ने जाहेरी दरखास्तबाट अनुसन्धान प्रारम्भ भएको रहेछ । यी प्रतिवादीले अनुसन्धानमा साबिती बयान दिएको र अदालतमा इन्कारी बयान गरे पनि पीडितको घरको चोटामा लगी मेरो सुरुवाल खोली गुप्ताङ्गमा लिङ्ग पसाएर करणी गरेका हुन् भनी पीडित बालिकाले लेखाई दिएको तथ्यलाई पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण प्रतिवेदनबाट योनि च्यातिएको र सुन्निएको भन्ने देखिएबाट पीडितको कागज र अनुसन्धानको क्रममा भएको बयानको पुष्टि हुन आएको छ । वारदातबाट पीडित साङ्केतिक नाम वाई.एल. ८/०६७/०६८ र निजकी आमा साङ्केतिक नाम एम.एल. ०६७/०६८ ले समेत अदालतमा उपस्थित भई बकपत्र गर्दा पीडित साङ्केतिक नाम वाई.एल. ८/०६७/०६८ लाई जबरजस्ती करणी गरेको भन्ने देखिन आउने ।

मौकाको जाहेरी र पीडितको कागज तथा निजहरूको बकपत्रबाट करणीसम्बन्धी वारदात पुष्टि भएको देखिएको र डाक्टरको प्रतिवेदनबाट यौनिक अपराध भएको देखिन्छ । सो कार्य प्रतिवादीकै कारणबाट हुन गएको भन्ने देखिएको छ भने पीडित र जाहेरवालाले अदालतमा गरेको बकपत्रमा करणी गरेको हो भनी लेखाएको देखिन्छ । अब, उक्त वारदातमा संलग्न व्यक्तिको सम्बन्धमा हेर्दा उक्त कसुर यिनै प्रतिवादीले गरेको भन्ने कुरा डाक्टरको प्रतिवेदन, पीडित वाई.एल. ८/०६७/०६८ र निजकी आमा एम.एल. ०६७/०६८ को मौकाको कागज, निजहरूको अदालतमा भएको बकपत्र, मौकामा शारीरिक परीक्षण गर्ने प्रहरी सहायक निरीक्षक लालुमाया श्रेष्ठ, प्रहरी हवलदार सुनीता दर्लामीसमेतको बकपत्रसमेतबाट शङ्कारहित प्रमाणहरूबाट प्रमाणित भइरहेको छ । अब प्रतिवादीले गरेको कसुरको प्रकृति र गम्भीरता हेर्दा यी प्रतिवादीले पीडित साङ्केतिक नाम वाई.एल.

८/०६७/०६८ लाई आफूले करणी गर्ने मनसायले घरको चोटामा लगेको, निज नाबालिकालाई सुताएको र पीडितलाई जबरजस्ती करणीको कसुर पुष्टि भई राखेकोले प्रतिवादी मानबहादुर मोक्तानले अभियोग दाबीबमोजिम जबरजस्ती करणीको कसुर गरेको ठहर्ने ।

जबरजस्ती करणीको अपराध सामान्य प्रकृतिको अन्य अपराधजस्तो होइन । जबरजस्ती करणीको अपराधमा पीडितको शारीरिक, मानसिक र मनोवैज्ञानिक जुन क्षति हुन्छ, त्यो अपूरणीय हुन्छ । यसबाट पीडितको स्वतन्त्र मानवीय अस्तित्व, मान, सम्मान र उसको व्यक्तिगत एवम् सामाजिक प्रतिष्ठा, मान-मर्यादा र मानवीय अस्मिता लुटिएको हुन्छ । उसको स्वतन्त्र अस्तित्व नै खण्डित भएको हुन्छ । त्यसमा पनि अबोध बालिकासित करणी गर्नु स्वयम्मा अक्षम्य अपराधको श्रेणीमा पर्ने हुन्छ । प्रस्तुत वारदातकी पीडित नाबालिकाको शारीरिक परीक्षणबाट देखिएको यौनाङ्गको अवस्थालाई दृष्टिगत गर्दा प्रतिवादीलाई कठोर सजाय गर्नु न्यायसम्मत हुने देखिन्छ । तसर्थ, अभियोग दाबीबमोजिम जबरजस्ती करणीको कसुर ठहर गरी प्रतिवादीलाई जबरजस्ती करणीको महलको ३(१) नं. बमोजिम १५ वर्ष कैद गरी सोही महलको १० नं. बमोजिम रु.३०,०००/- क्षतिपूर्ति पीडितलाई भराइदिने ठहर गरी गरेको सुरु मकवानपुर जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिति २०७०/०१/१४ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत : जगतबहादुर पौडेल

कम्प्युटर: सिजन रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल असार १ गते रोज ४ शुभम् ।

४

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-CR-०६००, कर्तव्य ज्यान, राम राई वि. नेपाल सरकार

वारदात स्थलमा मृतक थाममाया राईको शरीरको सम्पूर्ण भागमा छाला कालो भई पानी

फोका उठेको, अनुहार कालो, जिब्रो निस्किएको, योनिको दुवैपट्टिको भाग सुन्निएको, रगत बगेको, योनि, आँखा, मुख, गुद्द्वारमा औंसा पर्न थालेको भन्ने घटनास्थल तथा लासजाँच मुचुल्काबाट देखिन्छ । “Cause of death could not determined because of decomposed body” भन्ने खाँदबारी अस्पताल, संखुवासभाको शव परीक्षण प्रतिवेदनबाट देखिन्छ । पक्राउ परेका प्रतिवादी राम राईले मृतक थाममाया राई भन्ने मेनुका राईलाई आफूले अह्राएको काम नगरेकोले रिस उठी हातको पञ्जाले बायाँ कञ्चटमा एक झापड कुटी बेहोस भएपछि बाहिर आँगनमा लगी दुई पटक करणी गरी हेर्दा छोरीको मृत्यु भइसकेकोले लासलाई बोकी घरदेखि तल ढुङ्गाको ओढारमा लगी धुसुने परालले छोपी भागे भनी अनुसन्धान अधिकारी र अदालतसमक्ष कसुरमा साबित रही बयान गरेको देखिँदा उक्त प्रतिवादी राम राईको कर्तव्यबाट मृतक थाममाया भन्ने मेनुका राईको मृत्यु भएको हो भन्ने व्यहोरा निर्विवादरूपमा पुष्टि भएको देखिने ।

मिसिल संलग्न कागज प्रमाण हेर्दा वारदातका दिन मृतक थाममाया भन्ने मेनुका राईलाई कर्तव्य गरी मार्नमा प्रत्यक्ष भूमिका निर्वाह गरेका यी पुनरावेदक राम राईले आफ्नो पुनरावेदन जिकिरमा आफूले कसुरमा साबित रही अनुसन्धानमा सहयोग गरेकाले सजाय कम हुनुपर्ने जिकिर लिएको पाइयो । सो सम्बन्धमा हेर्दा प्रस्तुत वारदात घटाएका यी प्रतिवादीले १३ वर्षकी कलिलो उमेरकी निर्दोष बालिकालाई पाशविक एवम् निर्मम तरिकाले कुटपिट र करणी गरी मारेको कुरा मिसिल संलग्न कागज प्रमाणबाट प्रमाणित भइरहेको अवस्थामा सजायबाट उन्मुक्ति पाउनु पर्छ भन्ने पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुनसक्ने कानूनसम्मत र विवेकसम्मत आधार छैन । जहाँसम्म कसुरमा साबित रही अनुसन्धानमा सहयोग गरेकाले सजायमा छुट पाउनु पर्छ भन्ने पुनरावेदन जिकिर छ सो सन्दर्भमा हेर्दा यसरी आफ्नै सहोदर छोरी अबोध बालिकाको हत्या र जबरजस्ती करणीसमेत गरी कसैले थाहा नपाओस्

भनी कसैलाई वारदातका बारेमा जानकारी गराएको पाइँदैन । वारदातका बारेमा भाग्न उम्कन सक्ने जति हतकन्डा प्रयोग गरी अपराध लुकाउन खोजेको र वारदातपछि प्रहरीसमक्ष समर्पण गरेको नभई भाग्दै गरेको अवस्थामा पक्राउ परी उपस्थित गराइएको देखिन्छ । यसप्रकार वारदातपछि प्रहरीले पक्राउ गरेपश्चात् मात्र निजले साबिती बयान दिएकै भरमा सजायमा छुट दिन मिल्ने आधार नभएकोले निजको पुनरावेदन जिकिरसँगसमेत सहमत हुन सक्ने अवस्था देखिएन । तसर्थ, निज प्रतिवादी राम राईलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद सजाय हुने गरी सुरु संखुवासभा जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला साधक सदर हुने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, धनकुटाबाट मिति २०७०/०२/१३ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । प्रतिवादी राम राईको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत : जगतबहादुर पौडेल

कम्प्युटर: सिजन रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल असार ३ गते रोज ६ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६७-RC-०१०२, ०६८-CR-०६२८, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. शैलेन्द्र श्रेष्ठ, शैलेन्द्र श्रेष्ठ वि. नेपाल सरकार

कुनै पनि हत्या आत्मरक्षाको सिद्धान्तअन्तर्गतको हुनको लागि सो हत्यामा न्यूनतम शक्तिको प्रयोग भए नभएको, तत्काल जोखिमको अवस्थाको विद्यमानता रहे नहेको, आक्रमणकारीले जोखिमी हतियारको प्रयोग गरे नगरेको अवस्थालाई हेर्नुपर्ने हुन्छ । प्रस्तुत वारदातमा घटनास्थलमा गएका मृतकलगायतका पीडित पक्षले हातहतियारसहित गएको भन्ने कहींकतैबाट देखिएको छैन । घटना यी प्रतिवादीको घर नजिकै घटित भएको र घटनास्थल वरपर घरहरू रहेको कारणबाट घटनास्थलमा होहल्ला भएपश्चात् धेरै मानिसहरू जम्मा भएको देखिएको

हुँदा यी प्रतिवादीले गुहार माग्ने वा माग्न पाउने अवस्थाको विद्यमानता देखिएको छ । उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाअनुसार आत्मरक्षाको सुविधा पाउन जोरजुलुम गर्न लागेकोमा गुहार मद्दत माग्न नसकिने वा मागे पनि वारदातमा पुग्न नसकिने वा त्यस्तो पञ्जाबाट भागी उम्की ज्यान बचाउन फुर्सद नपाउने अवस्थाको विद्यमानता हुनुपर्ने ।

मृतकलगायतका अन्य पीडित पक्षले हतियार लिई यी प्रतिवादीलाई ज्यानै लिने मनसायले आक्रमण गर्न आएको नदेखिएको, यी प्रतिवादीले गुहार माग्न र पाउन सक्ने पर्याप्त अवसर रहेको र खुकुरी र बटम काठले हतियारविहीन मृतकमाथि अन्धाधुन्ध प्रहार गरी मृतकको मृत्यु भएको देखिएको यस प्रकारको वारदातलाई आत्मरक्षाको सिद्धान्त एवम् प्रचलित कानूनले स्वीकार गरेको सिद्धान्तले प्रतिवादीलाई सहयोग गर्न सक्ने देखि नआउने ।

कर्तव्य ज्यान मुद्दामा आपराधिक कार्य र मनसायको विद्यमानता जरूरी हुन्छ । प्रतिवादीको प्रहार गरेको चोटबाट मृतक महेन्द्रको मृत्यु भएकोले प्रतिवादीबाट प्रत्यक्षरूपमा आपराधिक कार्य भएको स्पष्ट छ । प्रतिवादीले पूर्वयोजना र तयारीकासाथ प्रस्तुत वारदात घटित गराएको नदेखिए तापनि एउटा साधारण समझ र मिजासको मानिसले खुकुरीजस्तो जोखिमी हतियारले जथाभावी प्रहार गर्दा मानिस मर्नसक्छ भन्ने कुरा सहजै बुझ्न सकिने विषय हो । तसर्थ, प्रतिवादीले मृतकउपर धारिलो जोखिमी हतियारले टाउकोजस्तो संवेदनशील अङ्गमा प्रहार गरेको कार्यले मनसाय तत्त्वलाई समेत अप्रत्यक्षरूपमा प्रकट गरेको मान्नुपर्ने ।

प्रतिवादीलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३ नं. को देहाए दफा १ बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद हुने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिए पनि अपराधीलाई सजाय गर्नुको उद्देश्य अपराधीबाट समाजको सुरक्षा गर्नु, भविष्यमा त्यस प्रकारका अपराध गर्न उन्मुख

व्यक्तिलाई हतोत्साहित गराउनु, आफूले गरेको अपराधको प्रायश्चित गराई निजलाई सुधार गरी भोली कानूनपरायण नागरिक बनाई समाजमा पुनर्स्थापित गर्नु र पीडित पक्षलाई सान्त्वना दिलाउनु हो । त्यसैले अपराधको प्रकृति, वारदात हुँदाको अवस्था र परिस्थिति पीडित पक्षले वारदातमा खेलेको भूमिका, पीडक अर्थात् कसुरदारले अपराध घटेपछि खेलेको भूमिका र घटनाप्रति आफूले गरेको प्रायश्चितसमेतलाई दृष्टिगत गरी अपराध र सजायमा सन्तुलन हुने गरी सजाय दिइनु र हुनुपर्ने ।

प्रतिवादीले आपराधिक मनसाय राखी पूर्व तयारीका साथ योजनाबद्ध ढङ्गले वारदात घटाएको देखिँदैन । आफ्नो धारामा जाने पानीको पाइप काटिएकोजस्तो सामान्य विषयमा मृतकलगायतका व्यक्तिहरू यी प्रतिवादीको घरनजिक आएर विभिन्न गालीगलौज गर्दै मृतकसमेतले यी प्रतिवादीउपर लाठी प्रहार गरेको र सोही क्रममा प्रतिकारस्वरूप निजले आफ्नो साथमा भिरेको खुकुरी र काठले मृतकलाई प्रहार गरेको देखिन्छ । अर्थात् प्रस्तुत वारदात घटित गराउन अग्रसर गराउने तत्त्व मृतकलगायतका व्यक्तिहरू रहेको देखिन्छ । यी प्रतिवादीले वारदातको सम्पूर्ण घटनाक्रमलाई सिलसिलेवाररूपमा उल्लेख गरी आरोपित कसुरमा साबित रही न्यायिक प्रक्रियामा सहयोग पुर्याएको तथ्यलाई पनि नजरअन्दाज गर्न नमिल्ने ।

वारदात स्थल प्रतिवादीको घर नजिक भएको पानीको धारा नजिकै भएकोले सो पानीको पाइप काटेकोजस्तो सामान्य कुरामा दुवै पक्षबीच बनाभन भई उत्पन्न परिस्थितिजन्य घटनाको परिणामस्वरूप भएको कुटपिटको कारण मृतकको मृत्यु भएको देखिन्छ भने प्रतिवादी आरोपित कसुरमा अधिकारप्राप्त अधिकारी र अदालतसमक्ष साबित रहेको वारदात हुँदाको अवस्था र परिस्थितिलाई हेर्दा हदैसम्मको सजाय गर्दा चर्को पर्ने भई न्यायोचितसमेत नहुने हुँदा प्रहार गरेको हतियारको प्रकृतिलाई समेत विचार गर्दा

पुनरावेदक प्रतिवादी शैलेन्द्र श्रेष्ठलाई मुलुकी ऐन, अ.बं.१८८ नं. बमोजिम कैद वर्ष १५ (पन्ध्र) हुने।
इजलास अधिकृत: आनन्दराज पन्त
कम्प्युटर: सिजन रेग्मी
इति संवत् २०७३ साल वैशाख १४ गते रोज ३ शुभम्।

इजलास नं. ७

१

मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री मीरा खड्का, ०७१-CR-०३६९, अवैध साल रूख हानि नोक्सानी बिक्री वितरण गरेको, नेपाल सरकार वि. विष्णुलाल रुम्बा

फौजदारी मुद्दामा अपराधको प्रश्न समाहित रहेको हुन्छ। कुनै मानिस दोषी ठहर भएमा निजले कैद सजाय र जरिवानाको गम्भीर दायित्व र सामाजिक लाञ्छना तथा कलङ्कसमेत व्यहोर्नु परी निजका आधारभूत मानव अधिकारका विषय पनि केही हदसम्म कुण्ठित हुन पुग्दछन्। कसुरको मात्रा बढ्दै गएमा सजाय तथा त्यस्तो सामाजिक लाञ्छनाको मात्रासमेत बढ्दै जाने हुन्छ। त्यसैले फौजदारी कसुरमा अनुमान, आशङ्का तथा कसैले पोल गरेको र अभियोग लागेको आधारमा मात्र दोषी ठहर गर्न र कसुरको मात्रा बढी ठहर्याई बढी सजाय गर्नु न्यायसङ्गत हुँदैन। कसुर र कसुरको मात्रा बढाउनु पर्ने पर्याप्त र शङ्कारहित प्रमाण आनिवार्यरूपमा अभियोजन पक्षले पेस गर्न सक्नु पर्ने।

यसमा १५ इन्चको ७७ क्यू. फिटको रूखसमेत काटेकोमा प्रतिवादीहरूको इन्कारी बयान, सो रूख कहिले काटिएको, कहाँ लगिएको, के कसरी बिक्रीवितरण वा हस्तान्तरण भएको हो सो कुनै तथ्य प्रस्ट नभई सोको पुष्टिसमेत हुन नसकेको अवस्थामा सोको दायित्वसमेत यी प्रतिवादीलाई बहन गराउने गरी यी प्रतिवादी विष्णुलाल रुम्बालाई अभियोग दाबीबमोजिम १५ इन्चको तुटा भएको ७७ क्यू. फिट काठ भएको रूखसमेत काटेकोमा सजाय गरिपाउँ भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न

नसक्ने।

अतः मौकामा नै काठ काट्दै गर्दा देखिएको ७५ इन्च रूखको हकमा सम्म ६८.५६ क्यू. फिटको बिगो कायम गर्नुपर्नेमा तुटाको नाप साइजबाट ९५ इन्चको ७७ क्यू. फिटसमेत जोडी बिगो कायम गरी प्रतिवादी विष्णुलाल रुम्बालाई कैद महिना ६ तथा बिगोको दोब्बर जरिवाना गरेको सुरु फैसला केही उल्टी गरी काट्दै गरेको रूखको बिगो रु. ५४,८१८।- मात्र कायम हुने भएको र रूख ढलेको नदेखिएको अवस्थासमेतबाट कैद गर्दा मात्र पनि सजायको प्रयोजन पूरा हुने देखिँदा वन ऐन, २०४९ को दफा ५०(१)(घ) (४) बमोजिम १ वर्ष कैद मात्र हुने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट मिति २०७०।१२।१८ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: यदुराज शर्मा

कम्प्युटर: सुदर्शनप्रसाद आचार्य

इति संवत् २०७३ साउन २३ गते रोज १ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री मीरा खड्का, ०७२-CR-०५८९, वैदेशिक रोजगार कसुर, नेपाल सरकार वि. महेशकुमार कर्माचार्य

फौजदारी कसुरमा कसुर प्रमाणित गर्ने भार वादी पक्षको हुन्छ। यस सम्बन्धमा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा २५ मा समेत स्पष्ट कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ। प्रस्तुत मुद्दामा वादी पक्षले प्रतिवादीउपर लगाएको कसुरलाई वस्तुगत प्रमाणहरूबाट निर्विवाद पुष्टि गर्न सकेको पाइँदैन। जाहेरी दरखास्तमा उल्लिखित कुराहरू सोमा उल्लेख गरेकै आधारमा प्रमाणका रूपमा ग्रहण गर्न मिल्दैन। सोमा उल्लिखित तथ्यहरू स्वतन्त्र प्रमाणबाट पुष्टि हुनुपर्ने।

वादी नेपाल सरकारले अनुसन्धानमा कागज गरिदिने धर्मगत शर्माले लेखाएको व्यहोराबाट पनि कसुर गरेको पुष्टि हुन्छ भनि जिकिर लिएपनि अनुसन्धानका क्रममा मुद्दाको एक पक्षबाट तयार भएका कागजहरूको पुर्षक वा सुनुवाइको क्रममा न्यायको रोहमा चेकजाँच

मूल्याङ्कन नगरी नगराई सत्य मान्न सकिने हुँदैन । यही मान्यतालाई आत्मसात् गर्दै प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १८ मा कनै काम, घटनाका सम्बन्धमा तहकिकात वा जाँचबुझको सिलसिलामा तयार भएको कुनै लिखतमा उल्लेख भएको कुनै कुरा सो कुरा व्यक्त गर्ने व्यक्ति साक्षीको रूपमा अदालतमा उपस्थित भई बयान गरेमा प्रमाणमा लिन हुन्छ भन्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा अनुसन्धानमा कागज गर्ने निज धर्मगत शर्माको वादी नेपाल सरकारले अदालतसमक्ष बयान गराउन नसकेबाट पनि निजको अनुसन्धानका क्रममा गराएको बयानका आधारमा मात्र वादी पक्षले प्रमाण पुर्याउन सकेको भनी मान्न मिल्दैन । यस्तो अवस्थामा किटानी जाहेरी भएकोले र अनुसन्धानका क्रममा बुझिएका व्यक्तिले गरेको कागजबाट प्रतिवादीले कसुर गरेको भन्ने पुष्टि भइरहेको भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

अतः प्रस्तुत अभियोगका सम्बन्धमा वादी पक्षले कसुर प्रमाणित गर्न शङ्कारहित प्रमाण पेस गर्न सकेको नदेखिँदा प्रतिवादी महेशकुमार कर्माचार्यलाई आरोपित कसुरबाट सफाई दिने ठहर्याई वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरणबाट मिति २०७१।१२।१० मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: यदुराज शर्मा

कम्प्युटर: सुदर्शनप्रसाद आचार्य

इति संवत् २०७३ साल साउन २३ गते रोज १ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री मीरा खडका, ०६७-CI-१४५९, अंश, तेजे कुर्मी वि. विपता कुर्मीन

अंश मुद्दा नाता सम्बन्धसँग सम्बन्धित मुद्दा हो । नाता सम्बन्धमा निकर्षण गरेपछि मात्र कसले के कति अंश पाउँदछ वा पाउँदैन भन्ने निर्णयमा पुग्न सकिन्छ । यदि नाता सम्बन्धमा कुनै विवाद नभएमा वा सो सम्बन्धमा मुख मिलेको भएमा मात्र अंश पाउनसक्ने

अवस्था छ, छैन भन्ने सम्बन्धमा सिधै प्रवेश गर्न सकिने हुन्छ । यदि नाता सम्बन्धमा नै विवाद भए पहिला सो सम्बन्धमा निरूपण नगरी अंश पाउने वा नपाउने के हो भन्ने सम्बन्धमा निर्णयमा पुग्न नसकिने ।

प्रस्तुत मुद्दामा नाता सम्बन्धमा विवाद भई सुरु कपिलवस्तु जिल्ला अदालतबाट मुलुकी ऐन, अ.बं. ८० नं. बमोजिम वादी प्रतिवादीको नातामा बयानसमेत गराएको देखिन्छ । यसरी नातामा विवाद भई नाता सम्बन्धमा बयानसमेत भएको अवस्थामा नाताका सम्बन्धमा अन्य आवश्यक प्रमाणसमेत बुझी नातातर्फ ठहर गरेर मात्र अंश पाउने नपाउने के हो ? भन्ने निरूपण गर्नुपर्नेमा नातामा ठहर नै नगरी अंशतर्फको वादीदाबी नपुग्ने ठहर गरी सुरु कपिलवस्तु जिल्ला अदालतले गरेको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, बुटवलको मिति २०६६।१०।१२ को फैसलामा मुलुकी ऐन, अ.बं. १९२ नं. त्रुटि देखिँदा सो फैसला बदर हुने देखिन्छ । सो बदर भएबाट न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १४(घ) मा "तल्लो अदालत, निकाय वा अधिकारले मुद्दामा निर्णय गर्नुपर्ने प्रश्नहरूमध्ये केहीमा निर्णय गरी र केहीमा निर्णय नगरी फैसला गरेको रहेछ भने मनासिब माफिकको समय तोकी बाँकी प्रश्नहरूको समेत निर्णय गरी मुद्दा किनारा गर्नु भनी मिसिल तल्लो अदालत, निकाय वा अधिकारी कहाँ पठाउने" भन्ने कानूनी व्यवस्था भएकोले प्रस्तुत मुद्दा पुनः निर्णयको लागि सुरु अदालतमा पठाउनु पर्ने देखिन हुँदा सुरु कपिलवस्तु जिल्ला अदालतको मिति २०६६।१।८ को फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, बुटवलको मिति २०६६।१०।१२ को फैसला उल्टी हुने ।

इजलास अधिकृत: लोकबहादुर हमाल

कम्प्युटर: सुदर्शनप्रसाद आचार्य

इति संवत् २०७३ साल भदौ ८ गते रोज ४ शुभम् ।

यसै लगाउको निम्न मुद्दा पनि यसैअनुसार फैसला भएका छन्

- ०६७-CI-१४६०, लिखत दर्ता बदर, तेजे कुर्मी वि. ज्ञानमती कुर्मीनसमेत

- ०६७-CI-१४६१, लिखत दर्ता गरी जग्गा दर्ता बदर गरी जग्गा दर्ता फिर्ता गराई पाऊँ, तेजे कुर्मी वि. विपता कुर्मीनसमेत

४

मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री मीरा खडका, ०६८-CI-०२३६, अंश चलन, कल्पना गोलेसमेत वि. रश्मी गोलेसमेत

प्रतिवादीहरूले यी वादीहरूसँग हाम्रो कुनै नाता सम्बन्ध नै छैन भनी प्रतिउत्तर जिकिर लिए तापनि उक्त जिकिरलाई ठोसयुक्त प्रमाणले पुष्टि गर्न सकेको देखिँदैन। यसरी पुनरावेदक प्रतिवादीले वादी आफ्नो नाता सम्बन्धमा होइन भनी लिएको जिकिर डि.एन.ए. परीक्षण गराई पुष्टि गराउन नसकेबाट वादी शान्ति गोले र रश्मी गोलेको पुनरावेदक रमेशकुमार गोलेसँग नाता सम्बन्ध कायम हुने ठहर्छ। अतः वादीहरूको पुनरावेदकसँग पति तथा पिताको नाता सम्बन्ध कायम गराई वादीहरूले अंश पाउने ठहर्‍याई सुरु मकवानपुर जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला सदर गरी पुनरावेदन अदालतबाट भएको फैसला मिलेकै देखिँदा अन्यथा भन्न नसकिने।

सुरु मकवानपुर जिल्ला अदालतबाट प्रस्तुत मुद्दामा वादीहरूले प्रतिवादीहरूबाट आफ्नो अंश हक प्राप्त गर्नसक्ने अवस्था देखिएबाट वादी प्रतिवादी दुवै थरबाट बन्डा गर्नुपर्ने चलअचल सम्पत्तिको फाँटवारी पेस गर्न लगाई एक अर्कालाई सुनाई पेस गर्नु भनी सुरु अदालतबाट मिति २०६४।३।३२ मा आदेश भएको देखिन्छ। सो आदेशमा मानो छुट्टिएको मिति उल्लेख गरी नदिएकोमा मानो छुट्टिएको मिति नखुलाई तायदाती फाँटवारी माग गरेउपर यी पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको चित्त नबुझेको भए सोउपर प्रतिवादीहरूले मौकामा नै मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोवस्तको १७ नं. बमोजिम सुरु जिल्ला अदालतको तायदाती फाँटवारी माग्ने आदेशउपर पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा निवेदन दिई सोको उपचार प्राप्त गर्नुपर्नेमा सो गरेको देखिएन। यसरी सुरुमा सुरु जिल्ला अदालतले गरेको आदेशउपर

चित्त बुझाई बसेको अवस्थामा अहिले आएर मात्र उक्त आदेशमा मानो छुट्टिएको मिति उल्लेख नभएको सो आदेश नै त्रुटिपूर्ण छ। सोका आधारमा गरेको फैसला बदर गरिपाउँ भनी जिकिर लिन सकिने देखिँदैन। तसर्थ, मानो छुट्टिएको मिति उल्लेख नगरी भएको आदेशानुसार दिएको फाँटवारीका आधारमा भएको फैसलालाई अहिले आएर अन्यथा भन्न नसकिने।

विपक्षी वादी शान्ति गोलेलाई छोरी जन्मेपछि खान लाउन नदिई घरबाट निकाला गरेकोले माइतीघरमा गई बसेको अवस्था मिसिलबाट देखिन्छ। वादीले पुनरावेदकबाट अंश लिइसकेको अवस्था पनि देखिँदैन। यसरी श्रीमती र छोरीलाई खान लाउन नदिई घरबाट निकाला गरेकोले माइती घरमा गई जीवन गुजारा चलाइरहेकी श्रीमती र छोरीलाई मानो छुट्टिई भिन्न बसेको भनी मान्न मिल्ने नभई सगोलमा नै बसेको अवस्था मान्नु पर्ने हुन्छ। यी पुनरावेदक रमेशकुमार गोलेले कि.नं. १४८१ को जग्गा फिराद परेपछि आर्जित सम्पत्ति हो भनी कुनै प्रमाण पुर्याउन नसकेको र पुनरावेदन अदालत, हेटौँडामा जिकिर लिन सकेकोसमेत देखिँदैन। तसर्थ, उक्त कि.नं. १४८१ को जग्गा फिराद परेपश्चात् मिति २०६२।५।१५ मा राजीनामा पारित गराई लिएको भनी मान्न मिल्ने नदेखिने।

अतः उल्लिखित विवेचित आधार र कारणहरूसमेत बाट यस अदालतबाट मिति २०६८।४।१३ मा निस्सा प्रदान गर्दा खुलाइएका आधार र कारणमा यो इजलास सहमत हुन नसकी वादी शान्ति गोले र रश्मी गोलेको पुनरावेदक रमेशकुमार गोलेसँग पति तथा पिताको नाता कायम हुने ठहर्‍याई वादीहरूले कूल सम्पत्तिलाई ३ भाग लगाई ३ भागमध्ये १ भाग छुट्ट्याई १ भागलाई ६ भाग लगाई ६ भागमध्ये २ भाग अंश पाउने ठहर्‍याई सुरु मकवानपुर जिल्ला अदालतको मिति २०६।५।१६ को फैसला सदर हुने ठहर्‍याई पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट मिति २०६६।१२।२२ मा भएको फैसला

मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक रमेशकुमार गोलेको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।
इजलास अधिकृत: लोकबहादुर हमाल
कम्प्युटर: सुदर्शनप्रसाद आचार्य
इति संवत् २०७३ साल भदौ ८ गते रोज ४ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री प्रकाशमान सिंह राउत, ०७०-CR-०६१५, कर्तव्य ज्यान, लक्ष्मी खनाल वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादीकै बहिनीको कागज, प्रतिवादी स्वयम्ले अनुसन्धान अधिकारीसमक्ष गरेको साबिती बयान, मृतक शिशुको पोष्टमार्टम रिपोर्ट, घटना विवरणका व्यक्तिहरूको कागजलगायतका मिसिल संलग्न कागज प्रमाणबाट यी प्रतिवादीले अवैध गर्भधारण गरी जीवित अवस्थामा जन्माएको नवजात शिशुको हत्या गरी आफू डेरामा बस्दै आएको घरको इनारमा फालेको कुरा प्रमाणित भई आएको देखिँदा अभियोग माग दाबीबमोजिम मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. बमोजिमको कसुर गरेको ठहर्ने ।

अब निजलाई के कति सजाय गर्नु उपयुक्त हुन्छ भन्ने सम्बन्धमा सजाय निर्धारणको रोहमा हेर्दा निजले गरेको कसुर मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. को परिभाषाभित्रको देखिँदा निजलाई जन्म कैदको सजाय तोक्नु पर्ने देखिन्छ । तर निजको वैवाहिक जीवन असफल रही लग्नेबाट टाढा रही बहालमा बसी एक्लो जीवन बिताइरहेको र विवाह गर्ने विश्वासमा परी अनिल लामासँग अवैध यौन सम्पर्क राखी गर्भ धारण गरेपश्चात् निजले बेवास्ता गरेकोसमेतका कारण अवैध सम्बन्धबाट उक्त नवजात बच्चाको जन्म हुन पुगेको परिस्थिति, सामाजिक लोक लज्जा एवम् आर्थिक र सामाजिक परिवेशसमेतका कारण उक्त नवजात शिशुको हत्या गर्न पुगेको अवस्थाको विश्लेषण गर्दा निजलाई ऐनबमोजिम जन्मकैदको सजाय गर्दा चर्को पर्नजाने भएकाले ५(पाँच) वर्ष मात्र कैद सजाय हुन मनासिब ठहर गरी अ.बं. १८८ नं. बमोजिम सुरु अदालतबाट प्रस्तुत

भएको राय सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । कसुरबाट पूर्ण सफाइ पाउनुपर्छ भन्ने पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: इन्द्रबहादुर कठायत
कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७३ साल कात्तिक २२ गते रोज २ शुभम् ।

इजलास नं. ८

१

मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा. र मा.न्या. श्री हरिकृष्ण कार्की, ०६९-CI-०८३२, ०९६६, ०८४३, अंश चलन, राधाकृष्ण प्रजापती वि. कृष्ण प्रजापती, रामकृष्ण प्रजापतीसमेत वि. कृष्ण प्रजापती, कृष्ण प्रजापती वि. राधाकृष्ण प्रजापतीसमेत

देवानी कानूनको प्रचलित मान्य सिद्धान्तअनुसार अंशसम्बन्धी हक नैसर्गिक हक हो । कुनै पनि अंशियारहरू बीच विधिवत् अंशबन्डा भइ नसकेको अवस्थामा जो जुन अंशियारको नाममा स्वामित्व रहेभएको भए पनि त्यस्तो सम्पत्ति सगोलको बन्डा लाग्ने सम्पत्ति हो भनी अदालतले अनुमान गर्नुपर्ने हुन्छ । यदि त्यस्तो कुनै सम्पत्ति कुनै अंशियारको निजी ज्ञान सीप र प्रयासबाट आर्जित बन्डा नलाग्ने सम्पत्ति हो भने त्यसको वस्तुनिष्ठ प्रमाणबाट पुष्टि गर्नुपर्ने दायित्व दाबी जिकिर लिनेसम्बन्धी व्यक्तिमा रहने ।

पुनरावेदक प्रतिवादीहरू धनलक्ष्मी प्रजापति, रामकृष्ण प्रजापति र राधाकृष्ण प्रजापति आमा छोरा नाताका व्यक्ति रहेको र विपक्षी वादी कृष्ण प्रजापति प्रतिवादीहरूका पति / पिता नाताका व्यक्ति रहेको साथै वादी प्रतिवादीहरू एकासगोलमा नै रहेभएको देखिएको र प्रतिवादीहरूले जिकिर लिएका सबै जग्गाहरू फिराद परेको मितिभन्दा अगावै अर्थात् मानो छुट्टिएको मितिभन्दा अगावै खरिद गरी लिएको देखिँदा प्रतिवादी पुनरावेदकहरूले अंशबन्डा नलाग्ने भनी जिकिर लिएका तायदाती फाँटवारीमा उल्लिखित जग्गाहरू

बन्डा लाग्ने सम्पत्ति रहेको देखिँदा सुरु अदालतको फैसलालाई सदर ठहर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला मिलेको नै देखिएकाले पुनरावेदक प्रतिवादीहरू रामकृष्ण प्रजापती, धनलक्ष्मी प्रजापती र राधाकृष्ण प्रजापतीको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने।

निज पुनरावेदक वादीले सुन तोला १६ भनी तायदाती फाँटवारीमा उल्लेख गरी सो सुनका गहनाहरू श्रीमती र छोरीहरूलाई लगाउन दिएको तथ्यलाई स्वीकार गरेको देखिन्छ। पुनरावेदक वादी कृष्ण प्रजापतिले सुनको जिकिर लिए तापनि वास्तवमा सुन नभई सुनका गरगहना भएको र त्यस्ता गरगहनाको तथ्ययुक्त आधार प्रमाण नहुने भई उपभोग भइसकेको अवस्था विद्यमान देखिने हुँदा एकासगोलमा रहँदा उपयोग भइसकेका त्यस्ता चिजवस्तु बन्डा गर्ने तथ्ययुक्त आधार प्रमाणको अभावमा सुनका गरगहनाहरू बन्डा गर्ने ठहर गरेको सुरु अदालतको मिति २०६८।३।२८ को फैसला केही उल्टी हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।६।४ को फैसला मिलेको नै देखिँदा सदर हुने।

इजलास अधिकृत: तेजबहादुर खड्का

कम्प्युटर: सुदर्शनप्रसाद आचार्य

इति संवत् २०७३ कात्तिक १० गते रोज ४ शुभम्।

यसै लगाउका निम्न मुद्दाहरूमा पनि यसैअनुसार फैसला भएका छन्:

- ०६९-CI-०८२९, ०९६९, अंश चलन, राधाकृष्ण प्रजापति वि. सम्झना प्रजापति, रामकृष्ण प्रजापतिसमेत वि. सम्झना प्रजापति
- ०६९-CI-०८३०, ०९६७, अंश चलन, राधाकृष्ण प्रजापति वि. दिना प्रजापतिसमेत, रामकृष्ण प्रजापतिसमेत वि. दिना प्रजापति
- ०६९-CI-०८४१, ०९६५, ०८३१, अंश चलन, राधाकृष्ण प्रजापति वि. धनलक्ष्मी प्रजापतिसमेत, रामकृष्ण प्रजापतिसमेत वि. कृष्ण प्रजापतिसमेत, राधाकृष्ण प्रजापति वि. धनलक्ष्मी प्रजापतिसमेत,

- ०६९-CI-०९६८, ०८४२, ०८२८, अंश चलन, रामकृष्ण प्रजापतिसमेत वि. राधाकृष्ण प्रजापति, कृष्ण प्रजापति वि. धनलक्ष्मी प्रजापतिसमेत, राधाकृष्ण प्रजापति वि. धनलक्ष्मी प्रजापतिसमेत

२

मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा. र मा.न्या.श्री हरिकृष्ण कार्की, ०७०-CR-१७०५, कर्तव्य ज्यान, राजु राई वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादीले कुनै अर्को काम गर्दा यी मृतकलाई चोट लाग्न गएको नभई जानी जानी मृतकको टाउको, घाँटीलगायत शरीरको विभिन्न भागमा जथाभावी प्रहार गरेकोलाई आकस्मिकरूपमा मात्र चोट लाग्न गएको भनी मान्न मिल्दैन। शरीरको संवेदनशील अङ्गमा जथाभावी हिर्काउँदा मृतकलाई चोट लाग्न गई मृत्युसमेत हुन सक्छ भन्ने कुरा जोसुकै सामान्य समझ भएको व्यक्तिले जान्ने बुझ्ने नै हुन्छ। यस्तोमा प्रतिवादीमा मानिस मर्न सक्नेसम्मको पूर्वज्ञान रहने अवस्था थिएन भनेर पनि भन्न सकिँदैन। यस्तो परिणामको पूर्वज्ञान रहने अवस्थामा चोट पुर्याई भएको मृत्युलाई भवितव्यपूर्वक भएको वारदातको रूपमा लिन नसकिने।

प्रतिवादीले मादक पदार्थ सेवन गरी गंगाचौकतर्फ घुम्न गएको अवस्थामा मृतक र दधिराम परियार सुतिरहेको देखी निजहरूलाई उठाएर दुवैलाई बक्सिडले कुटपिट गर्दा दधिराम परियार उम्किएर भागेपछि मृतक दीपक गिरीलाई लछारपछार गरी शरीरको विभिन्न भागमा मुक्काले हिर्काउँदा निज रुन थालेपछि मृतकलाई त्यहाँ छाडी गएको देखिन्छ। मृतकको मृत्यु यी प्रतिवादीले प्रहार गरेको बक्सिडको चोटको पीडाले उपचारको क्रममा भएको देखिन्छ। यसमा परिणामको जानकारी रहने अवस्था प्रतिवादीमा थिएन भनेर भन्न पनि सकिँदैन। यसरी कुटपिट गरी घाइते अवस्थामा रहेका व्यक्तिलाई त्यसै छाडी हिँडेको कार्यलाई सावधानी अपनाई गरेको कार्यबाट अप्रत्याशितरूपमा मात्र मानिस मर्न गएको भनेर पनि

भन्न सर्किटैन । तसर्थ, भवितव्य ज्यानमा सजाय गरिपाउँ भनी लिएको पुनरावेदक / प्रतिवादी राजन राजकुमार भन्ने राजु राईको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

अतः माथि विवेचित आधार, प्रमाण र कारणहरू समेतबाट पुनरावेदक / प्रतिवादी राजन राजकुमार भन्ने राजु राईले आफूलाई सजाय हुनुपर्ने होइन, भए पनि मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको ५ नं. अन्तर्गत सजाय हुनुपर्दछ भनी गरेको पुनरावेदन जिकिर पुन सक्ने नदेखिएको अवस्थामा ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. अन्तर्गतको कसुर अपराधमा निजलाई सोही महलको १४ नं. बमोजिम १०(दश) वर्ष कैद हुने ठहरी सुरु सुनसरी जिल्ला अदालतबाट मिति २०६९/०९/०३ मा भएको फैसला सदर हुने ठहर्‍याई पुनरावेदन अदालत, विराटनगरबाट मिति २०७०/०४/२९ मा भएको फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: लोकबहादुर हमाल

कम्प्युटर: सिजन रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल कात्तिक १९ गते रोज ६ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा. र मा.न्या.श्री प्रकाशमान सिंह रावत, ०७०-RC-०१११ र ०७०-CR-११२३, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. सानु तामाङ र सानु तामाङ वि. नेपाल सरकार

प्रतिवादीको मृतकलाई मार्ने पूर्व मनसाय नदेखिँदै तत्काल मृतक र प्रतिवादीबीच भएको विवादका कारण मृतकले नै पहिला प्रतिवादीको नाकमा मुक्का प्रहार गरेको कारणले प्रतिवादी आवेशमा आई मृतकलाई प्रहार गरेको देखिए पनि निजले मृतकलाई प्रहार गर्दा भने आफूसँग भएको धारिलो हतियार चक्कुले पटकपटक प्रहार गरेको पाइएको छ । यसरी साधारण लाठी, ढुङ्गा, लात र मुक्काले मात्र नहानी जोखिमी हतियार नै प्रयोग गरेकोलाई उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाका आधारमा आवेशप्रेरित हत्या मान्न

नसकिने ।

पुनरावेदक / प्रतिवादी सानु तामाङले मृतकलाई मार्ने पूर्वनियोजित योजना बनाएको पनि देखिँदै न । मार्ने मनसाय पनि रहेको पाइँदै न । गोरूको विषयमा वादविवाद भई मृतक भाइले निज प्रतिवादीलाई नाकमा मुक्का प्रहार गरेको कारणबाट तत्काल उठेको रिस थाम्न नसकी आफूसँग रहेको चक्कु निकाली मृतकलाई प्रहार गर्दा अत्याधिक रक्तस्राव भई मृतकको मृत्यु भएको देखिन्छ । मार्ने पूर्वयोजना नबनाई मादक पदार्थ सेवन गरेको अवस्थामा वादविवाद हुँदा घटना घटित हुन गएको देखिन्छ । पुनरावेदक / प्रतिवादी सानु तामाङले सुरु अदालतमा बयान गर्दा आफूले आफ्नै भाइ मुइमानलाई मारेकोमा साबित भई पश्चातापको भावना व्यक्त गरेको अवस्थामा निजलाई ऐनअनुसार सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय गर्दा चर्को पर्ने देखिँदा निज प्रतिवादी सानु तामाङलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. १८८ नं. बमोजिम १५(पन्ध्र) वर्ष मात्र कैद सजाय गर्नु न्यायोचित हुने ।

अतः माथि विवेचित आधार, प्रमाण र कारणहरूसमेतबाट प्रतिवादी सानु तामाङले अभियोग माग दाबीअनुसार आरोपित कसुर गरेको ठहर गरी सुरु सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७/०२/२५ मा मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय हुने ठहरी भएको फैसला सदर हुने ठहर्‍याई पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट मिति २०७०/०९/१६ मा भएको फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । सो ठहरे पनि निज पुनरावेदक / प्रतिवादी सानु तामाङलाई ऐनअनुसार सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय गर्दा चर्को पर्ने देखिएकोले मुलुकी ऐन, अ.बं.१८८ नं. बमोजिम १५(पन्ध्र) वर्ष मात्र कैद सजाय हुने ।

इजलास अधिकृत: लोकबहादुर हमाल

कम्प्युटर: सिजन रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल कात्तिक १८ गते रोज ५ शुभम् ।

इजलास नं. ९

१

मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल र मा.न्या.श्री प्रकाशमान सिंह राउत, ०७०-CR-०६८६, ०७३०, ०९०८, ०९०९, १३१६, जबरजस्ती करणी र डाँका, सोभित मगर वि. नेपाल सरकार, भुवन कोरङ्गी गुरुङ वि. नेपाल सरकार, द्रोणबहादुर राई वि. नेपाल सरकार, राजकुमार लिम्बू वि. नेपाल सरकार, नेपाल सरकार वि. द्रोणबहादुर राईसमेत

प्रतिवादीहरूले अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष बयान गर्दा पीडितलाई सामूहिकरूपमा जबरजस्ती करणी गरेको तथ्यमा साबित भई बयान गरेको र उक्त साबिती बयानलाई घटनाको पृष्ठभूमि, अन्य प्रमाणहरूको श्रृंखला र पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण प्रतिवेदनसमेतबाट समर्थित भएको अवस्थामा अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्षको बयानलाई प्रमाणमा लिन मिल्ने।

जबरजस्ती करणीको वारदातको प्रमाणको पहिलो कडी स्वयम् पीडित नै भएको तथा पीडितको भनाइ र मुद्दाका तथ्यहरूमा मौलिक असङ्गति देखिँदैन भने पीडित महिलाको भनाइ प्रमाणको रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ। पीडितले बकपत्र गर्दा म आफ्नो मोबाइलको उज्यालो बाली बसमा सुतिरहेको अवस्थामा एक जना आई मेरो मुख छोपी ओडिरहेको सल तानी मेरो मुख वरिपरि सलले हम्की दिएको थाहापाई के गरेको भनी सोध्दा लामखुट्टे आएछ धपाई दिएको भन्थ्यो र सलसमेत खोस्न खोज्यो मैले खोस्न दिइन। सो गरेपछि मेरो मुख वरिपरि एक्कासी के चिज वस्तु छरिदियो मासुको गन्ध आए जस्तो गनाउँदथ्यो। मलाई त्यो गन्धले बिसन्चो गरे जस्तो भई वोमिट (उल्टी) भए जस्तो हुन्थ्यो। मैले पानी भनी कराएँ मैले तत्काल पानी खान पाइन। म सो गन्धले गर्दा लगातार बिसन्चो भई मलाई धेरै मानिसले समातेको जस्तो हुन्थ्यो। सो हुँदाहुँदै म बेहोस भए, सो हुनुभन्दा

अगावैदेखि गाडीका स्टाफहरू म भएको ठाउँमा आई मेरो विभिन्न ठाउँका कपडाहरू तान्न थालेका थिए। म बेहोस भएपश्चात् के के गरे थाहा भएन, सो समयमा मलाई धेरै मानिसले थिचे जस्तो भएको थियो भनी वारदातको सम्पूर्ण पक्षलाई उजागर गरी आफू बेहोस हुनुभन्दा अगाडिसम्मको घटित सम्पूर्ण घटना प्रस्टसँग लेखाई दिएको देखिन्छ। वारदातको भोलिपल्ट पीडित बेहोस अवस्थामा बसमा फेला परेको र पीडितको मौकामा स्वास्थ्य परीक्षण हुँदाका अवस्थामासम्म पनि बेहोस नै रहेको कुरा चिकित्सकको बकपत्रबाट पनि पुष्टि भइरहेको छ। यसैगरी मुद्दा अनुसन्धान हुँदाका अवधिसम्म पनि पीडितको होस नखुलेको कारणबाट मौकामा पीडितको कागज हुन नसकी अदालतमा मात्र बकपत्र भएको अवस्था हुँदा पीडितको मौकामा बयान हुन नसकेको कारणले अदालतमा भएको बकपत्रलाई प्रमाणको रूपमा लिन नसकिने भनी अर्थ गर्न नमिल्ने।

प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १०(१)(ख) ले कुनै काम घटना वा अवस्थाबाट पीडित व्यक्तिले व्यक्त गरेको कुरा प्रमाणमा ग्राह्य हुने कानूनी व्यवस्था गरेबमोजिम जबरजस्ती करणीको मुद्दामा जबरजस्ती करणीबाट पीडित व्यक्तिलाई प्रमुख प्रमाण मानिन्छ। त्यसकारण जबरजस्ती करणी मुद्दाको पीडित व्यक्ति नबुझी नहुने प्रमाण भएकोले मुद्दाको जुनसुकै चरणमा पनि बुझ्न र प्रमाणमा लिन कुनै कानूनी बाधा रहेको नदेखिने।

जबरजस्ती करणी मुद्दामा पीडितको भनाइलाई मुद्दाका सहअभियुक्तको पोललाई झैं अन्य प्रमाणहरूले समर्थित गर्नु पर्दछ भनी पीडित महिलाले अदालतमा उपस्थित भई गरेको बकपत्र व्यहोरालाई पनि अन्य प्रमाणले पुष्टि गर्नुपर्दछ भनी भन्न मिल्दैन। पीडितको बकपत्र व्यहोरालाई नै फरक पर्ने, बकपत्रको कुराहरू अविश्वसनीय देखिने कुनै तथ्यको विद्यमानता रहेको अवस्थामा बाहेक जबरजस्ती करणी मुद्दामा पीडितको बकपत्र महत्त्वपूर्ण प्रमाणको रूपमा ग्राह्य हुने।

प्रतिवादीहरूले अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष बयान गर्दा पीडितलाई जबरजस्ती करणी गरेको तथ्यमा

साबित भई बयान गरेको र निजहरूको उक्त साबिती बयानलाई पीडितको बकपत्र, चिकित्सकको प्रतिवेदन र निजले अदालतसमेतमा गरेको बकपत्र, हेमकुमारी, हर्कबहादुर, दिनेश श्रेष्ठसमेतले मौकामा गरेको कागज तथा अदालतमा गरी दिएको बकपत्रसमेतका स्वतन्त्र प्रमाणहरूले पुष्टि गरेकोले प्रतिवादी भुवन कोरङ्गी गुरुङ, राजु भन्ने राजकुमार लिम्बू, सोभित मगर र अभिषेक मगरले मुलुकी ऐन, जबरजस्ती करणीको महलको १ र ३ क नं. बमोजिमको कसुर गरेको देखिने।

प्रतिवादी रोणबहादुर राईले अधिकारप्राप्त अधिकारी तथा अदालतसमेतमा बयान गर्दा पीडितलाई जबरजस्ती करणी गरेको होइन भनी आरोपित कसुरमा इन्कार रही बयान गरेको देखिन्छ। निज को.१.ख. २७२८ नम्बरको यात्रु बसको खलासी भएको र वारदातको अवस्थामा १३९५ नम्बरको बसमा महिला चिच्याएको आवाज सुनी उक्त बसमा गएको भनी यी प्रतिवादीले बयान गरी लेखाई दिएको व्यहोरालाई मौकामा कागज गर्ने भुवन सुवेदीको बकपत्रले पुष्टि गरेको पाइन्छ। जबरजस्ती करणीको वारदातमा १३९५ नम्बरको बसको ड्राइभर, कन्डक्टर खलासीसमेतको संलग्नता रहेको र यी प्रतिवादीहरूलाई वारदातको समयमा १३९५ नम्बरको कन्डक्टर भुवन कोरङ्गी गुरुङसमेतले कुटपिट गरेको तथ्य स्थापित भइरहेकोले यी प्रतिवादी द्रोणबहादुर राईले पनि पीडितलाई करणी गरेको भन्ने वादी दाबी प्रमाणित हुन सकेको देखिँदैन र अन्य प्रतिवादीहरूबाट पोल गरेकोसमेत नदेखिँदा जबरजस्ती करणीको वारदात स्थलमा रहेपनि करणी गर्न पाएको भन्ने देखिन नआउने।

प्रतिवादीमध्येको द्रोणबहादुर राईलाई निजले मुलुकी ऐन, जबरजस्ती करणीको महलको ५ नं. बमोजिमको कसुर अपराध गरेको ठहर्याई निजलाई अन्य प्रतिवादीहरूलाई भएको सजायको आधाले हुने कैद ३(तिन) वर्ष ६(छ) महिना र जबरजस्ती करणीको महलको ३क नं. बमोजिम निज अन्य प्रतिवादीहरूले सामूहिकरूपमा जबरजस्ती करणी गर्दा सोही स्थानमा

रही निजले करणी गरेको भन्ने पुष्टि नहुँदा निजले जबरजस्ती करणीको उद्योग गरेकाले उक्त ३क नं. ले हुने सजायको आधाले कैद २(दुई) वर्ष ६ (छ) महिना थप कैद हुने गरी भएको फैसला मिलेकै देखिन आउने।

प्रतिवादी द्रोणबहादुर राईले सुरु संखुवासभा जिल्ला अदालतबाट मिति २०६८/१/२५ मा भएको फैसलामा चित्त बुझाई पुनरावेदन अदालत, धनकुटामा पुनरावेदन नगरी बसेको र पुनरावेदन अदालत, धनकुटाबाट फैसला भएपश्चात् निजलाई पुनरावेदनको म्यादसमेत नदिएको अवस्थामा निजले यस अदालतमा पुनरावेदन अदालत, धनकुटाको फैसलाउपर पुनरावेदन दर्ता गर्न नमिल्ने देखिँदा निज प्रतिवादी द्रोणबहादुर राईको हकमा पुनरावेदन खारेज हुने।

प्रतिवादीहरूले अधिकारप्राप्त अधिकारी तथा अदालतसमेतमा बयान गर्दा पीडितसँग के कति रूपैयाँ थियो थाहा भएन, उक्त रूपैयाँ लिएको होइन भनी लेखाई दिएको पाइन्छ। प्र.ना.नि. मछिन्द्र भण्डारीले मौकैमा पक्राउ गरेका यी प्रतिवादीहरूबाट जाहेरवालीको उक्त रकम बरामद हुन सकेको देखिँदैन। प्रतिवादीहरूसँग रकम रहेको पुष्टि हुने अन्य प्रमाण वादी पक्षले पेस गर्न सकेको छैन। पीडितले १ लाख ३० हजार रूपैयाँ साथ लिई यात्रा गरेको भन्ने तथ्य प्रमाणित हुनुले मात्र उक्त रकम प्रतिवादीहरूले डाँका गरी लगेको भन्ने तथ्य प्रमाणित हुँदैन। डाँकाजस्तो फौजदारी कसुर अनुमान, आशङ्का वा अन्दाजका कुराले प्रमाणित हुन सक्दैन। पीडितको १ लाख ३० हजार रूपैयाँ प्रतिवादीहरूले लिएको तथ्य शङ्कारहित प्रमाणहरूद्वारा प्रमाणित हुन सकेको नदेखिँदा प्रतिवादीहरूले चोरीको १ र ६ नम्बरबमोजिमको कसुर गरेकोले ऐ.को १४(४) नम्बरबमोजिम सजाय गरी चोरीको बिगोसमेत प्रतिवादीहरूबाट भराई पाउँ भन्ने नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने नदेखिने।

अतः उल्लिखित तथा विवेचित कारण आधारहरूबाट प्रतिवादीहरू भुवन कोरङ्गी गुरुङ,

राजु भन्ने राजकुमार लिम्बू, सोभित मगर र अभिषेक मगरलाई मुलुकी ऐन, जबरजस्ती करणीको महलको १ र ३क नं. बमोजिमको कसुर अपराध गरेको भनी कसुरदार ठहर्याई निजहरूलाई जबरजस्ती करणीको महलको ३(५) नं. बमोजिम ७ वर्ष र ऐ. को ३क नं. बमोजिम थप ५ वर्ष जनही कैदको सजाय हुने तथा यी प्रतिवादीहरूबाट जनही रु. ५०,०००।- पीडितले क्षतिपूर्तिसमेत भराई लिन पाउने र प्रतिवादी द्रोणबहादुर राईलाई जबरजस्ती करणीको उद्योगको कसुर गरेको ठहर्याई मुलुकी ऐन, जबरजस्ती करणीको महलको ५ नं. बमोजिमको अन्य प्रतिवादीहरूलाई भएको सजायको आधाले हुने कैद ३(तीन) वर्ष ६(छ) महिना र जबरजस्ती करणीको महलको ३क नं. बमोजिम निज अन्य प्रतिवादीहरूले सामूहिकरूपमा जबरजस्ती करणी गर्दा सोही स्थानमा रही निजले करणी गरेको भन्ने पुष्टि नहुँदा निजले जबरजस्ती करणीको उद्योग गरेकाले उक्त ३क नं. ले हुने सजायको आधाले कैद २(दुई) वर्ष ६ (छ) महिना थप कैद सजाय हुने र सबै प्रतिवादीहरूलाई चोरीको अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, धनकुटाबाट मिति २०७०।२।१९ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने।

इजलास अधिकृत: यज्ञप्रसाद आचार्य

कम्प्युटर: उत्तरमान राई

इति संवत् २०७३ साल भदौ १५ गते रोज ४ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल र मा.न्या.श्री प्रकाशमान सिंह राउत, ०७०-RC-०००५, ०७३-RC-००७७, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. गोपाल तामाङ, नेपाल सरकार वि. सानुमाया तामाङ

प्रतिवादीको पसलमा खाजा खान जाने क्रममा चिनजान भएका मृतक ध्रुवप्रसाद आचार्य प्रतिवादीहरूले भनेबमोजिम रक्सी सेवन गरी मातेको अवस्था भए निजको आफ्नालाई खबर गर्नुपर्ने, उपचारको व्यवस्था गर्नुपर्नेमा सो केही नगरी निजको साथमा भएको रूपैयाँ तथा मोबाइलसमेत लिई आफूले

दुरुपयोग गरेको अवस्था देखिएको र लास प्रकृति मुचुल्काबाट मृत शरीरको दायाँ हातको कुइना, छातीको बीच भाग, बायाँ स्तनको भागभन्दा तल घुँडा नजिक नलिहाडमा विभिन्न नाप आधारको निलडाम चोट तथा छाला ददारिएको चोट रहेको, अण्डकोष सुनिई रातो भएकोसमेत देखिँदा प्रतिवादीहरू गोपाल तामाङ र सानुमाया तामाङले कुटपिट गरी मरणासन्न बनाई फालेको मिसिल संलग्न परिस्थितिजन्य प्रमाणबाट पुष्टि भएकोले प्रतिवादीहरूको इन्कारी बयान समर्थित हुन नसक्ने।

तसर्थ उपर्युक्त विवेचित आधार कारण र प्रमाणबाट प्रतिवादीहरू गोपाल तामाङ तथा सानुमाया तामाङलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १ नं. विपरीत १३(३) नं. को कसुरमा सोही महलको १३(३) नं. बमोजिम जन्मकैदको सजाय हुने ठहर्याई अ.बं. १८८ नं. बमोजिम कम सजाय गर्न उपयुक्त हुने भनी व्यक्त भएको रायसहित पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०७३।१।२९ को फैसला मिलेकै देखिँदा साधक सदर हुने।

घटनाको प्रकृति तथा मृतक ध्रुवप्रसाद आचार्यको मृत्युको कारणसहित यकिन नभई भवितव्यबाट मृत्यु भएको हो कि भनी अनुमान गर्नुपर्ने अवस्थाको देखिएको हुँदा ऐनबमोजिमको सजाय गर्दा चर्को पर्ने देखिँदा ५ (पाँच) वर्ष मात्र कैदको सजाय हुँदा पनि ऐनको मकसद पूरा हुनसक्ने भएकोले मुलुकी ऐन, अ.बं. १८८ नं. बमोजिम ५ (पाँच) वर्ष मात्र कैदको सजाय हुने।

इजलास अधिकृत: महेन्द्रप्रसाद भट्टराई

कम्प्युटर: चन्द्रा तिमल्सेना

इति संवत् २०७३ साल माघ २६ गते रोज ४ शुभम्।

इजलास नं. १०

१

मा.न्या.श्री दीपकुमार कार्की र मा.न्या.श्री मीरा खड्का, ०७०-CI-०३७९, बन्डापत्र बदर गरी

अंशबन्डा गरिपाउँ, रामप्रसाद रेग्मी वि. योगराज रेग्मी मिति २०५६।१।७ मा भएको अंश भरपाईको लिखत हेर्दा ओजराजले कि.नं. ४७ मध्ये क्षे.फ. १-८-०-०, कि.नं. १३६ मध्ये ०-१०-१-२ र कि.नं. १११ मध्ये १-०-०-० जग्गा लिएको देखिन्छ । नरहरिले कि.नं. ४७ मध्ये क्षे.फ.१-८-० कि.नं. १३६ को क्षे.फ. ०-१०-१-२ र कि.नं. १११ मध्ये क्षे.फ. १-०-०-० जग्गा लिएको देखिन्छ । लिखतमा वादीहरूको अंश प्रतिवादी रामप्रसादसँग जिम्मा रहेको भने तापनि के कति सम्पत्ति जग्गा रहन गएको हो सो लिखतमा उल्लेख भएको देखिँदैन । उक्त अंश बुझ्नेको भरपाइमा यी वादीहरूको सहीछाप भएको पनि देखिँदैन । धादिङ जिल्ला अदालतबाट भएको फैसलामा नरहरी र ओजराजले पुनरावेदन नै नगरी बसेको पनि देखियो । अंशको हक अंशियार भएका नाताले स्वतः प्राप्त गर्ने हक हुँदा यसरी स्वतः प्राप्त गर्ने अंश जस्तो नैसर्गिक कानूनी हकलाई निष्क्रिय वा संकुचित पार्ने गरी भएको कुनै लिखतले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न सक्ने पनि देखिँदैन । अंशियारबीच कुनै लिखत वा व्यवहार गर्दा यस्तो कुनै अंशियारले आफूले अंश दिनुपर्ने अन्य अंशियारको असहमति हुँदाहुँदै उसको अंश हकलाई सीमित वा संकुचित गर्ने गरी कुनै लिखत गर्न मिल्ने पनि नदेखिने ।

समान अंशियारको हक हनन हुने गरी बन्डापत्र खडा भएको र अन्य अंशियारलाई अंश दिने कोहीलाई नदिने गर्नु अंशबन्डाको १९(२) बमोजिम नमिल्ने र व्यवहार चलाउन अंशबन्डा गर्ने वा लिखत गरिदिने भन्ने प्रतिवादीको जिकिरसमेत विरोधाभाषपूर्ण देखियो । आफ्नो पालामा आर्जेको सम्पत्ति भनी प्रतिवादीले जिकिर लिएकोमा साबित्रीसमेत विरुद्ध पार्वती थापासमेत भएको अंश चलन मुद्दा (ने.का.प. ०६४, नि.नं. ७८१४ पृष्ठ १४० पू.ई) मा समान अंशियार भए तापनि समान स्तरका अंशियार नभई बुबा वा लोग्नेको सम्पत्तिमा छोरा र श्रीमतीको हक पहिले लोग्ने वा बाबुको हक सिर्जना भएपछि मात्र सिर्जना हुने हुँदा बाबु वा लोग्नेले जुनसुकै व्यहोराबाट

कमाएको सम्पत्तिमा र लगाएको ऋणसमेतमा छोरा स्वास्नीको उत्तिकै हक अधिकार सिर्जना हुने, बाबुको वा पतिको आर्जन छोरा स्वास्नीको लागि पैतृक सम्पत्ति हुने भन्ने प्रतिपादित सिद्धान्तबाट समेत पुनरावेदक / प्रतिवादीको जिकिर तथा निजतर्फबाट रहनुभएका विद्वान् कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

अतः माथि विवेचित आधार प्रमाणबाट सम्पूर्ण जग्गाहरूबाट वादीहरूले ५ भागको २ भाग अंश पाउने ठहर्याएको धादिङ जिल्ला अदालतको मिति २०६८।३।१२ को फैसलालाई सदर गरेको, पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।०६।११ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: विद्याराज पौडेल

कम्प्युटर: यामप्रसाद रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल भदौ १ गते रोज ४ शुभम् ।

यसै लगाउका निम्न मुद्दाहरूमा पनि यसैअनुसार फैसला भएका छन्:

- ०७०-८१-०३७२, ०३७३, लिखत बदर, रामप्रसाद रेग्मी वि. पवित्रा रेग्मीसमेत, बालकृष्ण ढकाल वि. पवित्रा रेग्मीसमेत
- ०७०-८१-०३७५, लिखत बदर, बालकृष्ण ढकाल वि. पवित्रा रेग्मीसमेत
- ०७०-८१-०३७४, लिखत बदर, बालकृष्ण ढकाल वि. पवित्रा रेग्मीसमेत

२

मा.न्या.श्री दीपकुमार कार्की र मा.न्या.श्री ईश्वरप्रसाद खतिवडा, ०६७-८२-१०२१, जिउ मास्ने बेच्ने, लक्ष्मी माया घिमिरे वि. नेपाल सरकार

मानव बेचबिखनसम्बन्धी कसुरमा पीडित महिलाको भनाइलाई संवेदनशीलरूपमा हेर्नुपर्ने हुन्छ । यसप्रकारको कसुर प्रमाणित गर्ने महत्त्वपूर्ण प्रमाणको रूपमा स्वयम् पीडितकै भनाइलाई लिइन्छ । प्रस्तुत मुद्दाको सन्दर्भमा हेर्दा पीडितले दिएको सुरु जाहेरी दरखास्तमा, अदालतले प्रमाणित गरेको बयानमा तथा अदालतसमक्ष बकपत्र गर्दासमेत

पीडितले एकै प्रकारको घटनाक्रम व्यहोरा उल्लेख गरेको पाइयो। प्रतिवादी लक्ष्मीमाया घिमिरे र पीडितका बीच कुनै घनिष्टता वा विशेष सामाजिक सम्बन्धको स्थिति देखिँदैन। सामान्य जानपहिचान भएकोसम्म देखिन्छ। यस अवस्थाका व्यक्तिले भिसाको बन्दोबस्त मिलाई दिने, दुबईसम्म जाने यात्रा उपक्रम मिलाई दिने, एयरपोर्टमा गई आफ्नो डेरामा पुर्याउने र अपरिचित व्यक्तिको घरेलु सहयोगी (कामदार) को रूपमा पुर्याउने जस्ता कुराहरू स्वभाविक बन्दैनन्। यदि पीडितलाई प्रतिवादीले उपकारका लागि सहयोग गरेको अवस्था हुन्थ्यो भने झुठ्या व्यहोरा उल्लेख गरी कृतघ्नता प्रदर्शित गर्नुपर्ने स्थिति नआउने।

ढिलो गरी जाहेरी परेको कुरालाई प्रतिवादीले पुनरावेदन पत्रमा विशेषरूपमा उल्लेख गरेको पाइयो। सामान्यतया: कसुर भएपछि यथासम्भव चाँडै जाहेरी दरखास्त दिइनु पर्दछ। यसो गर्दा अनुसन्धान, तहकिकातको कार्यमा प्रभावकारिता कायम गर्न सहयोग पुग्दछ, प्रमाण नष्ट गर्ने वा लोप गर्ने अवस्थामा नियन्त्रण कायम गर्न सकिन्छ। तर कतिपय अवस्थामा जाहेरी दरखास्त ढिलो गरी पर्ने गर्दछन्। अज्ञानता, चेतनाको कमी, न्यायिक प्रक्रियासम्म सहज पहुँचको समस्या, सामाजिक निन्दा तथा प्रतिवादीबाट हुने प्रतिशोधको भय आदि विविध कारणबाट उजुरी वा जाहेरी दिन केही समय ढिलाई गर्ने गरिएको सामाजिक यथार्थप्रति पनि दृष्टि दिनु वाञ्छनीय देखिन्छ। यस अवस्थामा समयको गणनाकै आधारमा निर्दोष ठान्ने निष्कर्ष निकाल्नु तर्कसङ्गत र न्यायोचित हुँदैन। ढिलो उजुरी पर्नुलाई नै निर्दोषिताको मूल आधार मान्न सकिँदैन। यदि अन्य प्रमाणबाट कसुर पुष्टि भएको छ र कानूनद्वारा निर्धारित हदम्यादभित्र अदालतमा मुद्दा दायर भएको छ भने जाहेरी दरखास्त दिन केही समय ढिलो गरेको भन्नेसम्मको कारणबाट दोषीले उन्मुक्ति पाउन सक्ने। त्यसैले प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीले उठाएको जाहेरी दरखास्त ढिलो गरी परेको भन्ने प्रश्न मनासिब देखिन नआउने।

अतः माथि उल्लिखित आधार, कारण

र प्रमाणबाट प्रतिवादीउपरको अभियोग दाबी पुष्टि भएको देखिँदा निज पुनरावेदक प्रतिवादी रेखा लक्ष्मी कार्की भन्ने लक्ष्मी थापा भन्ने लक्ष्मीमाया घिमिरेलाई जिउमारने बेच्ने कार्य (नियन्त्रण) ऐन, २०४३ को दफा ४(ग) दफा ८(३) सपठित कानून मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा ४(१) (ख) र दफा १५(१) (ख) समेत बमोजिम सजाय हुने नै देखिँदा प्रतिवादीलाई कैद वर्ष १२ सजाय गर्ने गरी भएको मोरङ जिल्ला अदालतको मिति २०६६।१०।२० को फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, विराटनगरको मिति २०६७।१।२५ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने।

इजलास अधिकृत: जीवनकुमार भण्डारी

कम्प्युटर: सबिना अधिकारी

इति संवत् २०७३ साल भदौ ६ गते रोज २ शुभम्।

३

मा.न्या.श्री दीपकुमार कार्की र मा.न्या.श्री सपना प्रधान मल्ल, ०६९-WO-००४१, उत्प्रेषण, जयबहादुर ऐरी वि. विद्यालय शिक्षक किताबखाना, ताहाचल, काठमाडौंसमेत

२०२४।६।१ मा नै स्थायी नियुक्ति पाएको दाबी गर्ने रिट निवेदकले नियुक्ति पाउने विद्यालयबाट अन्यत्र काज सरुवा भएको भनी दाबी लिने अनि सो दाबीअनुसारको प्रमाण पेस नगरी नयाँ अस्थायी नियुक्तिपत्र पाएको नियुक्तिपत्र पेस गर्ने अनि म २०२४ सालमै स्थायी भएको शिक्षक हुँ भनी दाबी गरेको देखियो। आफैँले स्थायी शिक्षक हुँ भनी लिएको दाबीअनुसार काजमा खटी गएको प्रमाण पेस गर्न नसकी नयाँ अस्थायी नियुक्तिपत्र पेस गरेको देखिँदा निजको सुरु २०२४ सालको नियुक्ति स्थायी हो भन्न सकिने अवस्था नदेखिने।

यसरी निजको २०२४।६।१ को नियुक्ति स्थायी नभई अस्थायी भएको देखिएकोले निजको सो पदावधि निवृत्तिभरण प्रयोजनका लागि जोड्न मिल्ने देखिएन। शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम ११४(क) मा "राष्ट्रिय शिक्षा पद्धति योजना लागू

हुनुभन्दा अघिदेखि शिक्षण पेसामा रहेको शिक्षकको हकमा सो योजना लागू हुनुभन्दा अघि अनुमति प्राप्त विद्यालयमा स्थायी नियुक्ति भई अविच्छिन्नरूपमा काम गरी विद्यालय शिक्षा सेवामा प्रवेश गरेको भए राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना लागू हुनुभन्दा अघिदेखि गरेको स्थायी नोकरीको अवधिसमेत गणना गरिने छ भन्ने उल्लेख भएको कानूनी व्यवस्थाअनुसार २०२८ सालभन्दा अघि गरेको सेवा स्थायी प्रकृतिको भएमा मात्र निवृत्तिभरण प्रयोजनका लागि सेवा अवधि जोडिने र अस्थायी भएको भए नजोडिने भन्ने प्रस्ट कानूनी व्यवस्था भएकोमा रिट निवेदकको २०२८ सालभन्दा अघिको सेवा अस्थायी प्रकृतिको देखिन आएकोले उक्त सेवा निवृत्तिभरण प्रयोजनका लागि जोडिने अवस्थै नदेखिँदा रिट निवेदन जिकिरअनुसार आदेश जारी गर्नुपर्ने हो होइन भन्नेतर्फ हेर्दा मिति २०२४ सालमा स्थायी नियुक्ति पाई २०२९।९।३ सम्म ५ वर्ष ३ महिना २ दिन सेवा अवधि गणना गर्न छुट भएको भन्ने निवेदन जिकिर निवेदकले प्रमाणित गर्न नसकेको अवस्थामा सो अवधिमा स्थायी नियुक्ति भई काम गरेको भन्न सकिने अवस्था नै नदेखिँदा रिट निवेदनबमोजिम निवृत्तिभरण प्रयोजनका लागि सेवा अवधि जोडिपाउँ भन्ने दाबी पुग्ने देखिएन । रिट निवेदन खारेज हुने ।
इजलास अधिकृत: जीवनकुमार भण्डारी
कम्प्युटर: यामप्रसाद रेग्मी
इति संवत् २०७३ साल भदौ ७ गते रोज ३ शुभम् ।

इजलास नं. ११

१

मा.न्या.श्री केदारप्रसाद चालिसे र मा.न्या.श्री सारदाप्रसाद घिमिरे, ०७०-CR-१४०२, सरकारी छाप दस्तखत किरते, नागरिकता किरते र ठगी, नेपाल सरकार वि. राजन थामीसमेत

प्रतिवादी कौशिला गुरुङ स्वयम्ले अनुसन्धान अधिकारी तथा सुरु जिल्ला अदालतमा आफूले भद्रकाली गुरुङको नाममा नक्कली

नागरिकता बनाई जग्गा बिक्री गरी लालपुर्जामा समेत सहीछाप गरेको कुरालाई स्वीकार गरेको अवस्थामा वारदातमा यी प्रतिवादीको पनि संलग्नता रहेको तथ्य निर्विवादरूपमा स्थापित हुन पुगेको देखिने ।

प्रतिवादी कौशिला गुरुङले आफ्नो हक नभएको जग्गामा आफ्नो हक पुग्ने किरते कागज बनाई जग्गा बिक्री गरेको अवस्थामा निज प्रतिवादीले ठगीको महलको १ नं. बमोजिमको कसुर गरेको नै देखिन्छ । यस अवस्थामा निजलाई ठगीको महलको ४ नं. बमोजिम सजाय गरेको जिल्ला र पुनरावेदन अदालतको फैसलालाई अन्यथा भन्न मिल्ने अवस्था नरहने ।

प्रतिवादी कौशिलादेवी गुरुङले भद्रकाली गुरुङको नाममा नक्कली नागरिकता बनाउन आफ्नो फोटोको प्रयोग गरी नक्कली नागरिकतासमेत बनाएको अवस्थामा निजलाई किरते कागजको ९, १२ नं. तथा नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा २१(३) समेतको कसुर गरेको ठहर्याई नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा २१(३) बमोजिम १ वर्ष कैद र मुलुकी ऐन, किरते कागजको ९ नं. अनुसार ५० रुपैयाँ जरिवाना र १ वर्ष कैदसमेत ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला मिलेकै देखिने ।

प्रतिवादी राजन थामी पेसाले लेखनदास भएको देखिन्छ । लेखनदास भएको कारणले दाखिल खारेज गर्ने प्रयोजनको लागि आएको कागजसम्म निजबाट बरामद भएको अवस्था प्रस्तुत मुद्दामा देखिन्छ । यसरी मालपोत कार्यालयमा दाखिल खारेज गर्ने प्रयोजनको लागि आएको कागज निजबाट बरामद भएको कारणले मात्र किरते र ठगी कार्यमा निजको संलग्नता थियो भनी मान्न मिल्दैन । त्यसैगरी निज प्रतिवादी राजन थामी बेजिल्ला पास गर्नको लागि मालपोत कार्यालय, लमजुङ गएकोसमेत मिसिल संलग्न प्रमाणहरूबाट देखिँदैन । व्यावसायिकरूपमा मालपोत कार्यालयमा लेखनदासको काम गर्ने भएकोले व्यावसायिकरूपमा आफ्नो पेसा गर्ने सिलसिलामा विभिन्न प्रकारका कागजहरू प्राप्त भएका हुन

सक्छन् । त्यस अवस्थामा अरूबाट नै कित्ते गरिएको कागज लेखनदास पेसा गर्ने व्यक्तिबाट प्राप्त भयो भन्दैमा निजको सो कार्यमा संलग्नता भएको भनी मान्न मिल्दैन । यस अवस्थामा प्रतिवादी राजन थामीलाई कसुरदार मान्न मिल्ने नदेखिने ।

प्रतिवादी सिसिर रन्जितकारले जलविद्युत्सम्बन्धी कामको प्रयोजनको लागि प्रतिवादी पुष्पराजलाई केही रकमसम्म उपलब्ध गराएको देखिन्छ तर जाहेरवालाकै जग्गा कित्ते गरी लिई जाहेरवालालाई नोकसान्नी पुर्याउने गरी ठगी गर्नमा कुनै प्रकारको संलग्नता भएको देखिँदैन । ठगी कार्यमा निजको पनि मनसाय र संलग्नता भएको कुरा मिसिलसाथ पेस भएको सबुत प्रमाणबाट नदेखिँदा प्रतिवादी पुष्पराजलाई रकम उपलब्ध गराएको भन्ने आधारमा मात्र निजलाई ठगीको कसुरमा कसुरदार ठहर्याउन सकिने अवस्था नरहने ।

प्रतिवादीहरू पुष्पराज सुनुवार, जितबहादुर तामाङ र ज्ञानबहादुर श्रेष्ठले सुरु जिल्ला अदालतमा बयान गर्दा कसुर इन्कार गरी बयान गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी अन्य सहप्रतिवादीहरूले समेत निज प्रतिवादीहरूको सो कित्ते तथा ठगीको कार्यमा के कस्तो सल्लाह र संलग्नता थियो भनी पोल उजुर गर्न सकेको अवस्था प्रस्तुत मुद्दामा देखिँदैन । मिसिल संलग्न अन्य प्रमाणहरूबाट समेत यी प्रतिवादीहरूको उक्त कार्यमा संलग्नता रहेको कुरा कहींकतै पुष्टि हुन सकेको देखिँदैन । यस अवस्थामा वादी नेपाल सरकारको माग दाबीबमोजिम यी प्रतिवादीहरूलाई सजाय हुनुपर्ने अवस्था नदेखिने ।

माथि विवेचित आधारमा प्रतिवादी कौशिला देवीले नागरिकता ऐनको दफा २१(३) बमोजिम तथा मुलुकी ऐन, कित्ते कागजको ९ नं. अनुसार समेत सजाय गर्नपर्ने देखिएको तथा प्रतिवादीहरू राजन थामी, सिसिर रन्जितकार, पुष्पराज सुनुवार, जितबहादुर तामाङ र ज्ञानबहादुर श्रेष्ठले अभियोग माग दाबीबाट सफाइ पाउनुपर्ने देखिएको तथा पुनरावेदक प्रतिवादी सिसिर रन्जितकारले सफाइ पाउने ठहर भएकोले अरू

प्रतिवादीहरू पुष्पराज शाह, गोकर्ण ढुङ्गाना, भोल कार्की र कौशीला गुरुडलाई ठगीको ४ नं. बमोजिमको बिगो रु.८०,०००/- को दामासाहीले जरिवाना गर्नुपर्ने देखिएकोले सोबमोजिम गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०७०।६।१५ को फैसला मिलेकै हुँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: सन्देश श्रेष्ठ

कम्प्युटर: यामप्रसाद रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल मङ्सिर १५ गते रोज ४ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री केदारप्रसाद चालिसे र मा.न्या.श्री विश्वम्भरप्रसाद श्रेष्ठ, ०६८-CR-१०५७, आगोलागी, नेपाल सरकार वि. पशुराम पोखरेल

घटनास्थल मुचुल्काको अध्ययन गरी हेर्दा फुसको छानो भएको काठले बेरेको टाढे घरसम्म उल्लेख भएको छ तर घटनास्थल मुचुल्कामा उल्लेख हुनुपर्ने अन्य सान्दर्भिक जानकारी सूचनाहरू भएको देखिँदैन । उक्त घटनास्थल मुचुल्कामा यति मुख्य परेको यति कोठाको घर त्यसमा यो यस्तो लम्बाई चौडाई भएको यो जातको काठ भनी उल्लेख भएको पाइँदैन । साथै के कस्ता कपडा, अन्नपात, भाँडाकुँडालगायतका सामानहरू हुन् सो कुरा उल्लेख नगरी केबल गोश्वारारूपमा विभिन्न मूल्यहरू निर्धारण गरिएको अवस्था छ । यस अवस्थामा घटनास्थल मुचुल्कामा उल्लेख भएको आधारमा मात्र वादी पुनरावेदकले जिकिर गरेजति मुख्यको क्षति पुगेको हो भनी भन्न मिल्ने अवस्था नरहने ।

हाप्रो कानूनी व्यवस्थाले प्रतिद्वन्द्वात्मक (Adversarial model) न्याय प्रणालीको अवलम्बन गरेको छ । यस प्रणालीको प्रमुख विशेषता भनेको दाबी प्रमाणित गर्ने भार (कानूनले विशेष व्यवस्था गरेको केही कसुरमा बाहेक वादीमा रहेको हुन्छ र अदालतको भूमिका निष्पक्ष न्यायकर्ताको रूपमा रहनुपर्दछ । अदालतले पक्षको स्थान लिई प्रमाण बुझ्न अग्रसरता देखाउने हो भने वादीले कसुर प्रमाणित गर्ने भारबाट

उन्मुक्ति पाउने ।

वादीले आफ्नो दाबी प्रस्टसँग प्रमाणित गर्न नसकेको कारणबाटै सुरु जिल्ला अदालतले वादीको सहजताको लागि सर्जमिनको आदेश गरेजस्तो देखिन्छ । आगो लगाउने कार्य एक फौजदारी कसुर भएको अवस्थामा अदालत नै एक पक्षजस्तो बनी मुद्दाको एक पक्ष वादीलाई सहयोग पुग्ने गरी सर्जमिन गर्ने कार्य आफैँमा खोटपूर्ण छ । सर्जमिन गरी मुचुल्का तयार गर्ने कार्यमा प्रतिवादीले प्रतिवाद गर्ने अवसर नपाउने र सर्जमिनका व्यक्तिलाई जिरह पनि गर्न नसक्ने भएकोले यस प्रमाणलाई फौजदारी मुद्दामा दोषमुक्त प्रमाणको रूपमा लिन नमिल्ने ।

सुरु धनकुटा जिल्ला अदालतले गरेको सर्जमिन मुचुल्काको विवरण हेर्दासमेत ति विवरणहरू विश्वासयोग्य रहेको देखिँदैन । उक्त मुचुल्काको विवरण हेर्दा ३० वटा खम्बा, निदाल ५ वटा, बलो ७ वटा, तख्ता बटम २०० क्यू.बी., धान १५ मुरी, कोदो ५ मुरी, मकै १० मुरी, सुन १ तोला, नगद रूपैयाँ ५००००१-, भाँडाकुँडा नयाँ कपडा, सालको नयाँ काठ, उत्तिसारको नयाँ काठ, दराज खटियालगायतका सामानहरू जलेको भनी उल्लेख भएको देखिन्छ । फुसको छानो भएको काठले बेरेको टाढे घरमा ३० वटा खम्बा, निदाल ५ वटा, बलो ७ वटा, तख्ता बटम २०० क्यू.वी अटाउन सक्छ भनी अनुमान गर्न उपयुक्त नहुने ।

अन्नको हकमा हेर्दा वारदात घटेको महिना आषाढमा त्यति धेरै मात्रामा अन्न रहन सक्छ भनी अनुमान गर्नु विश्वासयोग्य हुँदैन भने वादीको के कति उब्जनीको कस्तो खेत रहेको छ र सालको अन्तिममा सम्म पनि त्यति धेरै मात्राको अन्न बाँकी रह्यो भनी समेत खुल्न सकेको अवस्था छैन । त्यसैगरी लत्ताकपडा तथा भाँडाकुँडाको हकमा समेत प्रत्येकको नाम, विवरण र अलगअलग मुल्य उल्लेख गर्न सकेको अवस्था छैन । यस अवस्थामा आगलागीबाट रु.१०,८५,०००१- को क्षति पुगेको र सो मुल्य प्रतिवादीबाट बिगो भराउनुपर्छ

भन्ने पुनरावेदक वादीको जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

वादीले रु.१०,८५,०००१- को क्षति पुर्‍याएको भनी दाबी लिएको भए तापनि सो दाबीलाई वस्तुनिष्ठ तवरबाट पुष्टि गर्न सकेको अवस्था छैन भने बिगो निर्धारण गर्नको लागि अन्य वस्तुगत आधारहरू पनि देखिँदैनन् । यस अवस्थामा प्रतिवादीले अदालतमा बयान गर्दा रु.३,००,०००१- सम्मको क्षति पुगेको हुनसक्छ भनी सुरु अदालतमा बयान गरेकोमा सोहीअनुसार बिगो भराउनु नै न्यायसङ्गत हुन जाने देखिन्छ । सोहीबमोजिम रु.३,००,०००१- बराबरको क्षति भएको ठहर गरी सोही रकम बिगो भराउने गरी पुनरावेदन अदालत, धनकुटाले गरेको फैसलालाई अन्यथा भन्न नमिल्ने ।

अतः माथि विवेचित आधारमा सुरु संखुवासभा जिल्ला अदालतको मिति २०६७।११।१६ को फैसला केही उल्टी गर्ने गरी पुनरावेदन अदालत, धनकुटाले गरेको मिति २०६८।७।२३ को फैसला मिलेकै हुँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: सन्देश श्रेष्ठ

कम्प्युटर: यामप्रसाद रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल मङ्सिर १४ गते रोज ३ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री केदारप्रसाद चालिसे र मा.न्या.श्री विश्वम्भरप्रसाद श्रेष्ठ, ०६९-CR-०९६२, लुटपिट, जगतबहादुर मुखियासमेत वि. मनिकुमार मुखिया

लिला बल्लभ न्यौपानेले अदालतमा गरेको बकपत्रमा यी तिनै जना प्रतिवादीहरूले अलैची लुटपिट गरेको र सो कार्य आफ्नै आँखाले देखेको भनी उल्लेख गरेका छन् । त्यसैगरी वादीले फिरादमा समेत अलैची लुटपिटको कार्यमा तिनै जना प्रतिवादीहरूको संलग्नता रहेको भनी दाबी गरेको देखिन्छ तर वादीले प्रहरी चौकी गजुरमुखी इलाममा दिएको निवेदनको आधारमा तयार भएको मुचुल्कामा प्रतिवादी जगतबहादुरले मात्र लुटपिट गरेको भन्ने उल्लेख गरिएको छ । अन्य

प्रतिवादीहरू रेनुका मुखिया र तुफान मुखियाको नाम उल्लेख गरेको छैन । यसरी वादीले प्रहरीमा दिएको निवेदन, अदालतमा दायर गरेको फिराद र वादीकै साक्षीले अदालतमा गरेको बयानमा लुटपिट कार्यमा कोको प्रतिवादीहरू संलग्न थिए भन्ने कुरामा एकरूपता भएको देखिँदैन । अर्कोतर्फ वादीले ६ रोपनी जग्गाको अलैंचीमा दाबी लिएकोमा निज साक्षीले पूरै १८ रोपनी जग्गामा भएको अलैंची लुटपिट भएको भनी लेखाएको देखिन्छ । जसबाट वादीका साक्षी लिला बल्लभा न्यौपानेको बकपत्र व्यहोरा विश्वासलायक नदेखिने ।

कुनै पनि व्यक्तिलाई कुनै कसुरको सम्बन्धमा आरोप लगाउँदा उक्त आरोप वस्तुनिष्ठ प्रमाणबाट पुष्टि गर्न सक्नुपर्छ । वादीले उक्त जग्गामा लगाइएको अलैंची आफ्नो हो भनी दाबी गरेको भए तापनि वादीले जग्गा खरिद गरेको मिति र वारदात भएको भनिएको मितिबीचको अन्तरमा अलैंची रोपी तयार हुन नसक्ने अवस्था, वादीले जग्गा खरिद गर्नुभन्दा अगाडि यिनै प्रतिवादीहरूले उक्त जग्गा हकभोग गरिरहेको अवस्था तथा वादीको दाबी र वादीको साक्षीको भनाइमा रहेको भिन्नताको आधारमा हेर्दा वादीको हक पुग्ने अलैंची प्रतिवादीहरूले लुटपिट गरेको भन्ने वादी दाबी वस्तुनिष्ठ प्रमाणबाट प्रमाणित हुन सकेको अवस्था नदेखिने ।

अतः माथि विवेचित आधारमा सुरु इलाम जिल्ला अदालतको मिति २०६८।३।२९ को फैसला केही उल्टी हुने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, इलामले गरेको मिति २०६९।३।१२ को फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टी हुने र सुरु जिल्ला अदालतले लुटपिटको दाबी नठहर्ने र लुटपिटको ४ नं. बमोजिम आफ्नै हक पुग्ने अलैंची बाली प्रतिवादीले नै लुटपिट गरेको भनी प्रतिवादीलाई रु. ११,०००।- (एघार हजार) जरिवाना गरेकोसमेत नमिलेकोले सोसमेत नलाम्ने ।

इजलास अधिकृत: सन्देश श्रेष्ठ

कम्प्युटर: यामप्रसाद रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल मङ्सिर १४ गते रोज ३ शुभम् ।

मा.न्या.श्री सारदाप्रसाद घिमिरे र मा.न्या.श्री मीरा खड्का, ०७१-CR-००४८, लागु औषध खैरो हेरोइन, गजेन्द्र पासवान वि. नेपाल सरकार

उमेर परीक्षण प्रतिवेदनमा प्रतिवादी गजेन्द्र पासवानको उमेर करिब २० वर्ष हुन सक्ने भनी उल्लेख भएको देखिन्छ । प्रतिवादीले अदालतमा आफ्नो पेसा रिक्सा चलाउने भन्ने उल्लेख गरेको र हस्पिटलले समेत प्रतिवादीको उमेर २० वर्षको भन्ने उल्लेख गरेको देखिँदा प्रतिवादीको मौकाको बयानमा उल्लिखित उमेरलाई नै मिसिल संलग्न प्रमाणहरूले समर्थन गरेको देखियो । गा.वि.स. ले व्यक्तिगत घटना दर्ताको रजिस्ट्रार अभिलेख प्राप्त नभएको कारणले नपठाए पनि प्रतिवादीको मौकाको बयान, उमेर परीक्षण प्रतिवेदन र प्रतिवादीले सञ्चालन गरेको पेसा व्यवसायसमेतलाई हेर्दा निजको उमेर १३ वर्षको भन्न सकिने अवस्था देखिएन । प्रतिवादीले आफू १३ वर्ष भएको भन्ने वस्तुनिष्ठ प्रमाण पेस गर्नसकेको छैन भने आरोपित कसुरको सजायबाट उन्मुक्ति पाउनका लागि मात्र अदालतमा बयानका क्रममा आफ्नो उमेर १३ वर्ष लेखाएको देखिन्छ । प्रतिवादीले अदालतमा आफू १३ वर्षको भएँ भनी लेखाएको व्यहोरालाई मिसिल संलग्न अन्य स्वतन्त्र प्रमाणबाट समर्थित र पुष्टि भएको नदेखिने ।

अभियोग दाबी शङ्कारहित तथ्यबाट प्रमाणित गरिएको छैन भन्ने पुनरावेदन जिकिरका सम्बन्धमा विचार गर्दा प्रतिवादीले आफ्ना साक्षी अदालतमा उपस्थित गराई आफ्नो निर्दोषितालाई पुष्टि गराउन सक्नुपर्दछ । तर, प्रतिवादीले आफ्ना साक्षी अदालतमा उपस्थित गराई आफू निर्दोष रहेको तथ्य पुष्टि गराउन सकेको देखिँदैन । आफू निर्दोष छु भनी पुनरावेदनपत्रमा जिकिर लिँदैमा मात्र प्रतिवादीलाई निर्दोष मान्न सकिँदैन । निर्दोषिता मिसिल संलग्न

स्वतन्त्र प्रमाणबाट पुष्टि हुनुपर्दछ । वादीका साक्षी नवराज वि.क. र लक्ष्मण सापकोटाले अदालतमा यी प्रतिवादीबाट लागु औषध खैरो हेरोइन बरामद भएको हो भनी प्रतिवादीउपरको किटानी जाहेरी तथा अभियोग दाबीको व्यहोरालाई समर्थन हुने गरी बकपत्र गरेको देखिने ।

लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा १२ मा “कुनै व्यक्तिको साथमा लागु औषध भएको फेला परेमा वा निजले खेती गरेको जग्गामा गाँजा, अफिम वा कोकाको खेती भइरहेको वा सो भएको कुराको प्रमाण फेला परेमा वा कुनै लागु औषधको निर्माण वा उत्पादनको निमित्त चाहिने केही विधि पुगिसकेको कुनै पदार्थ फेला परेमा वा कुनै पदार्थबाट लागु औषध उत्पादन गरिएपछि सो पदार्थको बाँकी रहेको केही कसर निजको साथमा राखिएको फेला परेमा त्यस्तो पदार्थ निजले यो ऐन र यस ऐनअन्तर्गत बनेका नियम वा जारी गरिएका आदेशबमोजिम प्राप्त गरेको वा राखेको हो भन्ने कुराको प्रमाण निजैले पेस गर्नुपर्नेछ । त्यस्तो प्रमाण पेस गर्न नसकेमा र अन्यथा प्रमाणित भएमा बाहेक निजले यस ऐनअन्तर्गत सजाय हुने अपराध गरेको मानिनेछ” भन्ने कानूनी व्यवस्था गरी निषेधित लागु औषध वा सोसँग सम्बन्धित कुनै वस्तु आफ्नो सँगसाथबाट, कब्जाबाट वा आफ्नो खेतमा खेती भएको अवस्थामा सो स्थानबाट बरामद भएमा वा फेला परेमा सोको वैधता प्रमाणित गर्ने भार त्यस्तो वस्तु सँगसाथबाट फेला पर्ने व्यक्तिमा रहने गरी विधायिकाले प्रमाणको भार प्रतिवादीमा सारेको (Shifting of burden of proof to the defendant party) पाइन्छ । प्रस्तुत कानूनी व्यवस्थाले निषेधित लागु औषध वा सोसँग सम्बन्धित कुनै वस्तु आफ्नो सँगसाथबाट फेला परेको अवस्थालाई प्रतिवादीले वैधता प्रमाणित गर्न नसकेमा अपराधको (Possessory crime) रूपमा परिभाषित गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा यी प्रतिवादी गजेन्द्र पासवानको सँगसाथबाट मिति २०६८।६।२२ मा ४६ ग्राम लागु औषध खैरो हेरोइन फेला परेको मिति

२०६८।६।२२ को बरामदी मुचुल्काबाट देखिएको छ । प्रस्तुत मुद्दामा यी प्रतिवादीबाट फेला परेको उक्त लागु औषध आफैँ अपराधिक कार्य स्थापित गर्ने अपराधको भौतिक सबुद (Corpus delicti) को रूपमा रहेको अवस्था छ । यी प्रतिवादीले आफ्नो साथबाट फेला परेको लागु औषध वैध भएको जिकिर लिनसम्म नसकेको र निजले अन्य व्यक्तिले पठाएको भन्ने जिकिर लिएको पाइन्छ । यी प्रतिवादीलाई कानूनले कुनै प्रतिरक्षा (Defense) दिएको निजले जिकिर लिन सकेको अवस्था छैन । यी प्रतिवादी आफू अपराध गर्न सक्षम रहेको (Competent to crime) देखिएको अवस्थामा निजलाई अन्य व्यक्तिले सो अपराधिक कार्य गर्न लगाएको भए पनि यी प्रतिवादीको पूर्ण अपराधिक दायित्व समाप्त हुँदैन । यसबाट यी प्रतिवादीले आरोपित कसुर गरेको स्थापित हुन आउने ।

अतः माथि उल्लिखित आधार र कारणसमेतबाट प्रतिवादी गजेन्द्र पासवानलाई लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा ४(घ)(ड) र (च) को कसुरमा सोही ऐनको दफा १४(१)(छ)(२) अनुसार १० (दश) वर्ष कैद र रु.७५,०००।- (पचहत्तर हजार) जरिवाना हुने भनी सुरु मकवानपुर जिल्ला अदालतले मिति २०६८।१२।२८ मा गरेको फैसला सदर हुने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिति २०७०।१२।१४ को फैसला मिलेको देखिदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: प्रेमप्रसाद न्यौपाने
कम्प्युटर: अभिषेककुमार राय
इति संवत् २०७३ साल कात्तिक ४ गते रोज ५ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री सारदाप्रसाद घिमिरे र मा.न्या. ईश्वरप्रसाद खतिवडा, ०७२-WO-०३१५, उत्प्रेषण / परमादेश, नविन दर्नाल वि. नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयसमेत

निवेदकले अस्थायी सेवा गरेको अवधिसमेत स्वास्थ्य सेवा नियमावली, २०५५ को नियम ११९(१)

क३ अनुसार ज्येष्ठताको प्रयोजनको लागि निजामती किताबखानाले गणना गरिसकेको देखियो । अस्थायी सेवाको अवधि ज्येष्ठता कायम गर्ने प्रयोजनका लागि मात्र जोडिने र मन्त्रालयबाट छात्रवृत्ति दिने प्रयोजनका लागि नजोडिने भन्ने विभेदकारी व्यवस्था कानूनमा रहे भएको देखिँदैन । कानूनले नै अस्थायी सेवा अवधिको ६६ प्रतिशत जोड्ने सुविधा प्रस्टरूपमा व्यवस्था गरेको अवस्थामा मनोगत तर्क अगाडि सारेर छात्रवृत्तिको कोटा स्वीकृत गर्दा अस्थायी सेवा अवधि नजोडी निवेदकको सेवा अवधि नै २ (दुई) वर्ष पूरा नभएको भनी निर्णय गर्न मिल्दैन । स्वास्थ्य सेवा नियमावली, २०५५ को नियम ५३(छ)क र नियम ११९(१)क३ ले निवेदकलाई प्रदान गरेको कानूनी हकमा नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको मिति २०७२।७।१ को निर्णयले आघात पारेको देखियो । निवेदक हाल वि.पी. कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानमा MD/MS अध्ययन गरिरहेका छन् भन्ने निवेदकतर्फका कानून व्यवसायीले इजलासमा बहसका क्रममा व्यक्त गर्नुभएकोले निवेदक हाल MD/MS को विषय अध्ययन गरिरहेको भन्ने देखिने ।

अतः माथि उल्लिखित आधार र कारणसमेतबाट निवेदकलाई स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयको कोटामा वि.पी. स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानको MD/MS विषय अध्ययनका लागि स्वीकृत नदिने विपक्षी स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयको मिति २०७१।७।१ को निर्णय र सो आधारमा लेखिएको मिति २०७१।७।१ को पत्रसमेत गैरकानूनी देखिएकोले उत्प्रेषण आदेशले बदर हुने ठहर्छ । परमादेश जारी गरिपाउँ भन्ने निवेदन जिकिरका सम्बन्धमा विचार गर्दा निवेदक वि.पी. स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान धरानमा MD/MS विषयमा हाल अध्ययनरत रहेको देखिँदा परमादेशको आदेश जारी गरिरहनु नपर्ने ।

इजलास अधिकृतः प्रेमप्रसाद न्यौपाने

कम्प्युटरः अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७३ साल मङ्सिर २६ गते रोज १ शुभम् ।

इजलास नं. १३

१

मा.न्या.श्री मीरा खड्का र मा.न्या.डा. आनन्दमोहन भट्टराई, ०७०-CR-१०६६, कर्तव्य ज्यान, भीमबहादुर तामाङ वि. नेपाल सरकार

दिपकविक्रम भण्डारीको मृत्यु कर्तव्यबाट भएकोमा कुनै विवाद भएको देखिँदैन । यी प्रतिवादीले अदालतसमक्ष उपस्थित भई बयान गर्दा मिति २०६४/०५/१५ मा दिपकविक्रम भण्डारीलाई निजको कोठाबाट अपहरण गरी बागमती किनारमा लगी निजले समेत धारिलो हतियार प्रहार गरी मारेको भनी आरोपित कसुरमा साबित भई बयान गरेको देखिन्छ । यी प्रतिवादीलाई सहअभियुक्त भरतकुमार राईसमेतका प्रतिवादीहरूले अनुसन्धानको क्रममा बयान गर्दा निजलाई समेत पोल गरेको देखिन्छ । यसका साथै यसै लगाउको ०६८-CR-१००७ समेतको कर्तव्य ज्यान मुद्दा उल्लिखित आधार कारणसमेतबाट यी प्रतिवादी विरुद्धको आरोप शङ्कारहित तवरले प्रमाणित भएको अवस्थामा निजलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं. बमोजिमको कसुर गरेको देखिन आउने ।

प्रतिवादी भिमबहादुर तामाङले यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा वारदात हुँदाको परिस्थिति एवम् निजको उमेरसमेतलाई विचार गरी कम सजाय होस् भन्ने जिकिर लिएकोमा सोतर्फ हेर्दा वारदात हुँदाको बखत यी प्रतिवादीको उमेर १६ वर्ष नाघेको देखिन्छ । वारदात घटाउँदा ६ जना मानिसहरू मिली दिपकविक्रम भण्डारीलाई निजको कोठाबाट अपहरण गरी एकान्त स्थानमा लगी धारिलो हतियारले शरीरको विभिन्न अङ्गमा प्रहार गरी कर्तव्य गरी हत्या गरेका छन् । हत्यापश्चात् निज प्रतिवादी लामो समयसम्म फरार रही अन्य प्रतिवादीहरूको हकमा अदालतबाट फैसला भएपश्चात् प्रहरीले पक्राउ गरेपछि अदालतमा उपस्थित भएको देखिएबाट अदालतमा आरोपित कसुर स्वीकार

गरी बयान गरेको आधारमा मात्र निजको हकमा सजाय घटाउन मिलेन । जिल्ला अदालतबाट मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं. बमोजिमको अपराधमा सोही नं. बमोजिम निजलाई सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसलालाई अन्यथा मान्न मिलेन । कम सजाय हुनुपर्छ भन्ने प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर र निजको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वैतनिक अधिवक्ताको बहस जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

अतः माथि उल्लिखित आधार कारण र प्रमाणबाट प्रतिवादी भिमबहादुर तामाङलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं.को कसुरमा सोही नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय हुने ठहर्याएको काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसलालाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०७०/०७/०५ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । प्रतिवादी भिमबहादुर तामाङको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: रामु शर्मा
कम्प्युटर: सिजन रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल भदौ १५ गते रोज ४ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री मीरा खड्का र मा.न्या.डा. आनन्दमोहन भट्टराई, ०७०-WO-०६४०, उत्प्रेषण / परमादेश, राजिन्द्र राउत वि. माननीय मन्त्री, संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयसमेत

यी निवेदकलाई संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले ३ दिनभित्र स्पष्टीकरण पेस गर्न दिएकोमा म्यादभित्र निजले स्पष्टीकरण पेस गरेको देखिँदैन । निवेदकले सार्वजनिक पदमा बहाल रहँदा रहँदै संविधानसभा सदस्य निर्वाचनमा भाग लिएको प्रमाणित भएकोले निजलाई सिम्रौनक्षेत्र पर्यटन प्रवर्द्धन विकास समिति गठन आदेश, २०६६ को दफा ३ (५) बमोजिम पद अनुकूल कार्य नगरेको आधारमा पदबाट हटाउने निर्णय (माननीय मन्त्रिस्तर) मिति २०७०।१०।२६ मा भएको पाइन्छ । यी निवेदकले

यस अदालतमा २०७०।१।२८ मा रिट लिई आएको देखिन्छ । संविधानसभा सदस्य उम्मेदवार हुन कुनै लाभको पद धारणा गरेको हुन नहुने सदस्यको योग्यता तोकिएको पाइन्छ । यी निवेदक संविधानसभा सदस्यमा प्रत्यक्ष निर्वाचनमा उम्मेदवार भएको कुरालाई निजले अस्वीकार गरेको पाइएन । सोही आधारमा मिति २०७०।१०।२६ मा निजलाई पदबाट हटाई सकेको भन्ने पनि खुल्न आयो । यसरी रिट निवेदन दर्ता हुनुपूर्व नै निवेदकलाई पदबाट हटाएकोमा सो विषयलाई निजले चुनौती दिएको पाइएन । निवेदकलाई पदबाट नै हटाउन मिति २०७०।१०।२६ मा निर्णय भइसकेको देखिएकोले स्पष्टीकरण सोधिएको विषयलाई लिएर परेको रिटबाट उपचार प्रदान गरेमा पनि पदबाट हटाइएको कुरा सच्चिन सक्ने अवस्था देखिन आएन । यस स्थितिमा प्रस्तुत रिट निवेदनको कुनै औचित्य नै विद्यमान नहुँदा मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन । रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: मुकुन्द आचार्य

कम्प्युटर: चन्द्रा तिमल्सेना

इति संवत् २०७३ साल भदौ ५ गते रोज ५ शुभम् ।

इजलास नं. १४

१

मा.न्या.श्री हरिकृष्ण कार्की र मा.न्या.श्री विश्वम्भरप्रसाद श्रेष्ठ, ०६४-CR-०००८, गैरकानूनीरूपमा सम्पत्ति आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको, नेपाल सरकार वि. महेन्द्र गौतमसमेत

वस्तुतः कुनै पनि सम्पत्ति खरिद वा निर्माण गर्दा जति रकम लगानी भएको हुन्छ सोही लगानी भएको रकमलाई नै यथार्थ मूल्य मान्नु पर्ने हुन आउँछ । यसरी सम्पत्ति आर्जन गर्दाको अवस्थामा लागेको लागत मूल्य कति हो भन्ने यकिन गर्दा सर्वप्रथम लिखतमा जनिएको वा उल्लेख भएको मूल्यलाई आधिकारिक मूल्य मान्नु पर्ने हुन्छ । किनकि प्रमाण कानूनले अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म लिखत प्रमाणलाई सर्वोत्तम प्रमाणको

रूपमा मान्दछ । प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १४ ले नियमितरूपमा राखिएको खाता बही, किताब वा अन्य स्रेस्तामा जनिएका कुरा प्रमाणमा लिन हुने कानूनी व्यवस्था गरेको देखिन्छ । तसर्थ उपर्युक्त कानूनी व्यवस्थाअनुसार लिखतमा उल्लेख भएको मूल्यलाई प्रमाणमा लिनुपर्ने ।

त्यसैगरी अनुसन्धानको क्रममा गरिएको मूल्याङ्कनको आधारमा नभई लिखत मूल्य अर्थात् सम्पत्ति आर्जन गर्दाको लागत मूल्यको आधारमा नै बिगो कायम गर्नुपर्ने भनी यस्तै प्रकृतिको समान कानूनी प्रश्न रहेको भ्रष्टाचार मुद्दामा (पुनरावेदक / वादी नेपाल सरकार विरुद्ध चिरन्जीवी वाग्लेसमेत नेकाप २०६७, नि.नं. ८५१९, नेपाल सरकार विरुद्ध रामझा चतुर्वेदीसमेत, नेकाप २०६८, नि.नं. ८६३०) यस अदालतबाट मापदण्ड कायम भएकोसमेत देखिन्छ । तसर्थ आरोपपत्रको तालिका नं. ७ र ८ मा उल्लिखित उपर्युक्त जग्गा खरिद गर्दाको अवस्थामा लिखतमा उल्लेख भएको मूल्य रु.२१,०२,६२५।- लाई प्रतिवादीको वास्तविक खर्चमा समावेश गरी विशेष अदालतले गरेको विश्लेषण र निष्कर्ष प्रचलित कानून र सर्वोच्च अदालतबाट कायम गरिएको मापदण्डअनुरूप नै रहेको देखिएकोले वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

महेन्द्र गौतमले गैरकानूनीरूपमा सम्पत्ति आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको भन्ने विषयमा मिति २०५९।७।४ मा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा उजुरी परेपश्चात् प्रस्तुत मुद्दाको अनुसन्धान गरी मिति २०६०।६।५ मा विशेष अदालत, काठमाडौंमा आरोपपत्र दायर भएको देखिन्छ । प्रतिवादी दीपा शर्माले घर जग्गा करसम्बन्धमा भनी काठमाडौं महानगरपालिकामा मिति २०५८।९।२३ मा दिएको निवेदनमा निवेदक दीपा शर्माले घर बनेको सालको महलमा मिति २०४४।१२।२२ भनी उल्लेख गरेको काठमाडौं महानगरपालिकाबाट प्राप्त दीपा शर्माको घरजग्गा करसम्बन्धी फायलबाट देखिन आयो । यसरी प्रस्तुत विषयमा उजुरी परी अनुसन्धान

हुनुपूर्व प्रतिवादीले सरकारी कार्यालयमा दिएको निवेदनमा उल्लेख गरेको कुरालाई अदालतले प्रमाणमा लिनु नपर्ने कुनै कारण नदेखिने ।

यसरी मिसिल संलग्न उल्लिखित तथ्य, आधार र प्रमाणहरूबाट प्रतिवादीको उल्लिखित घर २०४४/०४५ सालमा निर्माण भएको देखिन आएकोले यस अदालतबाट प्रत्यर्थी झिकाउने आदेशमा लिइएका आधार बुँदा र मिति २०४५/०४६ को दररेटलाई मान्यता दिनुपर्ने भनी लिएको वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरसँग यो इजलास सहमत हुन सकेन । तसर्थ विशेष अदालतले प्रतिवादीको उल्लिखित घर ०४४/०४५ सालमै निर्माण भएको मानी सोही आर्थिक वर्षको लागि स्वीकृत दररेटको आधारमा लागत लाग्ने भनी गरेको फैसलामा कुनै कानूनी त्रुटि रहेको नपाइने ।

वस्तुतः कृषिबाट आय हुने कुरालाई इन्कार गर्न सकिँदैन । कुन वर्ष कुन जग्गाबाट कति आय हुने भन्ने कुरा यकिनसाथ भन्न पनि सजिलो छैन । जमिनको प्रकृति, सिँचाइको उपलब्धता, मौसम, प्रविधिको प्रयोग, बालीको छनौट, बजार भाउ आदि जस्ता कुराले निश्चितरूपमा कृषि आयलाई प्रभावित गरेको हुन्छ । त्यसैले कृषि आय यकिन गर्ने गणितीय मापदण्ड हुन सक्ने देखिँदैन । यस अवस्थामा प्रतिवादीको नाउँको जग्गाको २०४५ सालदेखि २०५९ सालसम्मको कृषि आय निकाल्नु आफैँमा सजिलो विषय होइन । तथापि कृषि आय हुने कुरालाई स्वीकार गरिसकेपछि कुनै मापदण्ड अवलम्बन गरी कृषि आयको सम्बन्धमा निष्कर्षमा पुग्नु पर्ने ।

प्रतिवादीले घरभाडाबापत रु.१५,९५,०००/- को जिकिर लिएको अवस्थामा मिसिल संलग्न तथ्य प्रमाणहरूको यथोचित विवेचना गरी २०५७ सालपूर्व मासिक रु.५,५००/- का दरले २०५७ सालपछि २ वर्ष ७ महिनाको मासिक रु.४,५००/- का दरले हुने जम्मा रु.९,३१,५००।- लाई घर भाडाबापतको आयमा गणना गरेको विशेष अदालतको फैसला न्यायोचित नै देखिएकोले वादी

नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने।

प्रतिवादीको बैंकमा मौज्जात रहेको उक्त रकममध्ये रु.१२,७१,५७०।- ब्याजबापत प्राप्त भएको रकम भन्ने बैंक स्टेटमेन्टबाट देखिन्छ। सो बैंक ब्याजलाई समेत समावेश गरी स्रोत नखुलेको सम्पत्ति भनी दाबी लिएको देखिन्छ। भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ४७ मा “कुनै व्यक्तिले यो ऐन वा प्रचलित कानूनबमोजिम भ्रष्टाचार गरेको मानिने कुनै कार्य गरी आर्जन गरेको सम्पत्ति र सोबाट बढे बढाएको अन्य सम्पत्तिसमेत आफ्नो वा अरु कसैको नाममा राखेको प्रमाणित भएमा त्यस्तो सम्पत्ति जफत हुनेछ।” भन्ने कानूनी व्यवस्था देखिन्छ। उक्त कानूनी व्यवस्थाअनुसार निक्षेप रकमको स्रोत पुष्टि नभएको अवस्थामा मात्र सोबाट बढे बढाएको सम्पत्तिसमेत अवैध भई जफत गर्नपर्ने देखिन्छ। तर निक्षेप रकमको स्रोत वैध प्रमाणित भएमा सोबाट बढेबढाएको सम्पत्ति पनि स्वतः वैध मान्नु पर्ने हुन्छ। प्रतिवादीको खातामा रहेको रु.२५,९०,९७५/४८ मध्ये रु.१२,७१,५७०/- ब्याजबापतको देखिन्छ।

प्रतिवादीको निक्षेप रकमको वैधानिक स्रोत रहे भएको पुष्टि भएको र त्यसरी जम्मा भएको निक्षेपबाट प्राप्त ब्याजसमेत निजको वैधानिक आय हुने हुँदा ब्याजलाई प्रतिवादीको आयमा गणना गरेको विशेष अदालतको निष्कर्ष कानूनसम्मत देखिन आउने।

वादी पक्षले प्रतिवादीको खर्च यकिन गरी दाबी लिन नसकेको र प्रतिवादीको तर्फबाट खेतीपातीसमेतबाट आउने हिस्साबाट खर्च चलाएको भनी यकिन खर्चको विवरण आउन नसकेको यस्तो अवस्थामा अदालत आफैँले तथ्यको उत्खनन गरी प्रतिवादीको जाँच अवधिको सालबसाली खर्चको विवरण निकाली निर्णयमा पुग्न अभियोजनात्मक न्याय पद्धतिलाई आत्मसाथ गरेको अदालतको सीमाभित्रको विषय हुनसक्ने नदेखिने।

कतिपय आय र व्यय गर्दा आपसी सम्बन्ध

र विश्वासको आधारमा हुन सक्ने कुरालाई इन्कार गर्न सकिँदैन। त्यसैगरी आय र व्ययको हिसाब किताब राखेर आर्थिक कारोबार गर्ने सामाजिक परिपाटी नभएको यथार्थता पनि छ। त्यसकारण प्रतिवादीको सबै आय र व्ययको हिसाब किताब दुरुस्त आउन नसक्नु स्वाभाविक देखिन्छ। यस परिवेशमा कतिपय खर्चका स्रोत लुकेका हुनसक्ने र आपसी सम्बन्ध र व्यावहारिकताको हिसाबले आर्थिक कारोबार गर्ने क्रममा आर्जन भएका कतिपय आयका स्रोत नदेखिएका हुनसक्ने वा प्रमाणको अभाव रहन सक्ने तथ्यलाई पनि इन्कार गर्न सकिँदैन। कुनै निश्चित अवधिको आय व्ययको विवरण ठोसरूपमा निकाल्न कठिनाई हुने यस कटु यथार्थलाई मध्यनजर गरेर विधायिकाबाट उक्त ऐनको तर्जुमा गर्दा अमिल्दो र अस्वाभाविक उच्च जीवनयापन गरेमा भन्ने वाक्यांशको प्रयोग भएको निष्कर्ष निकाल्न सकिने।

कागज प्रमाणको अभावमा यो यो शीर्षकबाट यति यति आय र व्यय भयो भनी निष्कर्ष निकाल्न कठिनाई हुने हुँदा कतिपय आयका स्रोत एवम् खर्चको रकम न्यायोचित अनुमानको आधारमा निष्कर्षमा पुग्न पर्ने हुन्छ। यसरी न्यायोचित अनुमानको आधारमा निष्कर्ष निकाल्दा सम्पत्ति र आयको अनुपात दश प्रतिशतभन्दा कम भएमा त्यसलाई मान्यता दिनुपर्ने कुराको न्यायिक परिपाटी बसिसकेको देखिने।

विशेष अदालतले प्रतिवादी महेन्द्र गौतमले सो अवधिमा आर्जन गरेको सम्पत्ति र गरेको खर्च रु.६४,६२,१६९।- मा निजको आयस्रोतबाट रु.६४,०२,८९९।- आय भएको देखिँदा फरक रकम निजको कूल सम्पत्तिको २ प्रतिशतभन्दा कम अर्थात् रु.५९,२६२।- रहेको देखिन आएकोले निजको वैध आयस्रोतको अनुपातमा अमिल्दो र अस्वाभाविक सम्पत्ति आर्जन गरेको पुष्टि हुन नआएको भनी प्रतिवादी महेन्द्र गौतमलाई सफाइ दिने निष्कर्ष निकालेको देखिने।

प्रतिवादी महेन्द्र गौतम २०४० सालमा र निजको श्रीमती दीपा शर्मा २०४२ सालमा सार्वजनिक

सेवामा प्रवेश गरेको देखिन्छ । २०४० सालदेखि २०६० सालसम्म झन्डै २० वर्षलाई जाँच अवधि मानी प्रस्तुत मुद्दाको अनुसन्धान गरिएको देखिन्छ । सो अवधिमा प्रतिवादीहरू दुवै जनाको तलब भत्ता, प्रतिवादी महेन्द्र गौतमले अंशबापत प्राप्त गरेको चल अचल सम्पत्तिबाट प्राप्त आय र घरभाडालगायतका आयका स्रोतहरू रहेको प्रमाणहरूबाट पुष्टि भएको छ । सो अवधिमा प्रतिवादीहरूले आर्जन गरेको सम्पत्ति रु.६४,६२,१६१।- र निजहरूको आय रु.६४,०२,८९९।- देखिई फरक रकम रु.५९,२६२।- रहेको देखिन आएको छ । यसरी २० वर्षको लामो अवधिको विभिन्न शीर्षकहरूको आय र व्ययको हिसाब किताब गर्दा प्रतिवर्ष करिब ३ हजारका दरले रु.५९,२६२।- रकमसम्म व्यय बढी हुन आएको अवस्था छ । सो अवधिको आय र व्ययको उल्लिखित अन्तर रकम २ प्रतिशतभन्दा कमी रहेको अवस्थाको विद्यमानता देखिने ।

अतः उल्लिखित मुद्दाहरूमा प्रतिपादित सिद्धान्त, न्यायिक परिपाटी र विवेकसमेतका आधारबाट हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीको आय र व्ययको बीचमा देखा परेको २ प्रतिशतभन्दा कमको अन्तर रहेको देखिएको यस पृष्ठभूमिमा प्रतिवादी महेन्द्र गौतमले वैध आय स्रोतको तुलनामा अमिल्दो र अस्वाभाविक जीवनयापन गरेको मान्न मिल्ने देखिन नआउने ।

यसप्रकार विवेचित आधार प्रमाण तथ्यहरूबाट आरोपपत्रमा उल्लिखित प्रतिवादीको समग्र सम्पत्तिको लेखाजोखा गर्दा निजले जाँच अवधिमा आर्जन गरेको सम्पत्तिको तुलनामा अमिल्दो र अस्वाभाविक उच्च जीवन यापन गरेको प्रमाणित हुन आएको नदेखिँदा प्रतिवादी महेन्द्र गौतमले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) बमोजिमको कसुर गरेको भन्न मिल्ने देखिएन । तसर्थ विशेष अदालतबाट प्रमाणको विवेचना र सम्पत्तिको मूल्याङ्कन गरी प्रतिवादीलाई आरोपित कसुरबाट सफाई दिने ठहर्याएको मिति २०६३।१२।७ को

फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: आनन्दराज पन्त

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७३ साल भदौ ७ गते रोज ३ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री हरिकृष्ण कार्की र मा.न्या.श्री सपना मल्ल प्रधान, ०६७-WO-१०४५, परमादेश / उत्प्रेषण, डा.रूपज्योति वि. भूमिसुधार कार्यालय, काठमाडौंसमेत

भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ को मिति २०५८।१०।२५ मा भएको पाँचौं संशोधनको मुख्य उद्देश्य भनेको नै मोही लागेको जग्गामा जग्गावाला र मोहीबीचको द्वैध स्वामित्व अन्त्य गर्ने भन्ने देखिन्छ । विधायिकाले जग्गा जमिनमाथिको व्यक्तिको साम्पत्तिक अधिकार उपभोगलाई सरल, सहज र व्यवस्थित तुल्याउनको लागि जग्गावाला र मोहीले जग्गाको आ-आफ्नो हिस्सा एकलौटीरूपमा स्वतन्त्रतापूर्वक उपयोग गर्न पाउने उद्देश्य राखी निर्मित कानूनी व्यवस्थालाई कार्यपालिकाले कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताको लागि बेलाबेलामा निश्चित सर्त तोकी राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गर्न सक्ने नै हुन्छ । यसै सन्दर्भमा जग्गाजमिनको नियमनकारी निकाय भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयको मिति २०६३।२।२९ मा प्रकाशित सूचना (नेपाल राजपत्र खण्ड ५६, सङ्ख्या ७) अनुसार जग्गावाला र मोहीले जग्गा बाँडफाँड गर्नको लागि २०६३ चैत्र मसान्तभित्र निवेदन दिएमा २०६४ चैत्र मसान्तसम्ममा भूमिसुधार कार्यालयले कारवाही टुङ्गो लगाउने उल्लेख भएको अवस्थामा भूमिसुधार कार्यालय, काठमाडौंले निवेदक जग्गाधनी र प्रत्यर्थी मोहीका बीचमा जग्गा बाँडफाँड गर्न नमिल्ने आदेश गरेको देखिने ।

यसै सन्दर्भमा नेपाल राजपत्र खण्ड ६६, सङ्ख्या २२, मिति २०७३।५।६ को भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयको सूचना हेर्दा नेपाल सरकारले भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६घ.१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी मोही लागेको जग्गा

जग्गावाला र मोहीले बाँडफाँड गरी लिन निवेदन दिने म्याद सो सूचना प्रकाशित भएको मितिले १(एक) वर्षसम्म हुने भनी हालै मिति २०७३।५।६ मा सूचना प्रकाशित गरेको देखियो । नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित मिति २०७३।५।६ को भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन मन्त्रालयको सूचनाअनुसार निवेदकले समेत प्रस्तुत विवादका सम्बन्धमा २०७४ भाद्र ५ गतेसम्म निवेदन दिन सक्ने नै देखियो । साथै जग्गावाला र मोहीको बीच जग्गा बाँडफाँड गर्ने कारवाही सो सूचना प्रकाशित भएको मितिले २ (दुई) वर्षसम्म हुने भन्ने उल्लेख भएको हुँदा निवेदकको हकमा समेत निवेदक जग्गावाला र विपक्षी मोहीबीच जग्गा बाँडफाँडको लागि निवेदन दिन पाउने र साधिकार निकायले त्यस्तो निवेदनसम्बन्धमा कानूनले प्रदान गरेको दायराभित्र रही जग्गाधनी र मोहीबीच जग्गा बाँडफाँड गर्ने गरी निर्णय गर्न सक्ने नै देखियो । निवेदकले माग गरेअनुरूप निवेदन दिने र निर्णय हुन सक्ने अवस्था मिति २०७३।५।६ को राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाबाट देखिएको हुँदा रिट निवेदन जारी गर्नुपर्ने औचित्य नरहेको हुँदा निरर्थक प्रयोजनका लागि रिट जारी नहुने भई रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत : तेजबहादुर खड्का

कम्प्युटर: अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७३ साल भदौ २६ गते रोज १ शुभम् ।

इजलास नं. १५

१

मा.न्या.श्री विश्वम्भरप्रसाद श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री ईश्वरप्रसाद खतिवडा, ०६७-CI-०५५८, मिलापत्र दर्ता बदर दर्ता, गौरीशंकरप्रसाद माडवारी वि. अनिता अग्रवालसमेत

वादी गौरीशंकरप्रसाद माडवारीले पुनरावेदन गर्दा विवादित जग्गा मिति २०२०।१।११ मा र.नं. १७२१ र १७२२ बाट पारित गरी लिएको भनी राजीनामा लिखतको फोटोकपीसमेत पेस

गरेको देखिन्छ । यस अवस्थामा पेस भएका नयाँ प्रमाणहरूसँग प्रस्तुत मुद्दामा रहेको अन्य प्रमाणहरू समेत हेरी जाँची विवेचना तथा मूल्याङ्कनसमेत गरी मुद्दाको तथ्यमा प्रवेश गरी निर्णय गर्नुपर्ने अवस्था हुन्छ । तर, सुरु पर्सा जिल्ला अदालत तथा पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको फैसला तथ्यमा प्रवेश गरी भएको अवस्थामा देखिँदैन । एउटै जग्गाको सम्बन्धमा एकै नाम भएका दुई व्यक्तिका बीचमा स्वामित्वको विवाद उत्पन्न भई यकिन गर्नुपर्ने अवस्थामा यस मुद्दाका वादी गौरीशंकरको सहिछाप भिड्छ वा दे.नं. १७६४ का अंश मुद्दाका प्रतिवादी गौरीशंकरको सहिछापसँग भिड्छ, परीक्षण गरी सर्वप्रथम विवादित जग्गामा कसको हक स्वामित्व प्रमाणित हुन्छ यकिन गरी निर्णय गर्नुपर्ने भनी यस अदालतबाट पूर्व आदेशसमेत भएको पाइयो । यस अवस्थामा पेस भएका सबुद प्रमाणहरूको मूल्याङ्कन गरी फैसला गर्नुपर्नेमा हकद्वैयाको अभावमा अ.बं. १८० नं. अनुसार प्रस्तुत फिराद खारेज गरेको सुरु पर्सा जिल्ला अदालतको फैसला सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिति २०६३।८।३ को फैसला नमिलेको हुँदा बदर गरी दिएको छ । अब उक्त प्रमाणहरू तथा आवश्यक जो जो बुझ्नुपर्ने हो बुझी प्रमाणहरूको विवेचना गरी पुनः फैसला गर्नु भनी प्रस्तुत मुद्दाको लगत कट्टा गरी उपस्थित पक्षहरूलाई तारिख तोकी प्रस्तुत मुद्दाको सुरु तथा पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिसिल उच्च अदालत, जनकपुर वीरगन्ज इजलासमा पठाइदिने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज रेग्मी

इति संवत् २०७३ साल असोज १० गते रोज २ शुभम् ।

यसै लगाउका निम्न मुद्दाहरूमा पनि यसैअनुसार फैसला भएका छन्:

- ०६७-CR-०४४६, किर्ते जालसाजी, गौरीशंकरप्रसाद माडवारी वि. विमलकुमार अग्रवालसमेत
- ०६७-CR-०४४७, किर्ते जालसाजी, गौरीशंकरप्रसाद माडवारी वि. विमलकुमार अग्रवालसमेत

- ०६७-CR-०४४८, किर्ते जालसाजी, गौरीशंकरप्रसाद माडवारी वि. विमलकुमार अग्रवालसमेत
- ०६७-CI-०५५४, लिखत बदर दर्ता बदर, गौरीशंकरप्रसाद माडवारी वि. विमलकुमार अग्रवालसमेत
- ०६७-CI-०५५५, लिखत दर्ता बदर दर्ता, गौरीशंकरप्रसाद माडवारी वि. विमलकुमार अग्रवालसमेत
- ०६७-CI-०५५६, लिखत दर्ता बदर दर्ता, गौरीशंकरप्रसाद माडवारी वि. सुमित्रादेवी अग्रवालसमेत
- ०६७-CI-०५५७, लिखत दर्ता बदर दर्ता, गौरीशंकरप्रसाद माडवारी वि. विमलकुमार अग्रवालसमेत

२

मा.न्या.श्री विश्वम्भरप्रसाद श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री प्रकाशमान सिंह राउत, ०७१-CR-०१२२, जबरजस्ती करणी, नेपाल सरकार वि. श्यामलाल भन्ने बुद्धिलाल सुनार (वि.क.)

एक व्यक्तिले जबरजस्ती करणीको कार्य गरेको र समूहगतरूपमा धेरै व्यक्तिले जबरजस्ती करणी गरेको कार्यको बीचमा महिलाउपर निजको शारीरिक, मानसिक स्थितिमा पुग्ने क्षति निश्चय नै फरक फरक हुन्छ । एक व्यक्तिले पुर्याएको कष्टको तुलनामा बहु व्यक्तिहरूले एकै स्थानमा पटक पटक पुर्याएको कष्ट र क्षति निश्चय नै बढी कष्टकर, पिडादायी र असह्य हुन्छ । समूहगतरूपमा भेला जम्मा भई एउटी निसहाय महिलाउपर उपस्थित सबै व्यक्तिहरूले जबरजस्ती करणीको अपराध गरेमा त्यो कार्य समाजको लागि समेत कलङ्कित हुन पुग्दछ । मानव सभ्यता नै कलङ्कित हुन पुग्ने यस प्रकारको क्रुर अमानवीय कार्य गर्ने अपराधीहरूलाई बढी सजाय हुनुपर्ने राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय समाजको चाहनाअनुरूप एघारौँ संशोधनबाट विधायिकाले उक्त थप सजायको व्यवस्था गरेको देखिन्छ । Gang Rape महिलाउपर

हुने अत्यन्त क्रुर अमानवीय अत्याचारको पराकाष्ठा नै हो । त्यस्तो सामूहिक जबरजस्ती करणीको अपराध गर्नेलाई उक्त ऐनको प्रावधान लागू भएपछि थप सजाय गर्नुपर्ने कुरामा कसैको विमति हुन नसक्ने ।

सामूहिकरूपमा जबरजस्ती करणीको अपराधको घटना भएकोमा सबै प्रतिवादीहरू पक्राउ पर्न नसकेको वा कसैको वास्तविक वतन फेला पत्ता नलागे पनि हुने अवस्था रहन्छ । एकजना प्रतिवादी पक्राउ परेको र अरू प्रतिवादीहरू फरार रहेको भएपनि मिसिलबाट सामूहिक बलात्कार भएको घटना पुष्टि भएको छ भने फरार रहेका प्रतिवादीलाई भविष्यमा ठहर हुने हो होइन ? भन्ने अनिश्चित रहेको भन्ने आधारले उक्त जबरजस्ती करणी महलको ३ क.नं. अनुसार थप सजाय गर्न नमिल्ने भन्ने हुँदैन । कतिपय घटनामा प्रतिवादीहरू फरार भइरहने र पक्राउ परेका प्रतिवादीको हकमा बुझिएसम्म प्रमाणबाट ठहर फैसला गर्नुपर्ने हुन्छ । बुझिएका प्रमाणहरूबाट सामूहिकरूपमा जबरजस्ती करणी भएको भन्ने पुष्टि हुन्छ भने उक्त थप सजायको प्रावधान आकर्षित हुने ।

फरार रहेको प्रतिवादीहरू कहिले पक्राउ पर्ने अनिश्चितता हुने र निजहरूको वास्तविक वतन के कहाँ रहेको छ जानकारी नभई अभियोग दाबी तामेलीमा रहेको स्थितिमा त्यस्ता प्रतिवादीहरूको हकमा अदालत तत्काल कुनै निष्कर्षमा पुग्न सक्तैन । भविष्यको कुराको पूर्वानुमान गरी अहिले नै निष्कर्षमा पुग्नु न्यायिक सिद्धान्तले मिल्दो पनि होइन तापनि सामूहिकरूपमा जबरजस्ती करणीको अपराध भएको घटना छुट्टै प्रकृतिको हुने र यसबाट विशेष गरी नारी जातिलाई पर्ने प्रतिकूल असरलाई विचार गरी उक्त अनुसार थप सजायको व्यवस्था आकर्षित हुने नहुने भनी निकर्षणमा पुग्नु वाञ्छनीय हुने ।

एकजना मात्र प्रतिवादी पक्राउ परेको अरू प्रतिवादी फरार रहेको अवस्थामा पनि संलग्न प्रमाणहरूबाट उक्त ३ क नं. अनुसार सामूहिक बलात्कारको कसुर कायम गर्न नमिल्ने भन्ने होइन । तर यो सिद्धान्तको प्रयोग सबै Case हरूमा General

रूपमा एकै प्रकारले आकर्षित हुनसक्ने होइन । हरेक Case मा रहेका सबुद प्रमाणबाट छुट्टिने विषय भएकोले सबै Case घटनामा यो व्याख्या एकरूपमा लागू भने हुनसक्ने होइन । त्यसैले अरु प्रतिवादी फरार रहेको, बेपत्ते भएको, म्याद तामेल हुन नसकेको भन्ने आधारले मात्र सामूहिक जबरजस्ती करणीको वारदातमा एक जना मात्र पक्राउ परेमा प्रतिवादीले सो ३क नं. को थप सजायबाट उन्मुक्ति पाउन नसक्ने ।

एकजना प्रतिवादी पक्राउ परेको अन्य प्रतिवादी फरार रहेको हुँदा सामूहिक जबरजस्ती करणीको कसुर स्थापित हुँदैन भनी आमरूपमा व्याख्या गरेमा उक्त जबरजस्ती करणीको महलको ३क नं. को कानूनी व्यवस्था निष्प्रभावी हुन्छ । अतः प्रत्येक Case मा रहेको सबुद प्रमाणको मूल्याङ्कनको आधारबाट नै फरार रहेका प्रतिवादीहरू भए पनि सामूहिक जबरजस्ती करणी भएको हो होइन ? उक्त ३क नं. अनुसार थप सजाय हुने हो होइन भनी निष्कर्षमा पुग्नु नै विधिसम्मत हुने ।

जाहेरवालीको योनिद्वारको दुवैतिर गाढा रातो भएको भन्नेसम्म स्वास्थ्य रिपोर्टमा उल्लेख छ । जाहेरवाली विवाहित वर्ष ४८ कि भन्ने देखिन्छ । माग दाबीमा उल्लिखित उक्त ३ क. नं. को दाबी निज प्रतिवादी बुद्धिलाल को हकमा प्रयुक्त नहुँदैनमा फरार रहेका प्रतिवादीले स्वतः सफाई पाउने अवस्था पनि हुँदैन । प्रतिवादी राजु वि.क. को वास्तविक वतन नै खुल्न नसकी निजको नाउँको म्याद तामेल हुन नसकेकोले दाबी तामेलीमा राखिएको छ । सामूहिक जबरजस्ती करणीतर्फको थप सजाय गर्न संकलित सबुद प्रमाणले शङ्का उब्जाएको छ । तत्काल स्पष्ट पुष्टि हुने आधार भए थप सजाय गर्न मिल्ने ।

अतः अहिलेको अवस्थामा सामूहिक जबरजस्ती करणीतर्फको थप सजायको हकमा सम्म उक्त प्रमाणहरूको विवेचनाबाट शङ्काको सुविधा (Benefit of doubt) निज श्याम भन्ने बुद्धिलालले पाउने हुँदा निज प्रतिवादी श्याम भन्ने बुद्धिलाल सुनार वि.क.लाई जबरजस्ती करणीको ३ कि. नं बमोजिम

थप सजाय गरिपाउँ भन्ने अभियोग दाबी नपुग्ने ठहर्याई सुरु सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालतबाट मिति २०६८।२।१२ मा भएको फैसला सदर गर्ने गरी पु.वे.अ., पाटनबाट मिति ०७०।३।१८ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृतः मुकुन्द आचार्य
कम्प्युटरः चन्द्रा तिमल्सेना

इति संवत् २०७३ साल पुस ६ गते रोज ४ शुभम् ।

३

मान्या.श्री विश्वम्भरप्रसाद श्रेष्ठ र मान्या.श्री प्रकाशमान सिंह राउत, ०६९-CR-०३२८, ०४१०, कर्तव्य ज्यान, कैलासकुमार महतो वि. नेपाल सरकारसमेत, नेपाल सरकार वि. प्रमोदकुमार सिंह महतो

प्रत्यक्षदर्शी अन्य व्यक्तिहरू मृतकको दाजु, भाउजू, श्रीमती नाताका व्यक्ति देखिन आएको छ । निजहरूले पनि प्रतिवादी कैलास महतोले मृतकलाई धारिलो हतियारले घाँटीमा प्रहार गरेको भनी भनेका छन् । रातको समयमा पीडितहरूकै घर आँगनमा वारदात भएको देखिन्छ । त्यसैले सो वारदातको सम्बन्धमा घरपरिवारले प्रत्यक्षदर्शीको स्थान लिन सक्ने अवस्था रहे पनि निजहरूले व्यक्त गरेका भनाइहरू अन्य प्रमाणहरूबाट समर्थित (Corroborate) भएमा नै भरपर्दो र विश्वास लायक हुन्छ । निज प्रत्यक्षदर्शी भनिएका व्यक्तिहरूको भनाइ लास जाच मुचुल्काबाट समर्थित भइरहेको हुँदा नाताभित्रका व्यक्तिहरूले व्यक्त गरेको कुरा भरपर्दो प्रमाण मान्न नमिल्ने भनी प्रतिवादी कैलास महतोको तर्फबाट उपस्थित कानून व्यवसायीले गर्नुभएको बहससँग सहमत हुन नसकिने ।

माघको महिनामा राति अँध्यारो अवस्थामा घटना घटेको भएपनि सोही घटनाबाट प्रत्यक्ष पीडित तपेस्वर महतोले प्रतिवादी कैलास महतोलाई चिनेको घटनास्थलमा देखेको हुँदा निज प्रतिवादी कैलास महतोले वारदातको समयमा आफू भारततिर रहेको भनी गरेको इन्कारी बयान सत्य साँचो देखिन आएन । निजले भारतमा रहेको प्रमाणित हुने प्रमाण

पनि दिन सकेको छैन। अतः उपर्युक्त विवेचना गरिएका आधार प्रमाणहरूको विश्लेषणबाट पुनरावेदक प्रतिवादी कारी भन्ने कैलास महतोले धारिलो हतियारले मृतकलाई मर्म स्थान घाँटीमा प्रहार गरेको र मृतकको मृत्यु कर्तव्यबाट भएको हुँदा निज प्रतिवादी कारी भन्ने कैलास महतोले अभियोग दाबीबमोजिम कसुर गरेको पुष्टि हुन आएकोले निजलाई ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद गर्ने गरी पुनरावेदन अदालत, जनकपुरबाट मिति २०६८।१२।१८ मा भएको फैसला मिलेकै देखिने।

वारदात भएको लामो समयपछि अनुसन्धानको क्रममा कागज गर्दा प्रत्यक्षदर्शी भनी खुलाएको तथ्यहरू मिसिल संलग्न अन्य प्रमाणहरूबाट खम्बिर भएको अवस्थामा प्रमाण ग्रहण योग्य हुन्छ। अन्यथा पछि उम्रेको विचार (After Thought) को रूपमा त्यस्तो भनाइ रहने र त्यस्तो कुराको प्रामाणिक महत्त्व शङ्काको घेरामा रहने।

प्रत्यक्षदर्शीहरूले व्यक्त गरेको तथ्य सिलसिलेवाररूपमा मिसिलमा रहेका अरु प्रमाणबाट पुष्टि हुन्छ हुँदैन जाँचेर प्रमाण लिनु वाञ्छनीय हुन्छ। तत्काल प्रतिवादी प्रमोद कुमारको बारेमा कुनै कुरा उल्लेख नगर्ने लामो समयपछि कागज गर्दा प्रत्यक्षदर्शी बनी निज प्रतिवादीले यो यस्तो कार्य गरेको भनी उल्लेख गरेको त्यस्तो पछि विचार गरी लेखिएको तथ्य मिसिल संलग्न अरु प्रमाणसँग जाच गरेर हेरिएकोमा निज प्रत्यक्षदर्शी भनिएका किसुन महतो, साबित्री महतो र सुसीला देवीको भनाइ प्रतिवादी प्रमोद कुमारको हकमा शङ्कास्पद (Doubt) नै देखिने।

ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(४) को अभियोगदाबी निज प्रतिवादी प्रमोदकुमार उपर रहेको छ। ज्यानसम्बन्धीको महलको १७(३) नं. को कसुर ठहरी चित्त बुझाई बसेको आधारले उक्त १३(४) नं. बमोजिम कसुर स्वतः पुष्टि हुने होइन। दाबीअनुसार कसुर गरे नगरेको कुरा सबुद प्रमाणको मूल्याङ्कनबाट निर्णय गरिने हो। माथि विवेचना गरिएका आधार प्रमाणहरूबाट प्रतिवादी प्रमोदकुमार

सिंहले दाबीबमोजिम कसुर गरेको मिसिल संलग्न प्रमाणहरूबाट पुष्टि हुन आएको देखिन आएन। प्रतिवादी प्रमोदकुमार सिंहलाई दाबीबमोजिम ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(४) नं. बमोजिम सजाय गरिपाउँ भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने।

तसर्थ उल्लिखित आधार प्रमाण र कारणहरूबाट सुरु सर्लाही जिल्ला अदालतबाट प्रतिवादी प्रमोदकुमार सिंहलाई ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(४) नं. बमोजिमको कसुर गरेकोमा सोहीबमोजिम जन्मकैदको सजाय हुने ठहर्याई भएको फैसला उल्टी भई प्रमोदकुमार सिंहलाई ज्यानसम्बन्धीको महलको १७(३) बमोजिम कसुर गरेकोमा ऐ. नं. बमोजिम ३ वर्ष कैद हुने र अर्का प्रतिवादी कैलासकुमार महतोलाई ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं. बमोजिमको कसुरमा सोही नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय हुने ठहर्याई पुनरावेदन अदालत, जनकपुरबाट मिति २०६८।१२।१८ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने।

इजलास अधिकृत: मुकुन्द आचार्य

कम्प्युटर: चन्द्रा तिमल्सेना

इति संवत् २०७३ साल पुस ६ गते रोज ४ शुभम्।

इजलास नं. १६

१

मा.न्या.श्री ईश्वरप्रसाद खतिवडा र मा.न्या.डा. आनन्दमोहन भट्टराई, ०७०-WO-०२२६, उत्प्रेषण / परमादेश, कुमार पाण्डे वि. नेपाल सरकार, ऊर्जा मन्त्रालयसमेत

निवेदकले सर्वेक्षण अनुमतिपत्र नवीकरणको लागि निवेदन दिई २०६७।५।२ मा अनुमतिपत्र नवीकरणको लागि दस्तुरसमेत दाखिल गरेपछि निवेदक र विपक्षीहरूबीच विद्युत् उत्पादनको लागि गरिनु पर्ने सर्वेक्षण र उत्पादन अनुमति पत्रसमेतको कारवाही

अगाडि बढिरहेकै समयमा मिति २०६९।६।१५ को राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाबमोजिम विद्युत् नियमावली, २०५० को अनुसूची ११ संशोधन भई विद्युत् सर्वेक्षण उत्पादन अनुमतिपत्रको नवीकरण दस्तुर बढाइएको विषयमा निवेदकसमेतले ०६९-WO-०६७८ को निवेदन यस अदालतमा दर्ता गरेको र सो निवेदनमा मिति २०६९।९।१७ मा राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाबमोजिम वृद्धि भएको दस्तुरका कारणले मात्र अनुमतिपत्र दिने कार्य नरोक्नु भनी यिनै विपक्षीहरूका नाममा अन्तरिम आदेश जारी भएको र मिति २०७०।७।११ मा निवेदकको निवेदन र अन्य २४ वटा निवेदनहरू समेत सँगै राखी, त्यस्तै गरी मिति २०७०।७।२५ मा २०६९-WO-०९६८ समेतका अन्य ४४ वटा निवेदनहरू साथै राखी यस अदालतबाट सुनुवाई भएको र अन्तिम आदेश हुँदा “संशोधनपूर्व नै आफ्नो दायित्व कानूनबमोजिम पूरा गरेको निवेदकहरूको हकमा संशोधनद्वारा बढाइएको दस्तुर माग गर्नु कानून प्रतिकूल हुने हो, अन्यथा नवीकरण गर्ने वा नगर्ने र अनुमति प्रदान गर्न वा निर्णय गर्न प्रत्यर्थी मन्त्रालय वा निकाय सक्षम छ” भनी निर्णयाधारमा बोल्दै उक्त आदेश प्राप्त भएको मितिले विद्युत् ऐन, २०४९ को दफा ४ बमोजिम विद्युत् सर्वेक्षण अनुमतिपत्रको हकमा ३० दिन र विद्युत् उत्पादन प्रसारण वा वितरण अनुमति पत्रको हकमा १२० दिनभित्र कानूनसम्मत निर्णय गर्नु भनी परमादेशको आदेशसमेत जारी भएको पाइयो । उक्त निर्णयबमोजिम निवेदकको स्थिति के छ, नवीकरण शुल्क के कति लाग्छ, सो विषयमा सोही आदेशबाट निर्णय हुने विषय हो । प्रस्तुत निवेदन सो विषयसँग सम्बन्धित नहुँदा यस बारेमा थप उल्लेख गर्नु आवश्यक नहुने ।

विपक्षी ऊर्जा मन्त्रालयबाट मिति २०७०।२।१७ मा निवेदकले विद्युत् उत्पादनको अनुमतिपत्रको लागि दिएको दरखास्त रद्द गर्ने भनी गरिएको निर्णय मिलेको छ, छैन भन्नेतर्फ हेर्दा विपक्षीतर्फबाट बहसका क्रममा विद्युत् नियमावली, २०५० को नियम १२ र ९३ बमोजिमका कार्यहरू

सम्पन्न नगरेको कारण विद्युत् उत्पादन अनुमति रद्द गर्नु परेको हो भनी जिकिर लिएको पाइयो । विद्युत् नियमावली, २०५० को नियम १२ मा परियोजना विकासको अनुमतिको निवेदन दिने व्यवस्था गरी देहाय (क) देखि (ञ) सम्म “परियोजनाको विस्तृत विवरण, विद्युत् उत्पादनको स्रोत, सञ्चय र आपूर्ति प्रणाली, सम्भाव्यताको विश्लेषण, वित्तीय व्यवस्था, घरजग्गाको उपयोग र प्राप्ति, वातावरणीय प्रभाव विश्लेषण, विद्युत् शक्ति खरिद बिक्रिसम्बन्धी विवरण, परियोजनाबाट उत्पादित विद्युत् प्रसारण गर्ने व्यवस्थासम्बन्धी विवरण र इन्धन आपूर्ति, ढुवानी तथा सञ्चयसम्बन्धी विवरणसमेत” खुलाई दरखास्त फाराम विद्युत् विकास विभागमार्फत सचिव समक्ष दिनुपर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । त्यसै गरी सोही नियमावलीको नियम ९३ मा “यस नियमावलीअन्तर्गत विद्युत्को सर्वेक्षण, उत्पादन, प्रसारण तथा वितरण गर्ने कार्यको लागि अनुमतिपत्र दिँदा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ बमोजिम दर्ता भएको र विदेशी लगानी समावेश भएकोमा विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन, २०४९ बमोजिम स्वीकृति लिएको हुनुपर्नेछ” भन्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । त्यस्तै गरी विपक्षी विद्युत् विकास विभागको ०६९।११।२९ को पत्रमा उल्लिखित जल विद्युत् परियोजना विकास सम्झौतासम्बन्धी कार्यविधि, २०६९ हेर्दा सो कार्यविधिको दफा ३ को उपदफा (२) मा विद्युत् विकास परियोजनाको लागि सम्झौता गर्न दरखास्त दिँदा “परियोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन; नेपाल विद्युत् प्राधिकरणसँग भएको विद्युत् खरिद बिक्री सम्झौतापत्र (पावरपर्चेज एग्रिमेन्ट) वा कनेक्सन एग्रिमेन्ट, परियोजनामा लगानी गर्न इच्छुक वित्तीय संस्थाबाट परियोजनामा लगानी सम्बन्धमा जारी गरेको आशयपत्र, प्रवर्द्धकले गर्ने ऋण-स्वः लगानी ढाँचा, परियोजनाको कूल वित्तीय लागतको कम्तीमा बीस प्रतिशत स्वः लगानी (इक्विटी) सहित खुद सम्पत्ति (नेटवर्थ) रहेको प्रमाणित कागजात र परियोजनाको जडित क्षमताअनुसार प्रति मेगाबाट

एक हजार पाँचसय अमेरिकी डलरका दरले हुन आउने रकम Processing Fee को रूपमा नेपाल सरकारको धरौट खातामा जम्मा गरेको भौचरअनुसार विभागबाट प्राप्त नगदी रसिद" समेतका विवरणहरू संलग्न गर्नुपर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको पाइने।

यसरी नियमावली वा निर्देशिकाले औल्याएबमोजिम सर्वेक्षण अनुमतिपत्र नवीकरणको कार्य विचाराधीन रहेको अवस्थामा निवेदकले जल विद्युत् परियोजना अनुमतिपत्र, निर्देशिकाबमोजिम परियोजना स्थलको नक्साङ्कन, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन, जग्गा प्राप्तिको कार्यवाही, लगानीका लागि आर्थिक प्रतिबद्धता र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणबाट परियोजनाबाट उत्पादित विद्युत् खरिद गर्न सकिने विश्वास निवेदकलाई दिई मिति २०६८।९।१३ मा पत्राचारसमेतका कुरा संलग्न गर्दै केही प्रतिवेदनहरू बुझाएको भन्ने निवेदकको जिकिर देखियो भने २०६९।११।२९ मा विद्युत् विकास विभागबाट नपुग विवरण पेस गर्ने पत्राचार गरिएको पनि देखियो। उल्लिखित पत्राचार र निवेदक तर्फबाट पेस भएका प्रतिवेदनहरू कुन स्तरका हुन्, तिनले ऐन नियम र कार्यविधिले इङ्गित गरेको मापदण्ड पूरा गर्छन् वा गर्दैनन् यकिन भन्न नसकिए पनि यी समस्त कुरा वस्तुगत मूल्याङ्कन गरी हेर्दा सर्वेक्षण अनुमतिको अवधिमा निवेदकले केही काम नै गरेको रहेनछ भन्न नमिल्ने।

जल विद्युत् परियोजना सम्पन्न गरी विद्युत् उत्पादन गर्ने विषयले राष्ट्रिय महत्त्व राख्दछ। यस्ता परियोजनाको निर्माणले देशको राष्ट्रिय आयमा वृद्धि हुनको साथसाथै रोजगारीको सिर्जना हुन्छ। परियोजना स्थलसम्म यातायातको पहुँच पुग्दा स्थानीय जनतामा यातायातको पहुँच हुन गई उत्पादनमा वृद्धि, बजारीकरणमा सहजता एवम् परियोजनामा लगानीको अवसरले सर्वसाधारण स्थानीय जनताको आर्थिक जीवनस्तर पनि सुदृढ हुन जाने।

परियोजना विकासको कार्य सरकार आफैँले गर्न पनि सक्छ। विगतमा र हालमा पनि सरकार

आफैँले केही जल विद्युत् परियोजनाहरूको विकास गरिरहेकै छ। तर, यदि विद्युत् उत्पादनको कार्यमा सरकारले निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्न खोज्छ भने सहकार्यकै भावमा सरकारले काम गर्नु वाञ्छनीय हुन्छ। परियोजना विकासको निमित्त सरकार वा यसको निकायले अनुमतिपत्र जारी गर्छ भने उसले सम्झौता वा अनुमतिपत्रका सर्तहरूको सम्मान गर्नुपर्छ। सो नगर्नुपर्ने सार्वभौमिक उन्मुक्ति (Sovereign Immunity) को दाबी सरकारले गर्न सक्दैन। विद्युत् उत्पादनको निमित्त सम्झौता गर्ने वा अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने सरकार त्यस्तो कार्यहरूबाट सृजित अधिकार र कर्तव्य प्रति संवेदनशील हुनै पर्छ। सृजित दायित्वको निर्वाह सही ढङ्गबाट नभएमा एकातर्फ नोकरशाही मनपरीतन्त्र (Bureaucratic Anarchy) को सिर्जना हुन पुग्छ भने अर्कोतर्फ झोलामा खोला राख्ने प्रवृत्ति हाबी हुन पुग्छ। झोलामा खोला राखेको दोष त प्रवर्द्धकलाई लाग्ला। तर, यस्तो स्थितिको सिर्जना पनि सरकारी कमजोरीकै कारण हुन जान्छ भन्ने कुरा बिर्सन मिल्दैन। कानूनी छिद्र वा स-साना कार्यविधिगत प्रक्रियाका तगारोहरू देखाई परियोजनाको अनुमतिपत्र दिने नदिने विषयमा अलझाउने काम गर्दा परियोजना सम्पन्न गर्न अनावश्यक विलम्ब हुने गर्दछ। विद्युत् उत्पादनसम्बन्धी यस्ता परियोजना निर्माण गर्न आर्थिक, प्राविधिक र सामाजिकरूपमा कठिनाई हुने कुरामा पनि दुई मत हुन सक्दैन। त्यसैले, यस्ता परियोजनाको निर्माणमा नियमनकारी निकायको भूमिका प्रवर्द्धन-उन्मुख हुनुपर्दछ। सम्भाव्य परियोजनाको बारेमा प्रयासरत प्रवर्द्धक वा अनुमतिपत्रवालालाई निरूत्साहित गर्ने, राज्य आफैँले पनि गर्न नसक्ने यस्तो स्थितिले मुलुकको भलो गर्दैन। अनुमतिपत्र नवीकरणको विषयलाई झुलाई राख्ने तर विद्युत् उत्पादनतर्फ वास्तविक प्रगति नगर्ने र परिणामतः जनताले निरन्तर लोडसेडिङ व्यहोर्नु पर्ने वा विद्युत् आयाततर्फ सोच्नुपर्ने स्थिति मुलुकको हितमा कदापि नहुने।

प्रस्तुत परियोजनाको सम्बन्धमा

विपक्षीहरूबाट कारवाही गरिएको सक्कलै फाइल अध्ययन गर्दा विद्युत् उत्पादन सर्वेक्षण अनुमतिपत्र कायम रहन सक्ने ५ वर्ष अवधि भुक्तान भइसकेपछि सोही अवधिसम्म मात्र कायम हुने गरी सर्वेक्षण अनुमतिपत्रको नवीकरण गरिदिएको स्थिति छ । समयमै नवीकरण गर्न नसक्नाको कुनै पनि विश्वासिलो आधार र कारण सरकारी फाइलमा भेटिँदैन । मुख्य कुरा सर्वेक्षणको अनुमति प्रदान गरेपछि सोबमोजिम परियोजना विकासको सन्दर्भमा आवश्यक अध्ययन अन्वेषण गर्दै जाँदा देखा परेका वास्तविक र जायज बाधा अवरोधहरूको सम्बोधन विपक्षी नियमनकारी निकायहरूबाट हुनुपर्ने हुन्छ । सरकारले कुनै पनि लगानीमुखी परियोजनाको सर्वेक्षणको अनुमतिपत्र दिएको अवस्थामा काम गर्दै जाँदा थप समय आवश्यक भए परियोजनाको म्याद थप गर्छ र अन्ततः विद्युत् उत्पादनको अनुमति प्रदान गरी विद्युत् उत्पादन सम्बन्धमा पारदर्शी हिसाबले जिम्मेवारीपूर्वक निर्णय गर्छ भन्ने वैधानिक अपेक्षा (Legitimate Expectation) प्रवर्द्धकहरूमा रहने ।

वैध अपेक्षाको सिद्धान्तलाई सरकारको स्वेच्छाचारितालाई नियन्त्रण गर्ने र निवेदकको पक्षमा आदेश जारी गर्न सकिने एउटा आधारको रूपमा रिट क्षेत्रमा स्वीकार गरिँदै आएको छ । लोकतन्त्रमा जनताप्रति स्वच्छ व्यवहार (Fair Treatment) गर्नु सरकारको कर्तव्य हुन्छ भने त्यस्तो व्यवहारको अपेक्षा गर्नु जनताको हक बन्दछ । कानूनद्वारा स्थापित निकाय वा अधिकारीले जनताको वैध अपेक्षाको विरुद्ध सरकारी नीतिको कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा निर्णय गरेको देखिएको अवस्थामा रिट क्षेत्राधिकारबाट त्यस्ता काम कारवाहीको परीक्षण गरी यस अदालतबाट उपयुक्त आदेश जारी गर्न सकिने नै हुन्छ । सिद्धान्ततः सरकार वा सो अन्तर्गतको कुनै निकायले विगतमा स्पष्टरूपमा कुनै आश्वासन दिएको वा विगतमा लामो समयसम्म निश्चित किसिमको व्यवहार गरेको कारणबाट वैध अपेक्षा उत्पन्न भएको स्थितिमा त्यस्तो अपेक्षाको सम्मान गरिनु पर्ने ।

संक्षेपमा वैध अपेक्षाको सिद्धान्तले सरकारका निर्णयहरू भरयोग्य छन् भनी जनताले विश्वास गर्न सक्ने वातावरणको निर्माण गर्दछ । यो किन पनि आवश्यक हुन्छ भने सरकार वा उसका निकायहरूको काममा पारदर्शिता, तदारूखता र भरयोग्यता भएन भने ठूलो आर्थिक लगानी पर्ने परियोजनाहरूमा कुन विश्वासमा लगानी गर्ने भन्ने सोच प्रवर्द्धकहरूमा उत्पन्न हुन जान्छ । अविश्वासको स्थितिमा विकास कार्य अघि बढ्न सक्दैन । वैध अपेक्षाको सिद्धान्तलाई लामो समयदेखि बेलायती र भारतीय अदालतहरूले अङ्गिकार गरी आएका पनि छन् । यसलाई हामीले स्वीकार नगर्नुपर्ने कुनै कारण छैन । विकाससँग सम्बन्धित विषय र विकास कानूनका सन्दर्भमा वैध अपेक्षाको सिद्धान्तलाई अरु गम्भीरतापूर्वक लिनुपर्ने हुन्छ किनभने यसको सम्मानले सरकारको कार्यमा भरयोग्यताको अभिवृद्धि गर्ने ।

प्रस्तुत निवेदनमा जसरी नवीकरणसम्बन्धमा वर्षौंसम्म निर्णय नगरी राखियो र मिति २०६९।१०।८ मा निर्णय गर्दासमेत २०६८।१।२२ सम्मका लागि भनी नवीकरण गरियो, यो अत्यन्त रहस्यपूर्ण देखियो । यसो गर्नुको औचित्य पुष्टि भएको पाइएन । सर्वेक्षण अनुमतिपत्रको अवधि ५ वर्षभन्दा बढी हुँदैन भन्ने विद्युत् ऐन, २०४९ को दफा ५ को व्यवस्थाको ज्ञान विपक्षीहरूलाई थिएन भनी अदालतले अनुमान गर्न मिल्ने स्थिति यहाँ देखिँदैन । केही दिनमा नै निर्णय हुन सक्ने विषयको फाइल १५ महिनासम्म अनिर्णयको अवस्थामा राख्ने, अनि समयमा काम सम्पन्न गर्न नसकेको दोष चाहिँ निवेदकलाई लगाउने, यस्तो स्वेच्छाचारिता स्वीकारयोग्य हुँदैन । न्याय निरूपणका क्रममा यस्तो विषयलाई अदालतले अनदेखा गर्न पनि मिल्दैन । निवेदकले विद्युत् उत्पादन अनुमतिको लागि दिएको निवेदनमा मिति २०७०।२।१७ मा निर्णय गरी सोही निर्णयका आधारमा मिति २०७०।२।२६ मा निवेदकलाई जुन पत्राचार गरियो यी सबै कार्यहरू विद्युत् उत्पादन सर्वेक्षण अनुमतिपत्रको म्याद थप सम्बन्धमा विपक्षीहरूबाट निवेदकलाई पश्चातदर्शी असार पुग्ने

गरी मिति २०६९।१०।८ मा गरिएको स्वेच्छाचारी निर्णयको श्रृङ्खलाकै अर्को निर्णय रहेछ भनी मान्नु पर्ने देखियो। सोही कारणबाट २०७०।२।१७ को उक्त निर्णयसमेत त्रुटिपूर्ण देखिन आउने।

प्रस्तुत निवेदनको सन्दर्भमा स्पष्टसँग देखिएको कुरा के हो भने सर्वेक्षणको अनुमति प्राप्त भएपछि निवेदकले परियोजना विकासको आर्थिक, सामाजिक प्राविधिक पक्षमा केही लगानी गरेको र केही प्रतिवेदनहरू तयार गरेको छ। यी कार्यहरू पर्याप्त छन् वा छैनन्, तिनको गुणस्तर के कस्तो छ भन्ने कुरामा अदालतबाट निरूपण गर्न सकिने अवस्था छैन। रिट क्षेत्रबाट सो कार्यहरूको आधिकारिकता वा उपयुक्तताबारे टुङ्गो लाग्न सक्ने कुरा पनि हुँदैन। काम नगर्ने वा कानूनले तोकेको मापदण्डभन्दा कम गुणस्तरको काम गर्ने प्रवर्द्धकलाई पनि विद्युत् उत्पादनको अनुमतिपत्र प्रदान गरिनुपर्छ भन्ने अदालतको मान्यता कदापि रहँदैन। यो कार्यकारिणी निकायकै स्वविवेकीय अधिकार क्षेत्रभित्रको विषय हो। तर, सर्वेक्षणको लागि अनुमतिप्राप्त प्रवर्द्धकले अनुमतिपत्र नवीकरणको लागि दस्तुरसमेत बुझाई अनुरोध गरेकोमा करिब १५ महिनासम्म सो निवेदनमा निर्णय नगरी यसै राखिएबाट अधिकारको प्रयोग सदैनियतपूर्वक भएको पाइएन। सर्वेक्षणको लागि तोकिएको अधिकतम ५ वर्षको अवधिभित्र विद्युत् उत्पादनको अनुमतिपत्रको लागि दिएको निवेदन रद्द गरिएबाट निवेदक यस अदालतमा प्रवेश गरेको देखिन आयो। तसर्थ कानून, न्याय, समन्याय र वैध अपेक्षाको सिद्धान्तसमेतको आधारमा यो विषयको टुङ्गो लाग्नु पर्ने।

अतः माथि विवेचित आधार कारणहरूबाट विपक्षी ऊर्जा मन्त्रालयका सचिव स्तरबाट विद्युत् उत्पादनको अनुमतिपत्र रद्द गर्ने भनी मिति २०७०।२।१७ मा गरेको निर्णय र विद्युत् सर्वेक्षणको अनुमतिपत्र नवीकरणसम्बन्धमा मिति २०६९।१०।८ मा भएको निर्णयसमेत उत्प्रेषणको आदेशले बदर

हुन्छ। अब, विद्युत् सर्वेक्षणको अनुमतिपत्रको म्याद थप र विद्युत् उत्पादन अनुमतिपत्र प्रदान गर्नुपर्ने वा नपर्ने सन्दर्भमा हालसम्म निवेदकले सम्पन्न गरेका कार्यको परिप्रेक्ष्यमा कानून र तथ्यको वस्तुनिष्ठ मूल्याङ्कन गरी यो आदेश प्राप्त भएको मितिले २ (दुई) महिनाभित्र आवश्यक निर्णय गर्नु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेशको आदेशसमेत जारी हुने।

इजलास अधिकृत : कपिलमणि गौतम

कम्प्युटर : अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७३ साल मङ्सिर २० गते रोज २ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री ईश्वरप्रसाद खतिवडा र मा.न्या.श्री अनिलकुमार सिन्हा, ०७१-WO-०८३९, उत्प्रेषण / परमादेश, बिमलादेवी दाहाल लुइटेलसमेत वि. समाज कल्याण परिषद्, केन्द्रीय कार्यालय, लैनचौरसमेत

निवेदकहरूलाई नियुक्ति दिँदा स्थायी नियुक्ति दिइएको देखिन्छ। कुनै पनि नागरिकको रोजगारीको समाप्ति कानूनको दायराभित्र रही र कानूनले निर्धारण गरेको वा कर्मचारीको सेवा सर्तमा तोकिएको पूर्वावस्थाको आधारमा मात्र गर्न मिल्ने हुन्छ। कुनै पनि कर्मचारीको सेवा निजले इमान्दारीपूर्वक वैधानिकरूपमा एवम् सेवासम्बन्धी सर्त मुताबिक काम गर्दै आएको अवस्थामा मनोगत वा पूर्वाग्रहयुक्त तवरबाट अन्यथा गर्न छुट दिने हो भने रोजगारीसम्बन्धी हकमा प्रतिकूल असर पर्न जाने हुन्छ। निवेदकहरू समाज कल्याण परिषद्कर्मचारी सेवा सर्त नियमावली, २०५० मा तोकेबमोजिम सेवा सुविधा तथा बिदालगायतका सेवा सर्त पालन गर्नुपर्ने हैसियतमा रहेका छन् र समाज कल्याण परिषद्मातहत रहेको कोषमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई करार वा अस्थायी प्रकृतिको वा पूर्व निर्धारित अवधिसम्म बहाल रहने पदमा कार्यरत रहेको अवस्थामा बाहेक अन्य अवस्थामा परिषद्का कर्मचारी सरह व्यवहार गर्नु वान्छनीय देखिन्छ। कोषको आफ्नै छुट्टै विनियम रहेको र त्यस्तो विनियमको सेवा सर्त स्वीकार गरी कुनै कर्मचारीले नियुक्ति लिई

कार्यरत रहेको भए त्यस्तो कर्मचारीका हकमा त्यस्तो विनियम लागू हुने हुन्छ, तर छुट्टै सेवा सर्त नतोकिएको अवस्थामा त्यस्ता कर्मचारीलाई परिषद्को सेवा सर्त लागू हुने सम्बन्धमा विवाद देखिँदैन । निवेदकहरू २०५४ र सोभन्दा अघिदेखि अनवरत कार्यरत रहेको देखिन्छ । जहाँसम्म लिखित जवाफमा कोषलाई छुट्टै संगठित संस्थाको रूपमा प्रस्तुत गर्न खोजिएको विषय छ, ऐन शङ्का स्थापना भएको समाज कल्याण परिषद्कै कर्मचारी सेवा सर्त नियमावली, २०५० बमोजिम नै निवेदकहरूले तलब भत्ता सुविधा र बिदालगायतका सेवा सर्तहरूको व्यवस्था भई सोहीबमोजिम हुँदै आएको अवस्थामा हाल आएर उक्त सेवा सर्त लागू हुँदैन भन्न नमिल्ने ।

कुनै पनि निकायले आफूले स्थायी नियुक्ति दिएका कर्मचारीहरूलाई यथोचित एवम् आफ्नो कामको प्रकृतिअनुरूपको पदमा काममा लगाउनु वैध अपेक्षाको विषय पनि हो भने कर्मचारीले पनि आफ्ना दक्षता, क्षमता र अनुभवको पूर्ण सदुपयोग गरी आफू कार्यरत रहेको निकायप्रति पूर्ण बफादार रही इमान्दारीपूर्वक काम गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रस्तुत निवेदकहरूका हकमा विपक्षी समाज कल्याण परिषद्बाट निजहरूको कार्यक्षमता वा आचरणसम्बन्धी कुनै विवाद उठाइएको देखिँदैन । परिषद्मा कतिपय दरबन्दी रिक्त रहेको र पदपूर्तिको लागि पदपूर्ति समितिसमेत गठन भएको भन्ने निवेदकको दाबीलाई लिखित जवाफमा प्रतिवाद गरेको पनि देखिँदैन । यसरी एकातिर आफ्नो कार्यालयभित्र दरबन्दीहरू रिक्त भई पदपूर्तिको कारवाही सुरु भएको र अर्कोतर्फ स्थायी नियुक्ति पाई कार्यरत रहेको र समाज कल्याण परिषद्को नियम विनियमबमोजिम कुनै कैफियत नजानिएका कर्मचारीहरूलाई कोषको कर्मचारीको लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था नभएको भनी अवकाश दिने कार्यलाई न्यायोचित भन्न मिल्ने देखिँदैन । अतः निवेदकहरूलाई सामूहिक अवकाश दिने भनिएको मिति २०७१।१२।२७ को निर्णय र तत्सम्बन्धी अन्य काम कारवाही पत्रहरू उत्प्रेषणको आदेशबाट बदर गरिएको छ । अब निवेदकहरूलाई

पूर्ववत् सेवामा बहाल गर्नु भनी परमादेश जारी हुने ।
इजलास अधिकृत: यमप्रसाद बास्कोटा
कम्प्युटर: मन्जिता ढुंगाना
इति संवत् २०७३ साल साउन २० गते रोज ५ शुभम् ।

इजलास नं. १७

१

मा.न्या.डा. आनन्दमोहन भट्टराई र मा.न्या. श्री प्रकाशमान सिंह राउत, ०७०-WO-०८६७, प्रतिषेध, अधिवक्ता मुकुन्द अधिकारी वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

विशेष इजलासबाट अपरिपक्व दाबीका आधारमा अदालतले आफ्नो खास दृष्टिकोण बनाई अति सूक्ष्मसंवेदी भई हस्तक्षेप गरी कानून बदर गर्नु संविधानसम्मत हुँदैन भनी ठहर गरिसकेपछि सोही विषयमा पुनः ठहर गरिरहनु पर्ने देखिँदैन । शङ्का संस्थापित निकायले शङ्का आफ्नो कार्य गर्दछ भनी अनुमान गर्नुपर्ने हुन्छ । अनुगमन कार्य प्रभावकारीरूपमा भएन भन्ने कुनै तथ्यपरक जिकिर निवेदनमा उल्लेख हुन सकेको पनि पाइएन । सार्वजनिक हक र सरोकारको निवेदन दिने पक्षले हर अवस्थामा अदालतलाई सहयोग गर्न तत्पर रहनुपर्छ । एक पटक रिट हाल्ने, कुनैपनि अनुसन्धान नगर्ने, पैरवीमा सम्म नरही मिति २०७१।३।१ देखि तारिख छाडेर हिँड्ने, यस्तो कुरा स्वीकार योग्य नहुने ।

निवेदकले उठाएको राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्रको नियमावली, २०६५ संविधानसम्मत नरहेको भन्ने जिकिर विशेष इजलासबाट अस्वीकार गरेपछि निवेदकले धारा १०७(२) अन्तर्गत उठाएको जिकिर निरूपण हुनुपूर्व तारिखसमेत छाडेको देखियो । निवेदकले जुन कुराको अन्तरिम संविधानको धारा १०७(२) अन्तर्गत निरूपण हुनुपर्ने भन्ने जिकिर लिएको छ सो कुरालाई पनि भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ र सोअन्तर्गत बनेको राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र (कार्य सञ्चालन) नियमावली, २०६५ को परिप्रेक्ष्यमा

हेर्नुपर्ने र कानूनद्वारा सुम्पिएको जिम्मेवारी केन्द्रले पूरा गरेको छैन भन्ने कुरा स्थापित हुन सकेको पाइएन। रिट निवेदनमा उठाइएका मूल विषयमा विशेष इजलासबाट निरूपण भइसकेको पाइँदा मागबमोजिम परमादेशको आदेश जारी गर्नपर्ने अवस्था देखिएन। प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: जगतबहादुर पौडेल

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७३ साल मङ्सिर २२ गते रोज ४ शुभम्।

२

मा.न्या.डा. आनन्दमोहन भट्टराई र मा.न्या. श्री प्रकाशमान सिंह राउत, ०७०-WO-०५२६, उत्प्रेषण / परमादेश, रनबहादुर रोका वि. पश्चिम क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय, पोखरासमेत

निवेदकले अर्काको फ्रेस हाउसमा पसी पसलेको मन्जुरी बिना बिक्रीमा राखेको कुखुरा लिँदै गरेको अवस्थामा फ्रेस हाउसका कामदारले देखेपछि हात हालालको स्थिति उत्पन्न भएको र सो घटनालाई नियन्त्रणमा लिन खोज्ने आफ्नै कमान्डरमाथि हातपात गरेको विषयमा अख्तियार प्राप्त अधिकारीले सोधेको स्पष्टीकरणमा चित्तबुझ्दो स्पष्टीकरण निवेदकले पेस गर्न नसकेकोले पुनः दोस्रो पटक स्पष्टीकरण सोधेको देखिन्छ। यसरी निवेदकले गरेको कसुर र निजलाई हुन सक्ने सजायसम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको उल्लेख गरी स्पष्टीकरण सोधेको देखिएकोले सफाइको उचित मौका दिएको नै देखिन आउने।

निवेदक प्रहरी सेवामा कार्यरत रहेको र वारदात हुँदाको दिन आफू कार्यरत रहेको तथ्यमा कुनै विवाद देखिँदैन। प्रहरी सेवा मात्र होइन जुनसुकै सार्वजनिक संगठनमा अनुशासनको अति नै महत्त्व रहन्छ। अझ प्रहरी संगठन त जनताको जिउधनको रक्षार्थ अहोरात्र खट्नुपर्ने संगठनमा जुनसुकै बेला पनि कर्तव्यमा तयार रहनुपर्ने र संगठनको नियम अनुशासनलाई कडाइका साथ पालना गर्नुपर्दछ। यस्ता सुरक्षासँग सम्बद्ध निकाय Chain of Command अन्तर्गत सञ्चालित हुन्छन् र हुनुपर्ने।

अतः माथि विवेचित आधार र कारणबाट अति नै अनुशासनमा चल्नुपर्ने प्रहरी संगठनमा यी निवेदक हिरा फ्रेस हाउसमा पसी कोही कसैलाई नसोधी प्रहरीको पोसाक (चुस्ता) मा फ्रेस हाउसबाट एउटा कुखुरा झिकी लुकाई हिँड्ने क्रममा फ्रेस हाउसधनीले सोध्दा निज प्रहरी जवानले हातपात गरेको देखिएकोले निवेदकलाई प्रहरी नियमावली, २०४९ को नियम ८८(ग),(ङ),(च) र (ज) को कसुरमा सोही नियमावलीको नियम ८४ (छ) बमोजिम भविष्यमा सरकारी नोकरीको लागि अयोग्य नठहरिने गरी नोकरीबाट हटाउने गरी जिल्ला प्रहरी कार्यालय, कास्कीबाट मिति २०७०।३।२७ मा भएको विभागीय निर्णय सदर हुने ठहर्याई पश्चिम क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय, पोखराका प्रहरी नायब महानिरीक्षकबाट मिति २०७०।९।९ मा भएको निर्णयमा कुनै त्रुटि नदेखिई कानूनसम्मत नै देखिएकोले निवेदन मागबमोजिम उत्प्रेषणको आदेश जारी गरी बदर गर्नुपर्ने अवस्था देखिएन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: जगतबहादुर पौडेल

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७३ साल मङ्सिर २२ गते रोज ४ शुभम्।

इजलास नं. १८

१

मा.न्या.श्री अनिलकुमार सिन्हा र मा.न्या.श्री प्रकाशमान सिंह राउत, ०७०-WO-०८२९, उत्प्रेषण, अर्जुनकुमार अर्याल वि. नेपाल सरकारसमेत
प्रत्येक आर्थिक वर्षमा सरकारका नीति तथा कार्यक्रम ल्याउने र सोको कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी कार्यपालिकाको हो। सरकारले ल्याउने नीति तथा कार्यक्रम र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने विषयमा अदालतले हस्तक्षेप गर्नुलाई शक्ति पृथकीकरणको सिद्धान्तसमेतका आधारमा वाञ्छनीय हुने देखिँदैन। निवेदकले केवल सञ्चारका माध्यमबाट रकम वृद्धि गर्न लागेको कुरा आफूले थाहा पाएको भन्ने जिकिर लिई आशङ्का मात्र व्यक्त गरी रिट दायर गरेको देखिने।

सरकारले सभासदहरूलाई निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रमको शीर्षकमा विनियोजन गर्ने रकम सरकारको विकास निर्माणसम्बन्धी एउटा नीतिगत कार्यक्रमको रूपमा रहेको देखिन्छ। उक्त कार्यक्रमको लागि सभासदलाई उपलब्ध गराउने रकमलाई सभासदको पारिश्रमिक तथा सुविधाको रूपमा लिन मिल्ने हुँदैन। पारिश्रमिक तथा सुविधासम्बन्धी विषयलाई पदाधिकारीको वृत्ति विकाससँग सम्बन्धित विषयको रूपमा लिन मिल्ने नहुँदा निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम व्यवस्थापनको लागि प्रशासनिक खर्च नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले पाँच प्रतिशतसम्म प्रशासनिक कार्यमा खर्च गर्न पाउने गरी निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम (सञ्चालन कार्यविधि) नियमावली, २०५८ को नियम ८(१) ले मापदण्डसम्म तोकिएको देखिँदा सो नियमावलीको व्यवस्था सभासदहरूको पारिश्रमिक तथा सुविधासम्बन्धी ऐन, २०५२ सँग बाझिएको भनी अर्थ गर्न मिल्ने अवस्था रहेको छैन। रिट निवेदक विद्वान् कानून व्यवसायी भएको र सार्वजनिक सरोकारको मुद्दाअन्तर्गत प्रस्तुत मुद्दा दायर गरे तापनि निवेदकले तारिख गुजारी मुद्दाको सुनुवाइ हुँदा बहसमा समेत उपस्थित नभई निवेदन जिक्तिरलाई पुष्टि गर्ने प्रयत्नसमेत गरेको देखिएन। आ.व.२०७०/०७१ को बजेटमा विनियोजित भई विनियोजन भएको रकम खर्चसमेत भइसकेको र हाल संविधान सभाले संविधान निर्माण गरी संविधान सभाको विघटनसमेत भइसकेको अवस्था रहेकोले निवेदकले उल्लेख गरेको अवस्थासमेत विद्यमान नभई रिट निवेदनको औचित्य नै समाप्त भइसकेको र निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रमको लागि बजेट विनियोजन गर्ने विषय कार्यपालिका र व्यवस्थापिकाको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने विषय भएकोले प्रस्तुत रिट निवेदनमा उठाइएको विवाद न्यायिक निरूपणको विषय बन्न नसक्ने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।

सरकारको नीति तथा कार्यक्रमबमोजिम आउने विनियोजन विधेयकद्वारा सांसदहरूले निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रममा खर्च गर्न पाउने रकम वृद्धि

गर्दै जाने र सो रकमको ५(पाँच) प्रतिशत रकम प्रशासनिक कार्यमा खर्च गर्ने अनुमति पनि सँगसँगै प्रदान गर्दै लग्यो भने विकास निर्माणमा खर्च हुनुपर्ने सार्वभौम नेपाली जनताले तिरेको राजस्वको ठूलो हिस्सा प्रशासनिक कार्यको लागि अनुत्पादक क्षेत्रमा खर्च भई जनअसन्तुष्टिको मात्रा चुलिई संविधानवाद कमजोर हुनेतर्फ पनि नजरअन्दाज गर्न मिल्दैन। तसर्थ प्रशासनिक खर्चलाई न्यायोचित तवरले व्यवस्थापन गर्नको लागि विपक्षीहरूका नाममा निर्देशनात्मक आदेश जारी हुने।

इजलास अधिकृत: तेजबहादुर खड्का

इति संवत् २०७३ साल भदौ ८ गते रोज ४ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री अनिलकुमार सिन्हा र मा.न्या.श्री प्रकाशमान सिंह राउत, ०७०-WO-०४७३, उत्प्रेषण, अमरबहादुर शाहसमेत वि. नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

निजामती सेवाको प्रमुख विशेषता भनेको नै योग्यता प्रणाली (Merit System) हो। योग्यता प्रणालीको संरक्षकको भूमिका लोक सेवा आयोगले आफ्नो स्थापना कालदेखि नै निर्वाह गर्दै आएको पाइन्छ। नेपालको कर्मचारी प्रशासनमा पनि तत्कालीन नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२६(१) मा उल्लिखित लोक सेवा आयोगको काम, कर्तव्यसम्बन्धी व्यवस्था हेर्दा, निजामती सेवाको पदमा उपयुक्त उम्मेदवार छनौट गर्न परीक्षा सञ्चालन गर्नु लोक सेवा आयोगको कर्तव्य हुने भनी उल्लेख भएको छ। जुन व्यवस्थालाई वर्तमान नेपालको संविधानको धारा २४३(१) ले समेत यथावतरूपमा स्वीकार गरेको पाइन्छ। लोक सेवा आयोग ऐन, २०६६ को दफा २५ को कानूनी व्यवस्था हेर्दा, निजामती सेवाको रिक्त पदपूर्तिको लागि उपयुक्त उम्मेदवार छनौट गर्न लिने परीक्षाको तरिका आयोगले तोकेबमोजिम हुने भनी उल्लेख भएको पाइन्छ। त्यसैगरी ऐ.ऐनको दफा २४ को उम्मेदवार छनौट गर्ने तरिकासम्बन्धी व्यवस्था हेर्दा, आयोगले लिखित परीक्षा, प्रयोगात्मक परीक्षा,

अन्तर्वार्ता र आयोगले समय समयमा तोकेका अन्य तरिकाहरू अपनाउन सक्ने भन्ने उल्लेख भएकोले निजामती सेवाको पदमा योग्य, दक्ष तथा उपयुक्त उम्मेदवार छनौट गरी सिफारिस गर्नेसम्बन्धमा लोक सेवा आयोगको स्वायत्तता रहेको देखिँदा लोक सेवा आयोग परीक्षा प्रणाली अवलम्बन गर्ने विषयमा अधिकारसम्पन्न स्वतन्त्र संवैधानिक निकाय रहेको पुष्टि हुने ।

समावेशीकरण कानूनको शासन (Rule of Law) तथा लोकतन्त्रको प्रवर्द्धन गर्ने आधारभूत सिद्धान्त रहेको विषयमा दुईमत हुन सक्दैन । आर्थिक, सामाजिक वञ्चितीकरणमा रहेको लिङ्ग, जाति, वर्ग समुदायलाई शासन सञ्चालनको मूल प्रवाहमा ल्याई राज्य व्यवस्थाप्रति सबैको अपनत्व (Ownership) अभिवृद्धि गर्ने दिशामा समावेशीकरणको नीति राज्यले अवलम्बन गर्नुपरेको तथ्यलाई नकार्न सकिँदैन । राज्यले अवलम्बन गरेको समावेशी सिद्धान्तअन्तर्गतको सकारात्मक विभेदको नीतिले असमान अवस्थामा रहेको वर्गलाई समताको व्यवहारद्वारा राज्य संरचनामा प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता दिलाउने हो । यसै सैद्धान्तिक पृष्ठभूमिमा तत्कालीन नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले पनि मौलिक हक तथा राज्यका नीतिअन्तर्गत सकारात्मक विभेदको नीतिलाई आत्मसात गरेकोले निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा ७ को पदपूर्तिस्मबन्धी व्यवस्थाअन्तर्गत आर्थिक तथा सामाजिकरूपमा पिछडिएका वर्गको लागि आरक्षणको व्यवस्था भएको देखिन्छ । यसै सन्दर्भमा हाल अस्तित्वमा रहेको नेपालको संविधानले पनि सकारात्मक विभेदको नीतिलाई अङ्गीकार गरेको अवस्था रहेको ।

लोक सेवा आयोगले परीक्षा प्रणाली बढी विश्वसनीय र मर्यादित बनाउनको लागि उपयुक्त विधि प्रयोग गर्न सक्ने नै देखिन्छ । लोक सेवा आयोगद्वारा उम्मेदवारहरूको क्षमता परीक्षणको लागि परीक्षा लिनुअगाडि नै दरखास्त आह्वान गर्दाकै बखत खुला तथा समावेशी समूहको लागि पद संख्या निर्धारण हुने

र उक्त पद संख्याको लागि योग्यता पुगेका उम्मेदवारले मात्र दरखास्त पेस गरी आयोगले तोकेको ढाँचामा उम्मेदवारको क्षमता परीक्षण भई उपयुक्त उम्मेदवारलाई नियुक्तिको लागि नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गर्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । एउटै आर्थिक वर्षको एकै समयमा प्रकाशित विज्ञापनबमोजिम अलगअलग मिति र समयमा अलगअलग प्रश्नपत्रबाट उम्मेदवारको क्षमता परीक्षण गरी सिफारिस गर्दा परीक्षाबाट सफल भएका उम्मेदवारहरूको योग्यताक्रम तथा ज्येष्ठता निर्धारण गर्ने विषय विवादित बन्न गई यसै अदालतबाट निवेदक रोशन खनाल विरुद्ध लोक सेवा आयोगसमेत भएको (२०६७ सालको रिट नं.११२७, नेकाप २०६८) मुद्दामा यस अदालतबाट विपक्षी लोक सेवा आयोगलाई योग्यताक्रम तथा ज्येष्ठता निर्धारणको लागि विज्ञापन नम्बरलाई आधार नबनाई लिखित परीक्षा, प्रयोगात्मक परीक्षा तथा अन्तरवार्ता परीक्षासमेतबाट प्राप्ताङ्कलाई आधार बनाउन आदेश भएको देखिन्छ । सोही सन्दर्भमा खुला र समावेशी समूहको एकै समयमा एउटै प्रश्नपत्रबाट योग्यता परीक्षण गरिँदा खुलातर्फ सिफारिस हुन नसकेका समावेशी समूहमा पर्ने उम्मेदवारहरू मात्र समावेशीतर्फ छुट्याइएका पदहरूमा सिफारिस हुन सक्ने भएकोले लोक सेवा आयोगबाट संयुक्त तथा एकीकृत परीक्षा प्रणाली अवलम्बन हुँदा निवेदकलगायतका समावेशी समूहमा पर्ने अन्य कुनै पनि उम्मेदवारलाई रोक्न खोजिएको अर्थ गर्न नमिल्ने हुँदा लोक सेवा आयोगबाट लागू भएको संयुक्त तथा एकीकृत परीक्षा प्रणालीले निवेदकहरूको हितमा प्रतिकूल असर पर्न गएको मान्न सकिने अवस्था नदेखिने ।

सकारात्मक विभेदको नीति समानहरूका बीच समान र असमान अवस्थामा रहेकाहरूबीच असमान व्यवहार गर्ने समन्यायमा आधारित मान्यता हो । जुनसुकै अवस्थामा रहेकाहरूबीच औपचारिक समानताको व्यवस्थाले सारभूत समानता (Substantive Equality) हासिल नहुने भई आर्थिक, सामाजिक दृष्टिले पिछडिएको वर्गको हित अभिवृद्धिका

लागि राज्य व्यवस्था सञ्चालनमा आएको नीति भए तापनि यसको उद्देश्य योग्यता प्रणालीलाई परास्त गर्ने होइन भन्ने संवेदनशील पक्षलाई निवेदकहरूले समेत नजरअन्दाज गर्न मिल्ने हुँदैन । सकारात्मक विभेद समानताको सिद्धान्तको महत्त्वपूर्ण पक्ष भए पनि यो निरपेक्षरूपमा लागू हुन सक्दैन । समावेशितालाई अवलम्बन गरेका विश्वका कुनै पनि मुलुकले परीक्षा प्रणालीलाई इन्कार गरेको दृष्टान्त पाइँदैन । निजामती सेवामा प्रवेश गर्ने व्यक्ति जुनसुकै वर्ग र समावेशी समूहको प्रतिनिधित्व गर्ने भए तापनि उसमा पनि न्यूनतम योग्यता, दक्षता र क्षमता हुन आवश्यक हुन्छ । लोक सेवा आयोगले उम्मेद्वारको योग्यता तथा क्षमता परीक्षणको लागि तय गरेको आधार पार गरी समावेशी समूहभित्रका योग्य र दक्ष जनशक्ति राज्यले प्राप्त गर्न सकेको खण्डमा नै समावेशी समूहभित्रका क्षमतावान् प्रतिभाहरूलाई न्याय हुन पुग्ने ।

निवेदकहरूको रिट निवेदन हेर्दा निवेदक तथा निवेदकजस्ता समावेशी समूहमा पर्ने उम्मेद्वारहरूले लोक सेवा आयोगबाट लिइने राजपत्रांकित तृतीय श्रेणीको लागि सञ्चालित प्रथम चरणको परीक्षा नै दिनु नपर्ने कानूनी व्यवस्था हुनको लागि दाबी लिएको देखियो । जबकि उक्त प्रथम चरणको परीक्षामा उम्मेद्वारहरूले केवल तोकिएको उत्तीर्णाङ्क ४० प्रतिशतसम्म अङ्क प्राप्त गरेमा त्यस्ता उम्मेद्वारहरू दोस्रो चरणको परीक्षाको लागि योग्य हुने देखिन्छ । समावेशी समूहको लागि लोक सेवा आयोगले छुट्याएका पदहरूमा तिनै प्रथम चरणको परीक्षामा उत्तीर्णाङ्क प्राप्त गरेका समावेशी समूहका उम्मेद्वारहरूले मात्र प्रतिस्पर्धा गर्न पाउने कुरा मुख्य विषय हो । प्रथम चरणको परीक्षामा उत्तीर्णाङ्कसम्म प्राप्त गर्न नसक्ने उम्मेद्वारहरूलाई दोस्रो चरणको परीक्षामा समावेश नगराउने गरी लोक सेवा आयोगले तय गरेको नीतिलाई सकारात्मक विभेदको नीतिविपरीत भएको नमानी यसलाई योग्यता प्रणालीको कदर गरी समावेशी समूहका क्षमतावान् प्रतिभालाई न्याय गरेको सम्झनु उचित हुने देखिन्छ । यस अवस्थामा लोक सेवा

आयोगले हाल लागू गरेको प्रथम चरणको परीक्षामा सबै वर्गले समावेश भई उत्तीर्ण भएमा मात्र दोस्रो चरणमा खुला तथा समावेशी समूहका लागि छुट्याएको पदमा प्रतिस्पर्धा गर्न पाउने व्यवस्थाले समावेशीताको सिद्धान्तलाई कमजोर बनाएको अर्थ गर्न नसकिने र प्रथम चरणको परीक्षामा सामेल हुनु नपर्ने व्यवस्थाले रिट निवेदकको हक संरक्षण हुने तथा प्रथम चरणको परीक्षामा निवेदकहरूलगायतका समावेशी समूहका उम्मेद्वार संलग्न हुनुपर्ने व्यवस्थाले निवेदकहरूको हक हनन हुने भन्ने कुरा तर्कसङ्गत नदेखिने ।

अब चौथो प्रश्न रिट निवेदन माग दाबीबमोजिम रिट जारी हुने हो, होइन ? भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा, प्रथमतः निवेदकहरूले माग दाबी नै प्रस्ट लिन सकेको देखिँदैन । निवेदकले निवेदनमा उल्लेख गरेका विज्ञापनअन्तर्गतको परीक्षा सम्पन्न भई परीक्षाको नतिजा आई उत्तीर्ण भएका उम्मेद्वारहरूले नियुक्ति पत्रसमेत पाइसकेको परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत रिट निवेदनको कुनै औचित्यता देखिएन । त्यसमाथि कस्तो परीक्षा लिने, कसरी लिने, कुन तरिका अवलम्बन गर्ने, कति अङ्कभार राख्ने भन्नेजस्ता विषयहरू लोक सेवा आयोगले समयसापेक्ष निर्धारण गर्ने विषय भएकोले सोही कुरालाई मध्यनजर गरेर लोक सेवा आयोग ऐन, २०६६ को दफा ३८(१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा समेत व्यवस्था भएको देखिने ।

अतः लोक सेवा आयोगबाट लागू गरिएको संयुक्त तथा एकीकृत परीक्षा प्रणालीबमोजिम विज्ञापन भई निजामती सेवाको लागि उपयुक्त उम्मेद्वार छनौट गर्न सञ्चालन भएका परीक्षालगायतका काम कारवाहीमा कुनै पनि कानूनी त्रुटि भएको नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृतः तेजबहादुर खड्का

इति संवत् २०७३ साल भदौ ८ गते रोज ४ शुभम् ।

- ०७१-WO-०४५६, उत्प्रेषण, अधिवक्ता अजयबहादुर शाहसमेत वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत भएको मुद्दामा पनि यसैअनुसार आदेश भएको छ ।